

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI**

1990'DAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Maryana KUZMA

KOCAELİ, 2018

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI**

1990'DAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Maryana KUZMA

Danışman: Doç. Dr. Caner SANCAKTAR

KOCAELİ, 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERANABİLİM DALI
SİYASİ TARİHBİLİM DALI

1990'DAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Maryana KUZMA

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 20.06.2018/16

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Caner SANCAKTAR

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Arda ERCAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mert SUNAR

(Jüri, Yüksek Lisans için en az üç, Doktora için en az beş öğretim üyesi ile oluşur)

KOCAELİ, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
UKRAYNA – TÜRKİYE İŞBİRLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	
1.1. JEOPOLİTİK VE GÜVENLİK FAKTÖR.....	3
1.2. TRAHSEL-SİYASAL FAKTÖR	18
1.3. İKTİSADİ FAKTÖR	25
1.4. SOSYAL FAKTÖR	31
İKİNCİ BÖLÜM	36
1990 – 2002 DÖNEMİNDE TÜRKİYE – UKRAYNA İLİŞKİLERİ	
2.1 SİYASİ İLİŞKİLER	36
2.2 GÜVENLİK İLİŞKİLERİ	48
2.3 İKTİSADİ İLİŞKİLER	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	61
2002'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE - UKRAYNA İLİŞKİLERİ	
3.1 KIRIM SORUNU VE SİYASİ İLİŞKİLER	61
3.2 NATO VE GÜVENLİK İLİŞKİLERİ	83
3.3 İKTİSADİ İLİŞKİLER	94
SONUÇ	111
KAYNAKÇA	116
EK: TÜRKİYE - UKRAYNA İŞ KONSEYİ FAALİYETLERİ	124
ÖZGEÇMİŞ	127

ÖZET

1990'DAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİ

Geçtiğimiz 25 yıllık süreçte her iki ülke arasındaki işbirliği sağlam anlaşmalar ve uluslararası birlikteliklerle kurulmasına rağmen, Ukrayna-Türkiye ilişkileri konusunda henüz detaylı araştırmalar yapılmamıştır. Bu nedenle bu konuda bir tez çalışması yapılması uygun görülmüştür. Çalışmanın amacı; Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ortaklık ilişkilerinin gelişim sürecinin nedenleri, faktörleri ve özelliklerini incelemek olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda tez çalışmasında önce iki devlet arasındaki ilişkileri etkileyen faktörler ortaya konmuştur: Jeopolitik-güvenlik, siyasi, iktisadi ve sosyal faktörler. Ardından iki ayrı dönem halinde (1990-2002 ve 2002'den günümüze) Türkiye ile Ukrayna arasındaki siyasi, güvenlik ve iktisadi ilişkiler analiz edilip değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ukrayna, Türk Dış Politikası, Ukrayna Dış Politikası

ABSTRACT
RELATIONS BETWEEN TURKEY AND UKRAINE SINCE 1990

Despite of the fact that company agreements and international relations have been established between the two countries throughout the past 25 years, there is still a lack of detailed research regarding relations between Ukraine and Turkey. Therefore writing a thesis on this topic was found to be appropriate. The objective of this study is to look into the development process, influencing factors and characteristics of partnership relations between Ukraine and the Republic of Turkey. In line with the aforementioned objective, factors which have an impact on relations between the two countries are to be analyzed in this thesis study, which takes into consideration geopolitical-security, political, economic and social factors. This study provides an analysis of the political, security and economic relations between Turkey and Ukraine within the framework of two distinct periods (1990-2002 and from 2002 on to the present).

Keywords: Turkey, Ukraine, Turkish Foreign Policy, Ukrainian Foreign Policy

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BİO: Barış için Ortaklık

BLACKSEAFOR: Black Sea Naval Cooperation Task Group (Karadeniz Donanma İşbirliği Görev Grubu)

BOTAŞ: Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi

ECO: Economic Cooperation Organization (Ekonomik İşbirliği Örgütü)

IFOR: Implementation Force (Uygulama Gücü)

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

[GUAM: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova Teşkilatı](#)

GUEU: Gürcistan-Ukrayna-Avrupa Birliği

INOGATE: Interstate Oil and Gas Pipelines Transport to Europe (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Boru Hatları Taşımacılığı)

KEİ: Karadeniz Ekonomik İşbirliği

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

NPT: Nuclear Non-Proliferation Treaty (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması)

RF: Rusya Federasyonu

SFOR: Stabilization Force (İstikrar Gücü)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

UPR: Ukraine People's Republic (Ukrayna Halk Cumhuriyeti)

VUNAS: Bütün Ukrayna Doğu Araştırmaları Birliği

GİRİŞ

Bölgesel ve küresel düzeyde Ukrayna'nın Türkiye ile işbirliğindeki girişkenliği Ukrayna için büyük bir önem taşımaktadır. Her iki ülke Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan yollar üzerindedir. Bu nedenle Ukrayna ve Türkiye işbirliği hamleleri önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Bu işbirliğinin beklenti ve sonuçları Ukrayna'yı herhangi bir devletin siyasi ve ekonomik ortağı yapmak açısından büyük bir öneme haizdir.

SSCB'nin dağılmasından sonra Ukrayna ve Türkiye'nin bölgedeki ulusal çıkarları uyuşmaktadır. Türkiye, Ukrayna için Doğu Akdeniz ve Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi için anahtar seviyede bir rol oynamaktadır. Ukrayna ve Türkiye'nin ekonomilerinin birbirini tamamlaması bu iki ülkeyi Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) projesinde bir araya getirmiştir. Karadeniz bölgesinde Ukrayna'nın ana stratejik çıkarları, Hazar Denizi'nin kaynakları ile enerji çeşitliliğini güçlendirmek, bölgedeki önemli pazarlara ulaşımı ve haberleşmeyi sağlamak şeklinde sayılabilir. Ayrıca Kiev, doğusundaki tehditlerden (yasadışı göç, uluslararası suçlular, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğerleri) ortak bölgesel mekanizmalar oluşturarak kaçınmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti, Ukrayna'nın en umut verici ortaklarından birisidir.

Geçtiğimiz 25 yıllık süreçte iki ülke arasındaki işbirliği sağlam antlaşmalar ve uluslararası birlikteliklerle kurulmasına rağmen, Ukrayna-Türkiye ilişkileri konusunda henüz detaylı araştırmalar yapılmamıştır. Bu nedenle, bu Yüksek Lisans Tezinin amacı Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ortaklık ilişkilerinin gelişim sürecinin nedenlerini, faktörlerini ve özelliklerini incelemektir. Bu inceleme aşağıdaki konuları aydınlatmaktadır:

- Ukrayna ve Türkiye'nin jeopolitik konumunun her iki ülkenin dış politikasına etkisini ortaya koymak.
- Ukraynalı ve Türk araştırmacılara göre Karadeniz ticaretini bilimsel kavramlarla açıklamak.
- Ukrayna-Türk işbirliği gelişiminin tarihsel sürecini açıklayabilmek.
- Siyasi, ticari ve ekonomik alanda Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin özelliklerini analiz etmek.

- Sosyal alanlarda Ukrayna ve Türkiye arasındaki ilişkilerin dinamiklerini keşfetmek.
- Karadeniz'de Ukrayna ve Türkiye'nin mevcut stratejik çıkarlarını tanımlamak ve KEİ içindeki işbirliği özelliklerini izlemek.
- Bölgesel güvenlik için Ukrayna ve Türkiye'nin askeri-teknik alanlardaki işbirliğini açıklamak.
- Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne katılım sürecinin karşılaştırılması ve mevcut durumun analizini yapmak.

Çalışmaya konu olan ana kaynakların değerlendirilmesi üç gruba ayrılabilir:

1) Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ikili hukuki antlaşmalar, iki ülke liderlerinin konuşmaları, iki ülke arasındaki toplantı tutanakları, üst düzey görevlilerin görüşme tutanak ve kayıtları, Dış İşleri Bakanları görüşme kayıtları, KEİ ve KEİ Parlamenter Asamblesi toplantı tutanakları vb.

2) Konuyla ilgili yayınlanmış temel bilimsel araştırmaların ve özellikle de Türkiye-Ukrayna ilişkileri konusunda Ukraynalı saygıdeğer araştırmacıların eserlerin taranması:ÖrneğinM.Grushevskiy,Y. Lipa, S.Rudnytsky,A. Krimisky,O. Ganusets, V. Poberejniy,I.Çernikov,P. Barbentz, N. Mkhitaryan, M. Vorotnyuk'un eserleri. Ayrıca Rus TürkologlardanP. Piotrovskoho, A. Millera, D. Yeremyeyeva, M. Kireyeva, V. Glebova'nın eserleri gibi pek çok önemli kaynak eser incelenmiştir.

3) Yabancı ve Ukrayna süreli yayınlarının incelenmesi: Konuyla ilgili makaleler içeren dergiler, mecmualar, gazeteler, basın bültenleri vb.

Tezin Birinci Bölümünde Ukrayna-Türkiye işbirliğinde etkili olan jeopolitik - güvenlik, siyasal, iktisadi ve sosyal faktörler ortaya konmuştur. Aynı bölümde Ukrayna ve Türkiye arasındaki işbirliğinin ana yönlerinin kapsamlı bir analizi sunulmaktadır.KEİ, NATO gibi uluslararası kuruluşlarda her iki ülke arasındaki işbirliği ve iki ülkenin Avrupa Birliği katılımı politikasının özelliklerine dikkat çekilmektedir. İkinci Bölüm, 1990-2002 dönemindeki ikili ilişkilerin siyasi, güvenlik ve iktisadi boyutlarını inceleyip analiz etmektedir. Üçüncü Bölümde ise 2002 sonrasında AK Parti döneminde Türkiye - Ukrayna ilişkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

UKRAYNA – TÜRKİYE İŞBİRLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1.1 JEOPOLİTİK VE GÜVENLİK FAKTÖRÜ

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazandıktan kısa bir süre sonra uluslararası siyasette yerini tanımlamak için çalışması Ukrayna'nın dış politika stratejisini özetlemektedir. Bu durum Sovyetler Birliği'nin çöküşünü takip eden süreçte özellikle Ukrayna'nın bağımsızlık bildirisi ve jeopolitik değişikliklerden sonra önemli bir hal aldı. Ukrayna'nın dış politika önceliklerinin zorlukları onun jeopolitik konumu, bir tampon bölge olarak anılması ve doğu-batı arasında bir köprü olarak görülmesi ile yakından ilgilidir. Kuzeyinde ve doğusunda Rusya ile komşuluk ilişkileriyle dış politikada varlık gösterebilme ve batısında Rusya'nın itirazına rağmen Avrupa Birliği'ne üyeliğin umut verici bir ihtimal olarak belirmesi Ukrayna'nın "jeopolitik ikilem" yaşamasına neden oldu. Bunun sonucunda Ukrayna dış politikasında belirsizlikler yaşandı.

Ukrayna, jeopolitik konumunun sonucu olarak global güçlerin dış politikasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu jeopolitik yarış sürecinde Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Rusya gibi rakiplerin her biri kendi çıkarları doğrultusunda Ukrayna ile ilgilenmektedir. Bu ülkelerin her birinin Ukrayna hükümeti veya muhalefetindeki etkisini arttırmak istemesi diğerleri tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Ancak Ukraynalı politikacılar bu durumdan rahatsız olmamalı; esnek, ileri görüşlü bir dış politika uygulayarak bu durumu Ukrayna'nın ulusal çıkarlarını sağlamak ve karlı yollar bulmak için kullanmalıdır.

Egemen güçlerin bulunduğu bu sahnede, Ukrayna Doğu Avrupa ülkeleri ile tam bir işbirliği kurmalı ve Karadeniz coğrafyasındaki devletlerle ilişkilerini yoğunlaştırmak için büyük bir çaba harcamalıdır. Ukrayna'nın modern dış politikasında güney bölgesi gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır.

Son yıllarda Ukrayna Karadeniz coğrafyasında tarihsel rolü bulunduğu için bölgeülkeleriyle aktif olarak çalışmaktadır. Bu nedenle Ukrayna denizcilik sektörü Ukrayna ekonomisinde ve uluslararası politikasında büyük bir rol oynamaktadır. (Mkhitarian Natalia, 1997:s. 43).

Balkanlar, Güneydoğu Avrupa ve Kafkaslardaki jeopolitik durum Karadeniz'in geleceğini doğrudan etkilemektedir. Bu bölgelerde bir haberleşme köprüsü oluşturmak son derece elzemdir. Ticaret cirosunu hızlandırmak için finans ve sanayi sermayesini bu bölgeye çekmeden önce, bu bölgedeki kırılğan etnik özelliklerin dikkate alınması gereklidir. Bu bölgede geçtiğimiz yüzyılda Müslüman dünyası bir Slavlaştırma genel politikasıyla birbirinden ayrıştırılmaya çalışılmaktaydı. Bunun etkisinde etnik ve dini sorunların bölgede yeniden alevlenme ihtimali oldukça yüksektir (Matos John, 2000: s. 5).

Karadeniz coğrafyası büyük jeopolitik oyuncuların (ABD, AB ve Rusya) çıkar çatışmasına sahne olmaktadır. Bölge ülkelerinin çoğunluğu Avrupa'ya odaklanmıştır. ABD, Ukrayna'nın bölgedeki gücünü artırarak Rusya'nın bölgede egale edilmesini ve Ukrayna ile bölgede güçlenmeyi düşünmektedir. Rusya'nın tutarlı ve sağlam bir Karadeniz politikasının olmaması, Onun bölgedeki jeopolitik konumunun kaybına neden olabilir.

Ukrayna için ülkenin egemenliğini ve onurunu koruyarak Türkiye ile ilişkileri deneyimlemek bölgenin jeopolitik önemi açısından büyük bir önem taşır. Türkiye de

burada bölgesel bir güç olduğunu iddia etmektedir. Bu durum Türkiye'nin kıtalar arası konumuyla yakından ilgilidir. Türkiye bölgenin Asya, Karadeniz, Avrupa ve Akdeniz'le iletişimini sağlayarak bölgeye katkıda bulunmaktadır.

Ukrayna NATO'nun resmi bir üyesi olmasa da Türkiye 1952 yılından beri NATO'nun askeri-politik bloğunda yer almaktadır; bölgede güçlü ve modern bir deniz filosuna sahiptir. 90'ların sonlarından itibaren Türkiye, ilk defa Güney Doğu Avrupa'da ekonomik bir genişlemeye başlamıştır. Ayrıca, Orta Asya pazarında da Çin ile rekabet edecek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu durum Gürcistan ve Azerbaycan pazarında da aynıdır (Dergachev Volodymyr, 2014: s.23).

Ukrayna için AB entegrasyonu ve NATO üyeliği konularında, ekonomik reformları yürüten Türkiye'yi takip etmek son derece önemli bir deneyim olacaktır. Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı 600 yıllık mirasla Batı Avrupa ile ilişkilerini kurmaya, şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu durum Ukrayna için de son derece önem taşımaktadır. Ancak Türkiye, Avrupa medeniyeti ve sosyal hayatı konusunda Avrupa'dan büyük oranda ayrılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu getiren en önemli nedenlerden biri de bu farklılıklar olmuştur. Avrupa ile Türkiye arasındaki inanç ve kültür farklılıklarına dikkat edilmelidir.

Ukrayna ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler istikrarlı bir seyir izlememektedir. Türkiye'nin Ukrayna'daki yatırımları gün geçtikçe artmaktadır. Büyük çoğunluğu Müslüman olan Laik Türkiye Cumhuriyeti başta yolsuzluk gibi sorunların yaygın olduğu Ukrayna gibi bir ülke ile yakın işbirliğine temkinli yaklaşmaktadır. İki ülke arasında ilişkilerde Türkiye'nin NATO üyeliğinin özellikleri de büyük bir önem taşımaktadır. Türkiye bu askeri – politik bağlılık sayesinde Amerika'nın Türkiye'de bulunan askeri üsleri ile "bağımsızlık onurunu" korur. Bu durum Ankara ve Washington'un uluslararası çıkarlarını da korumaktadır.

Türkiye dış politikasında, komünizm sonrası dünyada, yeni bir jeopolitik yaklaşım gösterdi. Komünist tehdit Kuzeyinden ve Balkanlar'dan çekildikten sonra Ankara yönetimi, Balkanlar, Orta Asya, Kafkasya, Karadeniz ve Orta Doğu bölgelerinde kendini bir bölgesel güç olarak göstermeye başladı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, SSCB'ye ve komünizme karşı Amerikan liderliğindeki kapitalist Batı ittifakı içinde yerini aldı. "Soğuk Savaş" döneminde Orta Asya ve Kafkasya'da Sovyet hâkimiyeti, bölgeye yönelik Türk çabalarına engel oluyor, ayrıca Türkiye'nin İsrail yanında bir politika izlemesi, Washington'ın İsrail'e doğrudan müdahalesi Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişki

kurmasını engelliyor ya da ABD'nin isteği doğrultuda ilişkiler kuruluyordu. Nihayetinde Türkiye NATO'nun güney kanadında görev aldı. Sonuç: Ortadoğu'da siyasal bir izolasyon ve başta SSCB olmak üzere sosyalist ülkelerle çatışma hali.

Türkiye, bir Doğu toplumunda Batı modeli modernleşmenin örneğini göstermektedir. Türkiye'nin Avrupa'nın geçiş yolları üstünde bulunması ve güneyinde İslam dünyası ile komşuluğu dış politikasında ona karlı bir siyaset izlemenin yollarını açar. Avrupa'nın geleneksel düşünce sisteminden dolayı, Avrupalılar için Türkiye'yi Avrupa'nın bir parçası olarak algılamak zordur. Türkiye'nin NATO'ya girişi "Soğuk Savaş" şartlarında mümkün oldu ve bu durum Avrupa'daki ortak ilgi nedeniyle değil, ABD'nin jeopolitik tercih baskısı altında gerçekleşti.

1999 yılının aralık ayında Türkiye, ilk Müslüman ülke olarak AB'ye üyelik için aday oldu. 3 Ekim 2005'te Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin tarihinde önemli bir olay gerçekleşti: Avrupa Birliği'ne katılım için müzakereler başladı, bu durumda Türkiye, Avrupa Birliği için gerekli düzenlemeleri yapacaktı. Ancak günümüzde Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği hala son derece zor görünmektedir. Türkiye siyaseti ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal sorunların Avrupa çizgisinde çözülmesinden çok uzakta görünmektedir. Son birkaç yıldan beri Türkiye'de AB üyeliğinin faydaları ve dezavantajları üzerinde canlı bir tartışma da devam etmektedir. Türk vatandaşları, ülkelerinin büyük kültürel ve sosyal farklılıklarıyla diğer üye Avrupa Birliği devletleriyle tam olarak birbirine uyuşmayacağını farkındadır. Türkiye'de AB'ye katılımı kabul etmeyen bazı muhalifler, AB'nin Türkiye'yi Birlik'te isteme nedeninin, sadece Ortadoğu'daki yoksul ülkelerle AB arasında Türkiye'nin bir tampon bölge olarak görülmesinden kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak AB'ye katılımın büyük yatırımları destekleyeceğini ve böylece zaman içinde refah seviyesinin yükseleceğini düşünenler de bulunmaktadır. Bundan dolayı Türk vatandaşlarının yaklaşık %70'i AB'ye katılımı destekliyor. (Kasparov Victor, 2002: s. 18)

Yunanistan ile uzun süren anlaşmazlıklar, Kıbrıs sorunu, Ankara'nın Kürt politikası tabii ki, Türkiye'nin AB katılımı için elverişli şartlar oluşturmamaktadır. Türkiye, Birliğe katılım için ayrıca ABD'den de önemli bir destek beklemektedir. Amerika da Doğu'da istikrarlı ve güvenilir bir ortakla ilgilenmektedir. Böylece ABD'nin Ortadoğu politikasına "genellikle" paralel politika izleyen Türkiye hem Avrupa'nın hem de ABD'nin denetiminde olacaktır.

Pek çok Türk araştırmacıya göre Türkiye; Orta Avrupa, Balkanlar, Karadeniz bölgesi, Kafkaslar, Doğu Akdeniz, Orta Doğu, Orta Asya, Avrasya'yı kapsayan bir alanda güvenliği sağlayan bir NATO lkesi olarak değerlendirilmekte ve bu bölgede bir lider olarak görülmektedir.

Türkiye Avrupa yönünde, Müslüman Orta Asya lkeleri için de önemli bir alternatif oluşturmaktadır. Turgut Özal, Türkiye'de pek çok yeniliği başlatan bir siyasetçi olarak Orta Asya ve Kafkaslarda "Türk" kavramını güçlendirerek bu bölgelerde Türkiye'nin ekonomik ve siyasi nüfuzunu arttırmaya çalıştı. Bu bağlamda bir Pantürkizm doktrinini yeniden canlandırdı. Bölgesel durumunu geliştirmek için Karadeniz Ekonomik İşbirliği rgt, Türk Devletleri Birliği gibi pek çok organizasyonlara katıldı. Türkiye'nin çabaları ve özellikle Azerbaycan'ın yardımları sayesinde Türkiye Altaylara kadar uzanmış, bu toprakları Balkanlar, Orta Asya ve Karpatlar ile birleştirmiştir. Bu bölgede kurulan yeni bağımsız devletler bir yandan kendi egemenliklerini sağlamaya çalışırken diğer yandan daha önce bu bölgelerde hâkim olan Rusya'nın tepkisini almaktan çekinerek diğer ülkelerle ilişkilerini güçlendirmektedir. Bu yeni devletler bölgede Batı ile Rusya arasında bir dengeye dikkat etmektedirler.

1991'den sonra Turgut Özal, Süleyman Demirel ve sonrasında Ahmet Necdet Sezer bu bölgeye pek çok ziyarette bulunarak bölgede yeni kurulan devletlerle birçok siyasi, kültürel, askeri ve ekonomik işbirliği sağlayan antlaşmalar imzalamışlardır. Türkiye Pantürkizm fikrinin ardından bölgedeki rolünü arttırmaktadır. Komünizm döneminde bölgede unutturulmak istenen İslam'ın yeniden uyanmasında da Türk politikasının önemli bir rolü vardır. Türkiye için Balkanlar ve Kafkasya'da istikrarsızlık, kendi iç politikasında da sorunlara yol açacaktır. Bu bölgede yaşanan bir istikrarsızlık, tarihte olduğu gibi bugün de bu bölgelerin insanının Türkiye'ye büyük bir g ile sonuçlanacaktır. Rusya Federasyonu Pantürkizm fikirlerinin canlanmasına karşı Orta Asya'da kolektif bir güvenlik sistemi kurulmasında kararlıdır. Ancak Rusya'nın hamlelerine karşı Orta Asya'daki pek çok ülke kendi ekonomi ve siyaset modelini geliştirmek için Türkiye'yi örnek almaya eğilimidir.

Türkiye'nin tarihi ve kültürel birikimiyle bölgede nüfuzunu güçlendirmesi, bölgenin gelişmesini ve modernleşmesini sağladı. Pantürkizm fikrinin ekonomik ve kültürel kısmı bölgede büyük bir öneme haiz oldu: Türkiye, ticaret avantajları ve kredileri sağlayarak bölgedeki bağımsız ülkeleri güçlü bir Şekilde destekledi. Ayrıca "Anti Rusya" fikrini destekleyerek bölgede kendi lehine bir gelişme sağlamak istedi.

Pantürkizm etkisi altında Orta Asya ülkeleri Latin Alfabesine geçtiler, birbirleriyle yoğun siyasi ve kültürel temaslar inşa ettiler. “Romantik Türkçülük” fikri ile hem Orta Asya ülkeleri kendini modernleştirdi hem de Türkiye bu ülkelerle ticaretini geliştirerek bu işten zaman içinde karlı çıktı.

Dikkat çekilmesi gereken bir diğer konu; Türk bilim adamları ve Ukrayna siyasi elitlerinin ülkelerinin dış politika önceliklerine ortak olarak yer vermesidir. Türkiye, Doğu Avrupa ve Karadeniz bölgesindeki güç dengesinin korunmasına bağlı kalarak geniş bir güvenlik çerçevesi açısından Ukrayna'yla ilişkilerini değerlendirmektedir. Ankara sıklıkla bölgedeki coğrafi yakınlığı ve ortak geçmişi vurgulamıştır. Türkiye ve Ukrayna, Avrupa'dan Orta Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada güvenlik ve ekonomik dinamiklerini şekillendirme çabalarına katılmalıdır. Bu konuda her iki ülkenin, balıkçıların deniz sahalarını ihlal etmesi gibi bazı küçük sorunların görmemezlikten gelinmesi iki ülkenin de ilişkilerini iyi seviyede tutma çabalarının bir sonucudur.

Türk araştırmacılara göre demokratik, istikrarlı, Batı yanlısı bir Ukrayna, Türkiye'nin çıkarları için büyük önem taşır. Böyle bir Ukrayna, Karadeniz Bölgesi ve Kafkaslarda istikrarın sağlanması ve Rus yayılmacılığına karşı Türkiye'nin önemli bir müttefiki konumunda olacaktır (Vorotnyuk Maryna, 2005: s. 75).

Bölge Ülkelerinin Demokrasi Birliği (CDB)'nin oluşturulması Orta Asya'daki Türk analistler tarafından açıkça bir Rus muhalifliği ve Batı yanlısı olumlu bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Türk araştırmacılar bu organizasyonu Rusya'nın bölgeden çıkarılması yönünde önemli bir hamle olarak görmektedirler. Ayrıca BDT'nin batı yönelimli üyeleri de Türkiye tarafından olumlu karşılanmaktadır. Ukrayna ve Türkiye, Avrupa ve Asya kültürlerinin eşiğinde, Baltık Denizi, Karadeniz ve Akdeniz üzerinde bir köprü oluşturabilme potansiyeline sahiptir. Türk tarafı, NATO ve Karadeniz'de güvenliğin kurulması ve uluslararası örgütlerle ilişkiler gibi konularda Ukrayna'yı desteklemektedir.

Her iki ülkenin ortak çıkarları nedeniyle, Avrupa'dan Orta Asya'ya uzanan geniş bir coğrafyada güvenlik ve ekonomik dinamiklerini şekillendirmede birlikte çalışmanın gerekliliği Ankara tarafından vurgulanmaktadır. Türkiye, Doğu Avrupa ve Karadeniz bölgesindeki güç dengesinin korunmasıyla ilgili olarak daha geniş bir güvenlik çerçevesi açısından Ukrayna ile olan ilişkilerini değerlendirmektedir. Bu noktada Ukrayna halkının ve siyasetçilerinin de bölgede güvenliğin sağlanması açısından hem fikir olduğu görülmektedir. Ukrayna ile Türkiye arasındaki bir diğer

önemli ortak nokta ise her iki ülkenin dış politikalarındaki Avrupa yönüdür. Türkiye, Ukrayna'nın AB üyelik hedeflerini ve sürecini desteklemektedir.

Ukrayna'nın modern dış politikasının öncelikleri bağlamında, Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin stratejisi öncelikle ulusal çıkarlara dayalı daha aktif, iddialı olmalı ve politik duruma göre değişmeyen bir istikrar içinde olmalıdır. Ukrayna-Türkiye ilişkileri çok önemli stratejik, jeopolitik ve jeo-ekonomik zorunluluklara dayanmaktadır, bu nedenle sağlam temelleri amaçlamalıdır. Bu ilişkilerin daha aktif bir hale gelmesi Ukrayna için şu yararları sağlayacaktır:

- Türkiye'nin deneyimleriyle Ukrayna'nın AB ve NATO yapılarına net bir politika katılımını sağlayacaktır.
- Jeopolitik ve uluslararası ilişkiler Ukrayna'nın Karadeniz-Hazar bölgesi içindeki konumunu güçlendirecektir.
- Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Ukrayna'nın ulusal çıkarlarını güvence altına almak için uygun koşulları yaratacaktır.

Ukrayna-Türkiye işbirliği, enerji kaynaklarını çeşitlendirilmesinde, Avrasya'da ulaşım ve iletişimde yeni bir sistem inşasında önemli bir rol oynayacaktır. Bu işbirliği Ukrayna'nın bölgedeki aktif rolünü ortaya koyması için gerçek bir fırsat olacaktır. Orta Doğu'dan ve Hazar Denizi'nden gelen enerji kaynaklarının Avrupa'ya transit geçişini sağlayacaktır. Önemli yatırımların alınmasında fırsatlar yaratacak; Ukrayna'nın sanayi, askeri, teknik, tarımsal ve diğer ürünlerini, üçüncü ülke pazarlarına ulaştırmasında da birçok yeni imkanlar yaratacaktır. (Mkhitaryan Natalia, 2004: s. 12)

Kiev Knezliği Haritası

Karadeniz bölgesi her zaman Avrupa siyasetinde önemli bir rol oynamıştır. Hatırlanırsa “Vikingerden Yunanlılara uzanan ünlü ticaret yolu” günümüzdeki Ukrayna topraklarından geçiyordu. Kiev Knezliği kendi zamanında ekonomik, siyasi ve manevi hayatta önemli ilerlemeler kaydetti. Jeopolitik açıdan bakıldığında, Karadeniz bölgesinin oldukça geniş bir yelpazesindeki toprakları ve ülkeleri kapsıyordu: Karadeniz ve Karadeniz ülkeleri, Kuzey Akdeniz, Balkanlar ve Tuna Ülkeleri, Kafkaslar, Kuzey Kafkaslar ve Hazar Denizi. Bu bölgede günümüzde Ukrayna da bulunmaktadır.

Ukrayna'nın “Karadeniz yönelimi” terimi Hrushevsky, S. Rudnicki, W. Lipinski, Y.Lipa vb. tanınmış Ukraynalı bilim adamları tarafından bu dönemden başlatılmaktadır. Bu yazarlar Ukrayna'nın önemli bilim adamlarındandır. Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin analizini yapmaktadırlar. Bu nedenle bu yazarların jeopolitik verilerinin eserlerine nasıl yansıdığını incelemek yerinde olacaktır.

Dış politika ancak egemen ve bağımsız bir devlet olduğunda ortaya çıkabilir veya en azından net bir imaj veya fikir verebilir. Bu nedenle Ukrayna'da XVIII. yüzyılda XII.Şarl'ın yenilgisinin ardından XIX. yüzyıla kadar böyle bir politika belirememiştir.XIX. yüzyılda, Batı Ukrayna'da Yulian Bachynsky'nin yazdığı eser "Ukraina Irredenta" (1895) ile başlayan bağımsızlık hareketleri 1900'da Nicholas Mikhnovsky'in “Bağımsız Ukrayna” adlı broşürlerinin yayılmasıyla devam etti. Doğu Ukrayna'da bağımsızlık hareketlerinin belirmesi ise genellikle jeopolitik nedenlerden geç kaldı. (Kochubei Yuriy, 2002: s. 5).

Karadeniz, Ukrayna siyasi elitlerinin ilgi gösterdikleri önemli bir alan haline geldi. Karadeniz faktörünü dikkate alarak Ukrayna için jeopolitik bir doktrin geliştiren ilk kişi Hrushevsky'dir. Bu fikirlere "Karadeniz yönelimi" ve "Yeni Perspektifler" adlı makalesinde yer verdi. Bu eserde Ukrayna Devleti'nin bağımsız statüsünün korunmasından ve Ukrayna'nın çıkarlarından bahsetti. Hrushevsky, "...Ukrayna'nın geleceğinin Batı'ya odaklı olduğunu, gelişmenin coğrafi odaklı ve güneyde Karadeniz'e yönelik olduğunu kaydetti..." Hrushevsky eserinin ilerleyen sayfalarında “Karadeniz'in, Küçük Asya (Türkiye) ile bağlantısı sayesinde, eski köklü kültürlerle de bir bağın oluşturduğunu vurgulamaktadır.” Yine aynı bilim adamı Ukrayna'nın uygarlık köklerinin batıda olduğunu ve Batı ülkelerinden özellikle ABD ve Almanya'nın örnek alınması gerektiğini yazdı. Ukrayna'nın Karadeniz kıyısında bulunması, Ukrayna için kültürel ve politik ilişkilerin gelişmesini sağladı. Hrushevsky, “...Doğudaki büyük transit yolların tüm halkların menfaati için gerekli

olduğunu... Karadeniz kıyılarının olağandışı, zengin ve çok taraflı bir ekonomik taban yaratabileceğini ...” kaydetti. KEİ projesinin, Hrushevsky'nin saptamalarından yıllar sonra gerçekleşmesi, onun bu konudaki haklılığını göstermektedir.

Hrushevsky'in fikirleri sadece bir teori olarak kalmadı, Kendinden sonraki pek çok araştırmacı için de önemli bir kaynak oldu. Ukrayna'daki "Karadeniz yönelimi" sorusu, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından, Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olma şansını kaybettiği düşüncesiyle Prof. Stepan Rudnicki'nin eserlerinde de ortaya kondu. Rudnicki, Jeopolitik yasalarına dayanarak, Ukrayna halkının kendi bağımsız devletlerine sahip olma hakkını savundu ve var olan sorunları çözenin yeni yollarını öne sürerek yaşanan zorluklara işaret etti.

Meşhur bilim adamı Ukrayna'nın jeopolitik analizinde her zaman Karadeniz ve Türkiye'nin hesaba katılması gerektiğini vurguladı. S. Rudnicki "Politik Coğrafya'ya göre Ukrayna Ekonomisi (1923)" adlı eserinde Karadeniz'in Ukrayna'nın tarihsel gelişimi için önemini gösterdi ve geleceğe yönelik bazı araştırmalar için rehberlik etti. Rudnicki "*Karadeniz, Baltık Denizi ve Hazar Denizi arasında deniz kanalları yolu*" kavramını kuramsallaştırdı: "*Karadeniz'in neredeyse yarıya yakın bir kısmının Ukrayna toprakları ile ilgili olduğunu gösterip Ukrayna'nın bu bölgede büyük siyasi ve coğrafi bir rolü olduğunu*" belirtmişti (Rudnitsky Stepan, 1989: s. 68). Ukrayna'nın transit konumundan bahsetti. Rudnicki'nin eserinde Türkiye ve Kırım arasındaki tarihi ilişkiler konusunda eksiklikler bulunsa da Ukrayna'nın Orta Doğu ve Karadeniz'deki bağlantı için en önemli noktalardan birisi olduğu saptamasında bulundu (Kochubei Yuriy, 2000: s. 47).

XX yüzyılın 20'li yıllarında Sovyet Ukrayna'sındaki "Ukraynalılaştırma" fikirleri, Hrushevsky ve S. Rudnicki fikirlerinin bir miktar devam etmesine neden olacaktı. Bu dönemde Ukrayna ekonomi politikasının Doğu ülkeleri ve özellikle Türkiye ile ticari ilişkilere belli bir oranda izin vermesi bazı kişilerde Ukrayna'nın SSCB'nin bir parçası olmasına rağmen ayrı düşünülmesi gerektiği fikirlerinin filizlenmesine neden oldu.

Sinyavsky adlı araştırmacı, Ukrayna ve ekonomisini jeopolitik bakış açısıyla ele almak için girişimlerde bulundu, Orta Doğu, özellikle de Türkiye'nin tarihi ve coğrafi özgüllüğünün göz önüne alınmasından bahsetti. Bu düşünce, Onun, "Ukrayna Sosyalist Cumhuriyeti ve Ortadoğu" başlıklı makalesinde jeopolitik açıdan

incelenmektedir. Ticaret ilişkileri sorunu bölümünde Sinyavsky tarihsel gelişmenin dinamiklerinde Ukrayna'nın coğrafi konumunu detaylı olarak inceler. Bölgenin transit değerini ortaya koymanın yanı sıra bölgedeki sanayileşmiş ülkeler için öneminden de bahseder. “...Ukrayna küresel ekonominin bir parçası olarak Ortadoğu ile işgücü ve ürün paylaşımında bulunarak önemli pazarlara ulaşabilir...”. Özellikle bu varsayımlarla Ukraynalı ve Türk yatırımcılar için iki ülke ticaretinde bazı umutlar olduğunu, “Türkiye'nin güçlü yeni politikası sayesinde sanayileşmenin hızlanacağını”, belirtmektedir.

İkinci Dünya Savaşı arifesinde jeopolitik bir doktrinin geliştirilmesi, Batı Ukrayna'yı ve sürgündeki Ukraynalı siyasi elitleri etkiledi. Bu siyasi elitlerden Yuri Lipa, 1938'de "Ukrayna'nın Hedefleri" adlı eserini Lviv'de yayımladı. Eserinde İlkçağlardan beri Ukrayna'nın komşu ülkelerle ilişkilerinin olduğunu belirtti. Bu ilişkilerin Ukrayna halkının düşünüş tarzındaki rolünü tarihi dönemler içinde ortaya koydu. Y. Lipa, eserinde, pek çok doğru tahmin ve ilginç gözlemler yaparak Ukrayna kimliğiyle ilgili tezini açıklamaktadır. Ukrayna'nın gelişiminin tarihsel perspektif içinde “Güney- Kuzey yönlü gerçekleştiğini” bildirmektedir”. Eserinde: “...Güney- Kuzey ekseninde bir savunma hattı Ukrayna'nın en önemli görevidir.” demektedir”. (Lipa Yuriy, 1992: s. 87)

Y. Lipa, Karadeniz'i jeopolitik açıdan anlatarak zamanın ruh ve şartlarında, her ülkenin Karadeniz bölgesine değer verdiğini özellikle de Atatürk'ün Karadeniz'e verdiği değeri de özetledi. Temel bir çalışma olan "Karadeniz Doktrini" adlı eserinde (1940) Y. Lipa, Karadeniz bölgesinin derin bir jeopolitik analizini yaparak Ukrayna için önemini belirledi. Y. Lipa'ya göre, Karadeniz ve Karadeniz'i bir araya getiren ülkeler, bir kaleye benzetilerek anlatıldı. Bu kale duvarlarının içi Karadeniz'i oluşturdu. “Kale duvarlarının her bir tonozu bir ülkeye benzetilerek tonozlardan birinin yıkılmasıyla diğerlerinin de zara göreceği...” tasviri yapıldı. (Lipa Yuriy, 1992: s. 187). Y. Lipa, bu tasvirde Kırım'a önemli bir yer verdi. Kırım'ın bu büyük kalenin komuta yeri gibi düşünülmesi gerektiğini belirtti. Kırım'ın Balkanlar, Kafkaslar ve Trans Kafkasya'nın kilidi gibi düşünülmesi gerektiği üzerinde durdu. Ancak Rusya donanması Kırım'da olduğu sürece Karadeniz'de çelişkilerin süreceğini bildirdi. “...Dolayısıyla, Ukrayna'nın Rusya'dan ayrılması ve Rusya'nın Karadeniz'den atılması ana hedefimizdir...” dedi.

Y. Lipa'nın tezi, “Karadeniz Kalesi”nin (yani Karadeniz İttifakı'nın) inşasıyla Ukrayna'nın güçlü devletlerin tacizlerine karşı güçleneceği gerçeğine dayanıyor. Bu

ittifak, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan ve Beyaz Rusya'nın sanayi ve tarım faaliyetlerini canlandırmasına da vesile olarak görülüyor.

Bir diğer bilim adamı L. Bykovsky gelecekteki işbirliğine ilişkin tutumunu eserinde daha da açık bir şekilde dile getirdi: "*Ukrayna-Türkiye ilişkileri sadece tarih ve diplomasi belgelerinin alanı değildir; bu bir kütle fenomeni olmalıdır. Türkiye ve Ukrayna, Karadeniz'i, bölgede yaşayan herkesin ortak anavatanının bir parçası olarak düşünmelidir. Bu nedenle, Türklerin çıkarları Ukraynalıları, Ukraynalıların çıkarları Türkleri ilgilendirmektedir.*" (Kochubei Yuriy, 2000: s. 49).

Ukrayna'da 1991'de bağımsızlık ilanı sonrasında yeni bir dönem başladı. Türkiye Cumhuriyeti ile dostane ilişkiler kuruldu, Karadeniz ve Baltık bölgesinin birleşme çabalarına yer verildi. Her ne kadar doğu komşularından etkilense de Ukrayna, Avrupa'dadır ve toplum üzerinde Avrupa kültürünün etkisi daha büyüktür. Ukrayna Hükümeti bilinçli bir seçim yapmış; birleşik bir Avrupa'ya entegre olabilmek için çalışmalara başlamıştır. Bununla birlikte, bu durum, Ukrayna'nın milli ve iktisadi menfaatlerini simgeleyen "Karadeniz siyasetinin" uygulanmasına engel olamaz. Aksine Güneyde, Asya'da ve Afrika'da yeni enerji kaynakları bulmak için Ukrayna'yı bu bölgelerde diğer devletlerle rekabet edebilir duruma getirebilir.

Ukrayna'nın ulusal çıkarları, Karadeniz'in barış, güvenlik ve işbirliği alanındaki gelişmelerine dayanmaktadır. Bu nedenle Ukrayna, bölgedeki ulusal çıkarlarıyla uyumlu olarak karşılıklı kabul edilebilir ve yarar sağlayan çözümler aramaktadır. Bu temelde, Ukrayna ve Türkiye'nin güçlerini birleştirerek silahsızlandırılmış Karadeniz bölgesinin oluşturulması konularında ortak hareket etmeleri yerinde olacaktır. Bu fikrin uygulanması, Karadeniz'i güvenli bir havza yapacak ve iki ülke arasındaki karşılıklı anlayış, Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu gibi komşu bölgelerdeki çatışmaların arttığı ortamda çok önemli bir role sahip olacaktır. Jeopolitik konuma sahip Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti, uygarlık akımlarının ve Doğu-Batı arasındaki iletişim köprülerinin kavşağındadır. Ulaşım koridorunun bu iki ülkesi Avrupa ve Asya'yı tek bir gövde alt kıta sistemi haline getirirken, bu iki ülkeyi birbiri için çekici kılmaktadır. Önemli olan, iki ülkenin eşitlik ilkelerine dayalı karşılıklı yarar sağlayan ikili ilişkiler geliştirmeye katılmasıdır. Bütün bunlardan dolayı Türkiye'nin, güney yönünde Ukrayna'nın önemli bir ortağı olduğu güvenle söyleyebilir.

Günümüzde modern küresel siyasetin gelişiminin ana yönünü belirleyen güç merkezlerine bağlı olarak kurulan NATO, sorunlara etkin şekilde tepki verebilmekte

ve üyelerinin güvenliğini sağlamaktadır. NATO sistemi, günümüzde canlılığını ve uygulanabilir olmasını ispatlamıştır. Türkiye 1952'den beri ABD'den sonra NATO'daki ikinci büyük askeri birliktir. Türkiye Cumhuriyeti'nin NATO'daki üyeliğine dair bir diğer önemli husus da Ukrayna için oldukça önemlidir; çünkü Ukrayna, kendi dış politika stratejisinin geliştirilmesinde NATO entegrasyonundaki Türkiye'nin tecrübelerinden yararlanabilir. Ayrıca, NATO güvenliği alanında Ukrayna-Türk ikili işbirliğinin yoğunlaştırılması Ukrayna'nın NATO katılımı hedeflerine hizmet edebilir.

Temmuz 1997'de NATO ve Ukrayna arasındaki şartın imzalanmasından itibaren Türkiye, kendini tutarlı ve güvenilir bir ortak olarak ispatlanmış ve Ukrayna'ya destek olmuştur. Türkiye ve Ukrayna'nın NATO misyonu, askeri ve sivil alanlarda örgütün yapısal bölümleri içerisinde aktif bir işbirliğinde bulunmaktadır.

Ukrayna ve Türkiye, 2001'de NATO'da sivil alanların (bilim, ekonomi, sivil iletişim vb.) gelişimini dikkate alarak sivil alanda işbirliğine ilişkin ortak bir çalışma programı geliştirdiler. Bu programın daha ileri uygulamalar içeren hükümlerini ilgili NATO komitelerine devrettiler. Program statükoyu değerlendirirken acil durum planlamaları, savunma faaliyetlerinin finansmanı, bilim-teknoloji, çevre ve bilişim alanında somut tedbirler önermektedir. Ayrıca iki ülkenin, savunma bakanlıkları arasında dinamik olarak gelişen temasların savunma ve askeriye alanında işbirliğini geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Ukrayna'nın bağımsızlığından sonra iki ülke arasında ilk askeri işbirliği, 14 Temmuz 1993 tarihinde Ukrayna ve T.C Savunma Bakanlıkları arasında imzalanan Mutabakat Zaptına dayanmaktadır; Ardından 27 Temmuz 1994'te askeri eğitim, teknoloji ve bilim alanında işbirliği antlaşması imzalandı. 28 Ocak 1997'de askeri eğitim alanında ikili işbirliği üzerine, Ukrayna Savunma Bakanlığı ve T.C TSK Genelkurmay Başkanlığı arasında antlaşmalar imzalanmıştır. Bu hukuki adımlarla Karadeniz güvenliğinin sağlanmasında ortak hareket edilmiştir.

Askerlik ve siyaset alanında, 1994 yılından bu yana, Ukrayna-Türkiye işbirliğinin ana biçimi en üst düzeyde (savunma bakanları ve personel şefleri vb.) düzenli toplantılara başladı. 1997-2003 yılları arasında birçok toplantı gerçekleşti. Türk heyetinin 12-15 Mayıs 2003 tarihleri arasında Ukrayna'yı resmi ziyareti Ukrayna-Türk askeri ortaklığının gelişimi bağlamında son derece önemli bir rol oynadı. Güvenlik ve savunma alanlarında iki ülke arasındaki işbirliğinin ilk on yılının sonuçlarını özetleyen bir deklarasyon T.C Milli Savunma Bakanı Vecdi

Gönül tarafından duyuruldu. Müzakerelerde Vecdi Gönül, ülkesinin tüm uluslararası örgütlerde ve her seviyede Ukrayna'yı destekleme konusunda ilkesel konumundan asla geri dönemeyeceğini belirtti. Türkiye ve Ukrayna'nın askeri-teknik potansiyelinin yeterince güçlü olduğunu, Kiev ve Ankara'nın güçlerini birleştirdiği takdirde daha iyi sonuçlar elde edeceğini bildirdi.

Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde son yıllarda belirgin bir artış görüldü. "Barış için Ortaklık" adlı bir program üzerinde işbirliği yapıldı. Bu program dahilinde Odesa'daki "Sea Star- 2001" adlı tatbikata 6 Nisan 2001'de, Türk Deniz Kuvvetleri firkateyni "Salih Reis" ve Ukrayna Kara Kuvvetleri Güney Operasyon Komutanlığı kuvvetleri iştirak etti. "Barış İçin Ortaklık" programı çerçevesinde her yıl iki ülkenin Deniz Kuvvetleri Türkiye Cumhuriyeti kara sularında gerçekleştirilen "Karadeniz Ortaklığı" adlı ayrı bir askeri tatbikata da katılmaktadırlar (Shishkina Valentina, 2004: s. 56).

Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde yıllar içinde en önemli faktör, esneklik olarak belirmiştir. Dünyanın ve iki komşu ülkenin güvenliğini terörizm açıkça tehdit etmeye başladığında, Ukrayna ve Türkiye derhal tecrübeler edinmek ve terörizmin yayılmasına engel olmak için birlikte yollar aramaya başladı. 2002 yılının Ocak ve Kasım aylarında Ankara ve Kiev'de Ukrayna ve Türkiye arasındaki iki istişare toplantısı, iki ülkenin dışişleri bakanlıklarının bölüm yöneticileri tarafından gerçekleştirildi. Sonuçta, Ukrayna ve Türkiye'nin gelecekte terörle mücadele için beraber hareket edeceği vurgulandı. Özellikle terörle mücadele konusunda eğitim ve tecrübeli personel değişimi konusunda Türkiye İçişleri Bakanlığı ile Ukrayna İçişleri Bakanlığı'nın ortak çalışması kararlaştırıldı.

İkili ilişkilerin boyutunu daha da genişletmek, Ukrayna ve Türkiye'nin birlikte hareket etmesi ile mümkündür. Askeri teknoloji üretimi ve tedariki alanında da Ukrayna ve Türkiye arasındaki ikili işbirliğini aktif olarak geliştirildiğini görmekteyiz. Son yılların en büyük proje ihalesi olan (4 – 4,5 milyar dolarlık) "askeri tankların geliştirilmesi" alanında 4 Şubat 2000'de, resmi olarak başlatıldı. Bu projeye, 1000 tankın ortak yapımı hedeflendi. Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın hesaplamalarına göre ilk 250 tankın 2006 yılına kadar montaj hattından çıkması planlandı. İhaleyi Ukrayna'da kazanan Morozov Kharkov Tasarım Bürosu büyük çalışmalar gerçekleştirdi. Buna paralel olarak, Deniz kuvvetlerinde 2 Ocak 2001'de Türkiye sekiz devriye korvet üretimi üzerine yeni bir ihale başlattı. Ukrayna'nın

ihalesine aktif katılım Nicolas Gemi İnşa ve Tersanesi tarafından “Okyanus” projesi ile gerçekleştirildi. Ancak bu gemi projesi zaman içinde unutuldu.

Ukrayna ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki askeri işbirliği, ikili ortaklığın önemli bir parçası haline geldi ve uluslararası düzeyde siyasi diyaloga katkıda bulundu. 1993 yılında Türkiye, Ukrayna, Bulgaristan, Gürcistan, Rusya ve Romanya arasındaki deniz alanında güven inşa etmeyi amaçlayan bir plan yapıldı. Siyasi bir nitelik taşıyan çok taraflı anlaşmaların hayata geçirilmesi ve uygulanmasına dayanan bu plana büyük katılımlar gerçekleşti. Bu planla, Türkiye, Nisan 2007'de, BLACKSEAFOR adıyla Karadeniz'de çok uluslu bir görev kuvveti donanması kurulması görevini üstlendi. Karadeniz askeri deniz işbirliği grubunun kurulmasına ilişkin anlaşmanın imzalamaya töreni 2 Nisan 2001'de İstanbul'da gerçekleştirildi. Buna göre Karadeniz askeri deniz işbirliği grubu, bir ana gemi ve Karadeniz ülkelerinin verdiği 4 veya 6 gemi ile tek bir komuta altında faaliyet gösterecekti (Samokhvalov Viktor, 2002:s. 50-52).

BLACKSEAFOR'a göre savaş gemileri yalnızca komutanın operasyon kontrolü altında ve ülkelerinin savunma bakanlıklarının kararı ile herhangi bir zamanda görevlerinden çekilebilirler. Grubun faaliyetleri herhangi bir ülkeye yönelik değildir ve herhangi bir askeri ittifak oluşturmayı amaçlamaz. BLACKSEAFOR'un siyasi yönleri ve Karadeniz'deki Deniz Kuvvetleri komutanlarının (BSNC) çalışmalarına rehberlik eden siyasi ilkeler, üye devletlerin dışişleri ve savunma bakanlıklarının yıllık toplantısında değerlendirilir. Bu toplantılar aynı zamanda, yeni devletlerin gruba üyeliği konusunda kabul, ret oyu verme şeklinde yapılır. Toplantılar aynı zamanda grup faaliyetlerinin onaylanması için gerçekleştirilir. Ukrayna ve Türkiye'nin askeri ortaklıklarını geliştirerek BLACKSEAFOR faaliyetlerine başarılı bir şekilde katılmış olması, Karadeniz'de güven ortamını arttırmıştır. İki ülke arasında deniz alanındaki güvenliği güçlendirme önlemleri üzerine 25 Nisan 2002'de Kiev'de ayrıca bir belge daha imzalanmıştır.

Dünyadaki ve bölgedeki mevcut süreçlerin ışığında, Ukrayna ve Türkiye, organize suç, uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç, insan kaçakçılığı, terörizm ve uluslararası her türlü suç ile mücadelede ortak bir ilgi paylaşır. Bu bağlamda, Karadeniz Deniz Kuvvetleri iletişim programı "BLACKSEAFOR" ile donanma alanında daha verimli bir birlik kurulmuştur. Özellikle KEİ'nde mevcut ikili işbirliği mekanizmalarıyla Karadeniz daha güvenli bir yer haline gelmiştir.

Ukrayna-Türk askeri işbirliğinin yoğunlaşması, ikili ilişkilerde ve Karadeniz bölgesinde güven ortamı yaratmakla kalmıyor, aynı zamanda Ukrayna'nın NATO entegrasyon sürecine paralel olarak, Ukrayna'yı NATO'ya daha da yaklaştırıyor. Türk Ordusu'nun barış için kararlılığı ve askeri alanda iki ülke arasındaki yapıcı işbirliği politikası Karadeniz bölgesinde barış ve huzura katkıda bulunmaktadır. Türkiye, NATO üyeliğinden kaynaklanan bazı siyasi kısıtlamalara ve yükümlülöklere rağmen, Ukrayna'yı bölgedeki temel güvenlik yapılarından biri olarak düşünmektedir. Ankara bu bağlamda Kiev ile askeri işbirliğini derinleştirmektedir.

NATO gibi bir diğer önemli konu da Avrupa Birliğı sürecidir. Her iki ölkedeki siyasi elitler her iki ölkenin Avrupa Birliğıne entegrasyonunu sorgulamaktadır. Türkiye'nin AB'ye katılımı Atatürk zamanında başlayan modernleşme politikasının doruk noktası olarak görölmektedir. Ukrayna'nın AB'ye entegrasyon konusunda ise "Turuncu" grup faaliyetleri önemli bir yer tutmuş ve bu faaliyetler Turuncu grubu iktidara taşımıştır. Bununla birlikte her iki ölkenin de demokrasi konusunda bariz eksikliklerinin bulunması onların Avrupa Birliğı'ne katılmasını engellemektedir. Katılımdaki zorluklar bu ölkelerin kültürel, ekonomik ve politik özelliklerinin yanı sıra, AB'nin doğuda son iki genişleme politikasının da bir (2004 ve 2007) sonucudur. Her iki ölkenin üyeliğı konusunda AB'nin kendi içinde de karmaşık bir siyasi durum hakimdir.

Genel olarak, Ukrayna ve Türkiye'de Avrupa entegrasyon sürecinin önünde duran sorunlar başlıca iki grupta toplanabilir: Birinci grup- ki nesnel faktörler olarak adlandırabilir - ekonomiyi modernize etme ihtiyacı, ölkelerin siyasi sistemleri ve yasalarını AB üyeliğı için uyumlu hale getirmekle ilgilidir. İkinci grup - ki öznel faktörlerdir - AB içindeki ölkelerin kendi siyasi hamlelerinden kaynaklanan sorunlarla ilgilidir.

Sorunların birinci grubunda şunlar yer alır: AB ölkeleri ile karşılaştırıldığında Ukrayna ve Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının nispeten düşük seviyede bulunması. Ayrıca her iki ölkenin Avrupa standartlarına uyum sorunu da bulunuyor. Yine birinci sorun grubunun içinde, anketlere göre, Ukrayna ve Türkiye'deki sıradan insanların bir kısmının Avrupa'daki siyasi seçmenlerle bütünleşmesi konusunda olumsuz veya şüpheli davranması da yer alıyor (Ozer Ivan, 2006: s. 21).

İkinci grup sorunların başında Türkiye ve Ukrayna'nın Avrupa Birliğı'ne kabulü halinde bu iki ölkenin Avrupa Parlamentosu'nda çok sandalye ile temsil

edilmesine karşı üye ülkelerin tepkisidir. Şu anda 28 AB üyesi ülkenin nüfusunun yalnızca %37'si Türkiye'yi saflarında görmek istemektedir. Ukrayna için durum ise biraz daha iç açıcudur (Varbanets Pavlo, 2004: s. 54).

Tüm bunlar, Ukrayna'nın ve Türkiye'nin AB üyeliği meselesinin uzun vadeli bir yolculuk olduğunu gösteriyor. Nitekim 3 Ekim 2005'te Türkiye'nin AB üyeliği müzakereleri resmen başlamasına rağmen hala belirsizlikler devam etmektedir.

3-4 Temmuz 2003 tarihlerinde düzenlenen GUAM Yalta Zirvesi'nde Türkiye gözlemci ülke olarak katılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti GUAM faaliyetlerine giderek artan bir ilgi göstermektedir. Ayrıca, prensip olarak her iki ülke Karadeniz ortaklığı konulu bir konsept belgesi geliştirmeyi ve aşağıdaki alanlarda ikili işbirliğini geliştirmeyi karşılıklı olarak önerdi: Karadeniz'in güvenliği, teröre karşı ortak mücadele, ekonomik işbirliğinin yoğunlaştırılması, transit potansiyelin azami kullanımı, AB ve NATO entegrasyonu alanında işbirliğinin güçlendirilmesi, turizmin geliştirilmesi, çevre koruma faaliyetleri.

Bağımsız Ukrayna'nın Kiev ve Ankara arasında kabulüyle birlikte karşılıklı yeni ilişkiler tesis edilmeye başlandı. Her iki ülkenin de çıkarları Karadeniz'de askeri ve çevresel güvenliğe yöneliktir. Jeopolitik öneme sahip olan Karadeniz bölgesinin güvenlik ve istikrarına yönelik çözüm arayışlarında Ukrayna ve Türkiye'nin çıkarları birçok alanda ortak. Kiev, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ve mevcut sınırların dokunulmazlığının korunması konusunda Türkiye'nin desteğini aldı. Her iki ülkenin Karadeniz'deki ortak ulusal çıkarları bu bölgede barış, güvenlik ve işbirliğini güçlendirdi.

Özet olarak uluslararası kuruluşlar (KEİ, NATO, AB) içinde Ukrayna ve Türkiye arasındaki işbirliğinin yukarıdaki analizi, her iki tarafın sadece ikili ilişkilerde değil, aynı zamanda çok taraflı ilişkilerde de aktif işbirliği içinde olduğunu göstermektedir. Hem Ukrayna'nın hem de Türkiye'nin, bu işbirliğinin büyük potansiyelini tam olarak kullanamadığını kabul etmek gerekir. İlişkilerin daha da yoğunlaşması her iki ülkenin inisiyatif ve çabasına bağlıdır. Karadenizin jeopolitik önemi her iki ülkeyi buna teşvik etmektedir...

1.2 TARİHSEL-SİYASAL FAKTÖR

“Türk” teması Ukrayna tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ukrayna-Türkiye ilişkileri, antik çağlardaki şiddetli silahlı çatışmalar ve savaşlardan modern komşuluk

ve ortaklık ilişkilerine kadar sürekli farklı bir seyir izledi. Ukrayna-Türkiye ikili işbirliğindeki güncel eğilimlerin kapsamlı bir resmini oluşturmak için iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişiminin geriye dönük tarihsel-siyasal analizi uygun görünüyor.

Tarih, Kiev-Rus Knezliği'nin ilk zamanlarından itibaren siyasi ve ekonomik çıkarlar açısından Kuzey – Güney yönlü bir politika izlediğini göstermektedir. Kiev prensleri çabalarını Karadeniz ve Tuna yönünde yoğunlaştırmıştı. Bu durum zaman içinde “Karadeniz yönü” politikasını gerçekleştirdi ve ardından Karadeniz, Türk ideolojisinin dışlandığı bir bölge haline geldi. Ancak bu durum Ukrayna'nın güney komşularıyla temasını kesmedi. Ticaretin gelişmesi ve sosyal etkileşim devam etti.

Uzun süredir devam eden Ukrayna-Türk ilişkilerini gösteren çarpıcı bir sembol, küçük bir Ukrayna kasabası olan Rohatyn'da doğan Nastya Lisovskaya adlı basit bir kız oldu. En ünlü Türk padişahlarından Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi olarak o devirde komşu olan iki ülkenin tarihinde önemli bir yer tuttu. Onun sayesinde 30 yıldan fazla bir süre Ukrayna'ya Osmanlı istilası durdu. Günümüzde, İstanbul Süleymaniye Camii'ndeki Hürrem Sultan (Türkiye'de Hürrem, Ukrayna'da Roskalana adıyla da bilinir) türbesi, sadece ünlü bir turistik mekân değil aynı zamanda iki ülkenin kaderlerinin iç içe geçmiş halinin sembolüdür (Krimsky Agatangel, 1996: s. 201-202).

İlerleyen devirlerde Zaporozhye Kazakları (Ukrayna yerli halkı) ile padişah birlikleri arasındaki savaş ve silahlı çatışmalar hiç eksik olmadı. XVI. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlılar, Ochakov (1589), Akkerman (1594, 1601), Kili (1602, 1606), Izmael (1609, 1621), Kefe (1616) gibi Ukrayna'nın güneyindeki topraklara seferler düzenlemeye başladı.

Avusturya ve Venedik'e karşı savaşan Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasından yararlanan Kazaklar, Osmanlı'ya karşı harekete geçti ve pek çok yerde başarılı oldu. Kazaklar XVII. yüzyılda Büyük Osmanlı şehirlerine saldırılar düzenledi. Kazaklar, Varna (1604), Trabzon (1614, 1625), Sinop (1614) ve üç kez de İstanbul'a saldırdı (1615, 1620 ve 1624). Bu saldırılar Türk halkı arasında paniğe neden oldu. Kazakların bu saldırıları Avrupa'da da olumlu karşılandı. Çünkü Hetman P. Sagaidachnogo liderliğindeki Kazaklar, Müslüman dünyasıyla mücadelenin ana görevinin Hıristiyan milisleri desteklemek olduğunu varsayarak hareket ediyorlardı (Deschynsky Leontiy, Panyuk Anatoliy, 2002: s. 201-202).

Ukrayna'nın Kazak (XVI- XVII yy.) ve Hetmanlar (XVI ve XVIII yy.) döneminde Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri oldukça karmaşık ve çelişkili bir durum arz ediyordu. XVII. Yüzyılın sonuna kadar devam eden Türk saldırılarına karşı Kazaklar, halkı Ukrayna topraklarında Türk saldırılarına karşı direnmek için zorladı. Böylece Kazaklar Hıristiyan Avrupa'nın Müslümanların işgalinden korunmasının kalesi oldu ve tarihsel bir misyon yüklendi. Bu düşünce XVI. Yüzyılın sonunda bölgeye iyice nüfuz etti. XVII yüzyılda Zaporizya kazakları Türk ve Karadeniz sorununa çözüm bulmak için aktif rol oynamaya başladı. 1648 yılına gelindiğinde, dış politika Kazak Devletini Batı ve Doğu Avrupa ülkelerinin Türk karşıtı koalisyonuna katılmaya yöneltti. Bu durum, Osmanlı ve Ukrayna ilişkilerini yeni bir seviyeye taşıdı. Daha sonraki dönemde yeni fikirler belirdi. Bazı Ukraynalı monarklar Polonya'nın ve Moskova'nın tehditkâr tutumlarının aksine, Ukrayna'nın Osmanlı ve Kırım'la (ya da yalnızca bu ülkelerden biriyle) birleşmesine büyük önem verdi. Bohdan Khmelnytsky bu monarklardan en önemlisiydi. (İktidarı: 1648-1657) Kazakları bir devlet olarak teşkilatlandırdıktan sonra kendini Kiev Prensi olarak tanıttı. O dönemin şartları içinde Khmelnytsky'nin ittifak yapacak tek bir seçeneği vardı: Osmanlı İmparatorluğu. Bohdan Khmelnytsky Kırım'la bir anlaşma imzaladı. (1647'nin sonlarında). Ayrıca Kazak Albay Philip Jalal liderliğindeki Ukrayna diplomatik heyeti Haziran 1648'de İstanbul'da, Ukrayna'nın egemen bir devlet olarak tanınmasını sağlayan bir antlaşma daha yaptı. Kırım Hanı'nın Ukrayna topraklarını boş bırakmaması da bu antlaşma ile yasaklandı. Ardından Türk sultanı ile Zaporizya devleti arasında Deniz Ticareti Sözleşmesi yapıldı ve ticaret alanında Ukrayna-Osmanlı ilişkileri düzenlendi. 1654 yılında Pereyaslav Anlaşması¹ ile Ukrayna'nın Osmanlı ile ilişkilerini resmen yasaklamış olsa da ilişkiler (Antlaşmanın 5. Maddesi, Moskova'da 1654'te imzalanmıştı) durmadı ve Ukrayna-Türk ittifakı 1655'te restore edildi. XVII. yüzyılda askeri yardımlı bir ittifak için Osmanlı ile yakınlaşmayı başlatmak için girişimler Doroshenko, Yuri Khmelnitsky, P. Teteria, ardından Mazeppa adlı liderler tarafından somut olarak ortaya kondu. XVIII. yüzyıldan itibaren, bir zamanlar kuvvetli olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kademeli olarak gerilemesi ve topraklarını kaybetmesi, Ukrayna üzerindeki Osmanlı etkisini de

¹Pereyaslav Anlaşması: Kazaklarına hiçbir askeriye niğiye uğramalarından hemensonra Pereyaslav'da Moskovatemsilcilerinin kabuleden Meclis, iki ay sonra resmen Rus Çarı'nı bağıllığını bildirdi. Kazaklar geniş bir özerkliğinden ve Polonya yönetim sırasında Ukrayna'daki öbür halklarla birlikte yararlandıkları bütün hak ve ayrıcalıkları korundu. Amabunı uzleyen 13 Yıl Savaşı (1654-66) Ukrayna'nın Rusya ile Polonya arasında bölünmesiyle sona erdi.

kaybedilmesine yol açtı. Rus Çarlığı'nın, Ukrayna'yı ele geçirmesi, doğrudan Ukrayna-Türk/Osmanlı ilişkilerine olumsuz etkide bulundu.

Yakın tarihte Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna, monarşilerinin kalıntılarından sıkı sıkıya bağlı ilişkiler kurdu. 1917-1918 yıllarındaki olaylar ve Bolşevik Devrimi'nin ardından Ukrayna Merkezi Meclisi kuruldu ve Ukrayna Halk Cumhuriyeti (UPR) ilan edildi. Böylece Avrupa'nın siyasi haritasında bağımsız ve egemen bir Ukrayna yerini aldı. Osmanlı resmi olarak bağımsız bir Ukrayna devletini tanıdı. Talat Paşa başkanlığındaki Türk Heyeti, Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi Bey, İbrahim Paşa, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ile Ukrayna Meclisi arasında 9 Şubat 1918'de Brest Litovsk Barış Antlaşması imzalandı ve bu antlaşmada UPR bağımsız ve egemen bir devlet olarak yer aldı. Osmanlı'nın 22 Ağustos 1918'de onayladığı bu anlaşma ile Ukrayna ve Osmanlı Devleti arasında diplomatik ilişkiler kuruldu. Kiev'deki Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey ve Konsolos Ahmet Ferit Bey ilk görevliler oldu. UPR'nin Türkiye'deki büyükelçileri sırasıyla Suhovkin (1918), A. Lototskii (1919- 1920), J. Tokarzhevsky (1920- 1921) oldu. Egemen ve demokratik bir Ukrayna devleti kurmak isteyen Merkez Konseyi Başkanı (ilk Cumhurbaşkanı) Mihaylo Hruşevski Karadeniz Halklarının ekonomik ve kültürel işbirliğinin önemini vurguladı. (Grushevsky Mikhailo, 1992: s. 28-29).

XIX. yüzyıl sonunda Osmanlı İmparatorluğu Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya'daki topraklarının önemli bir bölümünü kaybetti. Avusturya-Alman bloğunun yanında I. Dünya Savaşı'na girdikten sonra, imparatorluk yenildi. Müttefikler tarafından dayatılan ateşkes şartlarına göre Osmanlı İmparatorluğu fiilen ortadan kalktı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde, ulusal kurtuluş mücadelesinin sonucunda 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi. Bunun sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntılarından yeni bir egemen ulus devlet ve Ortadoğu'nun ilk laik cumhuriyeti doğdu. Yeni Türkiye'nin bağımsızlık savaşında kazandığı zafer, Lozan Barış Antlaşması'na (24 Temmuz 1923) eklendi ve ülkenin sınırları yeniden belirlendi. (Chernikov Igor, 2010: s. 162).

Oldukça karmaşık olan bu dönemde Ukrayna, Türkiye'yi destekleyen aktif bir dış politika izledi. Ekim 1917 olaylarının ardından Ukrayna'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edildi. Bu durum bir iç savaşı başlattı. Bu yeni siyasi durum, Ukrayna ile Türkiye arasındaki dış ilişkilerin gelişmesine elverişli değildi. Ancak bu durumda dahi ilişkiler gelişmeye devam etti. Türkiye'de saltanat kaldırılıp

cumhuriyet ilan edildi. Ancak bu durumun tam aksine Ukrayna'da UPR ortadan kaldırıldı ve Sovyet iktidarı kuruldu. Türkiye'deki yeni lider Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye ile Ukrayna'nın ideolojik farklılıklara ve Ukrayna'nın kendi içindeki siyasi ve askeri çatışmalarına rağmen iyi ilişkileri devam ettirdi. T.C.'nin uluslararası ilişkilerinin kuzey vektörü, özellikle Ukrayna ile ilişkiler Atatürk için öncelikli olarak kaldı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak M. Kemal'in inisiyatifiyle yapıcı müzakereler sonucunda iki komşu devletin hükümet heyetleri, 2 Ocak 1922'de Ukrayna ve Türkiye arasında dostluk ve kardeşlik antlaşması imzaladılar. Bu antlaşma iki ülkenin isteklerine de cevap verdi, özellikle de önsözde belirtildiği üzere iyi komşuluk ilişkilerinin pekiştirilmesi ve daha da geliştirilmesi için yasal dayanak haline geldi.

Eski Rus İmparatorluğu topraklarında, Ukrayna işçi ve köylülerinin iradesiyle yarattığı resmi antlaşma ile Ankara'nın Ukrayna'yı tanınması antlaşmanın ikinci maddesine göre gerçekleşen önemli bir kazanımdı. (Черников Игорь, 2004: s. 77). Bu antlaşmanın dördüncü maddesi yine büyük önem taşır: "*Boğazların açılmasını ve Tarafların halklarının ticaret amacıyla serbest geçişini sağlamak için, Karadeniz'de uluslararası bir tüzüğü her iki taraf da kabul etmektedir*". (Chernikov Igor, 2004: s. 87).

İki komşu Karadeniz devleti arasında siyasi bir ittifak oluşturmayı işaret eden 2 Ocak 1922 tarihli Antlaşma'nın rolü oldukça büyüktür. Ukrayna- Türkiye ittifakı, Türk Kurtuluş Savaşı'nın zafere ulaşmasında büyük katkı sağlamıştır.

Türk ve Ukrayna temsilcilerinin karşılıklı temasları sırasında iki ülke arasındaki ticaret, ekonomik, kültürel, eğitimsel ve bilimsel ilişkilerin geleceği tartışıldı. 2 Ocak 1922'de Ankara'da imzalanan Türkiye-Ukrayna dostluk ve kardeşlik antlaşması, her iki ülkenin yasama organları tarafından Mart 1922'de onaylandı. Aynı yılın 23 Haziran günü Ukrayna'nın o zaman başkenti olan Kharkov'da, Türkiye Büyükelçiliğinde, Sağlık ve Sosyal Refah Bakanı Rıza Nur Bey ve SSCB Dışişleri Bakanı Genel Sekreteri L. Velichko arasında onaylama belgeleri değiştirilerek söz konusu antlaşmanın yürürlüğe girmesi sağlandı.

İki ülke arasındaki karşılıklı anlayışın uzun vadeli atmosferini oluşturmak için 2 Ocak 1922 tarihli sözleşme hükümlerine uygun olarak 20'li yıllardan itibaren Ukrayna'ya gelen Türk iş dünyası temsilcileri ve tüccarları Kiev, Kharkov, Odesa'daki ticaret fuarlarında resmi bir şekilde kendilerini temsil etmişlerdir. Türk ticaret gemileri, Ukrayna'nın Karadeniz ve Azak Denizi limanlarını (Odesa,

Kherson, Nikolaev, Mariupol ve Berdyansk) sık sık ziyaret ettiler. Bunlar sonucunda, Ukrayna Sosyalist Cumhuriyet'inin dış ticaret cirosunun yarısı Türkiye ile gerçekleşen ticarettten doğdu. (Chernikov Igor, 2004: s. 80).

30 Aralık 1922'de SSCB'nin resmen kurulmasıyla Ukrayna Federe Cumhuriyeti, doğrudan uluslararası ilişkilere katılma hakkını kaybetti. Totaliter rejim, Ukrayna ve diğer devletler arasındaki komşuluk ilişkilerini kısıtladı ancak durduramadı. Türkiye, Ukrayna'nın ihracatında önemli bir yer tuttu. Türkiye geleneksel ürünlerini (yün, tütün, pamuk, narenciye, fındık vb.) Ukrayna'ya ihraç etti. Türkiye ise Ukrayna'dan demir, çeşitli çelik çeşitleri, elektrik motorları, kömür, odun, un, şeker ithal etti. 20'li yılların ikinci yarısında Türkiye ile Sovyetlerin dış ticaret cirosunda Ukrayna'nın payı%45 idi. (Chernikov Igor, 2004:s. 84).

Kayseri ve Nazilli'deki fabrikalar, İstanbul yakınlarındaki cam fabrikaları ve bir dizi başka kuruluşta, dev tekstil endüstrisinin inşasında 30'lu yıllar ve sonrasında Ukrayna'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne önemli yardımlar yapıldı.

Atatürk hem milli tarihe hem de genel dünya tarihine büyük ilgi gösteriyordu. Türk-Ukrayna ilişkilerinde büyük bir bilgiye sahipti. Bu nedenle Atatürk, tarihte bu ilişkilerdeki barışı koruma eğiliminin her zaman istikrarlı bir şekilde ilerlediğini ve sonunda hâkim olduğunu biliyordu. Dahası, her iki ülkenin coğrafi konumunun aralarındaki iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerini geliştirmeye tam olarak katkıda bulunduğu inanıyordu. Atatürk, "Ukrayna ve Türkiye iki komşu ülke" olduğunu belirtmiştir. İki ülke de dikkatlerini Karadeniz'e çevirdi ve böylece Türkiye ile Ukrayna halkları arasındaki dostluk gittikçe gelişti.

Ukrayna ve Türkiye arasında özellikle kültür ve bilim alanında geleneksel hale gelen bir birliktelik kuruldu. Kiev'de, Kıymılı bilim adamları liderliğinde bir Türkoloji komisyonu kuruldu. "Türkiye Tarihi", "Eski Türk Edebiyatı", "Türkiye Tarihine Giriş" eserleri yayınladı. Bu Türkoloji komisyonu 1931 yılına kadar görev yaptı. Ukraynalı Türkologlar V. Dubrovsky, E. Zavalinsky, Samoylovich X. Nadel, Ganusets A. , L. Bykovsky ve O.Pritsak idi. 1936 yılında bilimsel ve kültürel işbirliğinin geliştirilmesinde en önemli yola katıldı. "Bütün Ukrayna Doğu Araştırmaları Birliği" (BYHAC: VUNAS) inisiyatifiyle çalışan akademisyen Agafangel Kıymıskovo'nun önemli çalışmaları oldu. VUNAS, doğudaki, bilhassa Türkiye Cumhuriyeti'ndeki 90'dan fazla bilim adamlarıyla yaratıcı temaslar başlattı. VUNAS, Ukrayna ve Türk halklarını bir araya getirme konusunda büyük önem

taşıyan kültürel bağları derinleştirdi; farklı düzeylerde sanatçı ve bilim adamları değişimi yapıldı.

Türkiye-Ukrayna ilişkilerini tarihsel bir perspektif içinde düşündüğümüzde, Atatürk döneminde hiç olmadığı kadar yüksek seviyeye ulaştığını iddia etmek mümkündür. Bu dönem her iki ülkenin tarihinde verimli bir dönemdi. 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ölümünün Türk-Ukrayna ilişkilerinin durumu üzerinde olumsuz bir etkisi oldu. Türkiye, Atatürk'ten sonraki haleflerinin döneminde giderek Batı devletleriyle birleşti. Buna ek olarak, SSCB'nin daha sert olduğu 30'ların ikinci yarısı, totaliter sistem sosyo-politik ve ekonomik hayatın tüm alanlarındaki etkisini ortaya koydu. Merkezileşme amacıyla güç toplayan Stalin rejimi, ödün vermeyen bir anlayış sonucunda ulusal-cumhuriyetçi kurumların ortadan kaldırılması yoluna gitti. Ukrayna kitle baskısı ile sindirildi. Tüm bunlar ve İkinci Dünya Savaşı'nın hızlı bir şekilde yaklaşması, Ukrayna'nın uluslararası ilişkilerinin, Türkiye Cumhuriyeti de dahil olmak üzere, keskin bir şekilde azalmasına neden oldu. Bu dönemde Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin gelişme potansiyeli hiç kullanılmadı. Bu durum, SSCB Yüksek Komisyonu'nun, cumhuriyetlere dış politika yetkilerini geri verme konusunda bir yasa kabul ettiği 1944'de değişti. Ukrayna, Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri haline geldi ve birçok uluslararası organizasyonun üyesi oldu. Ukrayna'nın dünya siyasetinin bir parçası olduğunun uluslararası alanda tanınması amaçlandı. Bu yeni gelişmeler Ukrayna-Türkiye arasındaki ekonomik, bilimsel-teknik ve kültürel ilişkilerin artmasına yol açtı.

Ukrayna'nın bağımsızlık ilanı Ukrayna-Türkiye ilişkilerini önemli ölçüde yoğunlaştırmış ve ilişkileri yeni bir seviyeye yükseltmiştir. 16 Aralık 1991'de Ukrayna bağımsız olduğunda Türkiye Ukrayna'yı resmen bağımsız bir devlet olarak tanıyan ilk ülkelerindendi. Ukrayna ile Türkiye arasında 20 Kasım 1991 konsolosluk düzeyinde ilişkiler kuruldu. 3 Şubat 1992'de iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulması konusunda bir protokol imzaladı. Kiev'de 3 Nisan 1992'de Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği çalışmalarına başladı. Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği 3 Ocak 1993'te açıldı. Ukrayna ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması, 4 Mayıs 1992'de Türkiye'ye yapılan bir ziyaret sırasında Ukrayna Başkanı Leonid Kravchuk tarafından imzalandı. Bu belge Ukrayna ve Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin temel belgesi haline geldi. Bu sözleşme uzatılmaya açık olarak 10 yıllık bir süre için geçerli olacaktı. (Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti

1.3.İKTİSADİ FAKTÖR

Ukrayna-Türkiye ilişkileri tarihinde yeni dönem, 1991'de Ukrayna'nın bağımsızlığının ardından başladı. Genç ve bağımsız Ukrayna devleti, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'yle Karadeniz politikasını geliştirme ve derinleştirmeye ilgi duydu. Türkiye ise Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile olumlu ilişkiler kurmak istiyordu. Bu amaçla da Ukrayna ile güçlü bir ortaklık kurmayı planladı. Böylece Ukrayna üstünden Türki Cumhuriyetlerdeki pazarlara da ulaşabilecekti. Ukrayna ile Türkiye ilişkilerinin öncelikli olduğu objektif temel, her iki ülkenin de Avrupa ve Asya'yı tek bir yol sistemine bağlayan ulaşım koridorunda bulunmasıdır.

Diplomatik ilişkilerin kurulmasının ardından, ilişkileri üst düzeyde ikili ziyaretler izledi. Kuşkusuz ki bu ilişkilerin kurulmasında iktisadi faktörler önemli rol oynadı. İkili ilişkilerin gelişmesinde önemli bir adım, 13-14 Mart 1991 tarihleri arasında Cumhurbaşkanı T. Özal'ın Ukrayna ziyaretiydi. Mayıs 1992'de Ukrayna Başkanı Leonid Kravchuk Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulundu. Ardından Mayıs-Haziran 1994'te T.C Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Ukrayna'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Mart 1992'de Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın Ukrayna'ya ilk resmi ziyareti, Dışişleri Bakanı H. Çetin tarafından gerçekleştirildi. Bu ziyareti Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı H. Cindoruk Ekim 1992'de Ukrayna'yı ziyareti takip etti. Nisan 1994'te Ukrayna Dışişleri Bakanı A. Zlenko'nun bir Türkiye ziyareti oldu. 1995 yılında uluslararası konferanslar çerçevesinde Ukrayna ve Türkiye'nin üst düzey yöneticilerinin ikili görüşmeleri oldu: Leonid Kuçma ve S. Demirel'in Kopenhag'da 11 Nisan'daki görüşmesi, Başbakan Marchuk ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 1 Temmuz'da Bükreş'te yaptıkları toplantı. (Motsyk Alexander, 2001: s. 6-8).

Bütün bu görüşmelerin ve ziyaretlerin en önemli sonucu ticaret, ekonomi ve enerji alanlarında Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin canlanması olmuştur. Bu sonuçların en önemlilerinden biri 1993 yılının Ekim ayında Ukrayna ve Türkiye Arasında enerji alanında bir işbirliği protokolü imzalanması oldu. Ukrayna, Türkiye'ye elektrik tedarik etmek için yeterli elektrik üretim kapasitesine sahipti. Yapılan antlaşma ile Ukrayna'dan Türkiye'ye elektrik gönderilecekti. Ukrayna elektrik alanında

Kazakistan ve Polonya ile de üçlü bir antlaşma yaptı. 90'lı yılların başlarında Ukrayna ve Türkiye'nin yapıcı bir ortaklığın temellerini attığını güvenle söyleyebiliriz ve bugün hala bu temellerin daha da sağlamlaşması için yoğun çalışmalar sürüyor. Bu durum iki ülke ilişkilerini daha da derinleştiriyor, çeşitlendiriyor ve somut içeriklerle dolduruyor.

İki ülke arasında ilişkilerdeki çeşitlilik, karşılıklı çıkarları belirlemek ve tam işbirliği sağlamak için yakın temas kurmayı başaran iki ülkenin çabalarıyla gerçekleşmiştir. 1997'de Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma ve Demirel, "Karadeniz bölgesinde işbirliği için yeni fırsatlar" konulu uluslararası konferansta İstanbul'da bir araya geldi. Mayıs 1998'de Cumhurbaşkanı Demirel Ukrayna'ya resmi bir ziyarette daha bulundu. İki ülke cumhurbaşkanlarının imzaladığı ortak bildiri, "*Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin gelişme düzeyi yapıcı bir ortaklık olarak tanımlandı.*"(Musienko Mikhail, 2006: s. 16).

22-24 Kasım 2000 Ukrayna başkanı Leonid Kuchma'nın Türkiye'ye resmi ziyareti gerçekleşti. Ziyaret sırasında, tarafların ilişkilerini yapıcı bir ortaklık ruhu içinde geliştirme niyetinin teyit edildiği ortak bir bildiri imzaladı.18-20 Haziran 2003'te Cumhurbaşkanı A.N. Sezer Ukrayna'ya ziyarette bulundu. Devlet Başkanları tarafından kabul edilen ortak bildiri, Ukrayna ve Türkiye arasında ekonomi başta olmak üzere yeni işbirliği öncelikleri sıralandı.

25 Ocak 2002'de Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda, Ukrayna Başbakanı Viktor Yanukoviç ile T.C Başbakanı Abdullah Gül toplantısı gerçekleşti. 1-2 Aralık 2003'te Ukrayna Hükümeti Başkanı, Türkiye'yi resmi ziyarette bulundu. Ardından 1-3 Nisan 2004'te Türkiye Başbakanı R.T. Erdoğan'ın resmi ziyareti sırasında, 2 Nisan'da Ukrayna Bakanlar Kurulu ve T.C Bakanları arasında ortaklaşa bir eylem planının imzalanması ve işbirliğinin güçlendirilmesi kararlaştırıldı. İkili ilişkilerde özel bir gelişme, Ukrayna Cumhuriyeti Başkan Vekili Yuşenko'nun Türkiye Cumhuriyeti'ne 6-8 Haziran 2005 tarihli ziyareti oldu. Bu görüşmede taraflar iki ülkenin mevcut potansiyelini daha üst bir seviyeye taşımak gerektiğini belirttiler. Tarafların karşılıklı rızası ile bilhassa enerji sektörü, petrol ve gaz tesislerinin inşaatı, metalürji, kimya sanayi, tarım, mühendislik gibi iktisadi alanlarda işbirliği için uzlaşmaya varıldı. (Musienko Mikhail, 2006: s. 19).

Siyasi diyalog, Ukrayna ile Türkiye arasındaki ticaret ve ekonomik işbirliğinin olanaklarını en üst düzeye çıkarmak için sürekli olarak kullanıldı. Taraflar, karşılıklı ticaretin büyümesini, büyük ölçekli projelerin uygulanmasını,

yatırım bileşeninin genişlemesini ve yeni ortaklık girişimlerinin kurulmasını teşvik etmeye kararlı olduklarını bildirdi. Bu amaçla Ukrayna ve Türkiye, iki ülke arasındaki mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin koşullarını bürokrasiden kurtarıp olabildiğince serbest bırakmayı kabul ettiler.

Sanayi, tarım ve bilim-teknik potansiyeline dayanan ticari-ekonomik işbirliği, Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin gelişmesinin itici gücüdür. Ancak son yıllarda bu potansiyel dramatik bir şekilde geriledi. Ukrayna, dış pazarlarının önemli bir bölümünü kaybetti ve Ukrayna iç pazarı, ithal edilen "tüketim malları" ile doldu. Bu durum, şu anki Ukrayna-Türkiye iktisadi ilişkilerini de etkiledi.

İki ülke arasındaki iktisadi işbirliği, ilişkilerinde önemli bir faktördür. Sınırların yakınlığı ve malların ulaşım yollarının görece ucuzluğu göz önüne alındığında Türkiye, Ukrayna'nın potansiyel olarak büyük bir ticaret ortağıdır.

İkili işbirliğinde büyük yol kat etmiş olan Ukrayna ile Türkiye arasındaki iktisadi faaliyetlerin incelenmesi, öncelikli olarak Türkiye'nin son yıllarda dış ticaret faaliyetlerini incelemekle mümkün olabilir. Rakamlara bakıldığında Türkiye'nin, Ukrayna'nın en umut vaat eden önceliklerinden biri olduğu görülmektedir. 1992'de diplomatik ilişkilerin kurulmasından hemen sonra ticaret hacmi 120 milyon doları aştı. 1995 yılından başlayarak bu rakam istikrarlı bir şekilde 1 milyar doların üzerinde seyretmeye başladı. 2004'te 3 milyar 31 milyon dolara ulaştı. 2004 yılında, Ukrayna'dan Türkiye'ye emtia ihracatı 1.235.400.000 dolara ulaştı. (2001 yılına göre %22,4 artış), diğer malların ithalatı ise 195.500.000 dolara ulaştı. (Dolgov Igor, 2003: s. 70).

Ukrayna'dan Türkiye'ye yapılan ihracatta ilk etapta metaller, demir, dökme demir, çelik, donanım, ayrıca yağ, alkol, gübre, kimyasal ürünler, kömür, ahşap önemli bir yer tutar. Türkiye'nin Ukrayna'ya ihraç ettiği ürünler ise ağırlıklı olarak gıda, turunçgiller, giyim, tekstil ve deri ürünleridir. İki ülke arasında ticaret ve ekonomi alanında bazı önemli kurumlar teşkil edilmiştir: Bunlardan en önemlisi Ukrayna-Türkiye İş Konseyi'dir. Bir diğer önemli kurum ise Ukrayna-Türkiye Ticaret ve Ekonomik İş birliği Hükümetler Arası Ortak Komisyonudur.

2002'de Türkiye, Ukrayna mallarının tüketim hacminde ikinci sırada (Rusya'dan sonra), Ukrayna'nın ticaret ortakları arasında ise (Rusya, Almanya ve Türkmenistan'dan sonra) dördüncü sırada yer aldı. Buna karşılık Ukrayna, Türkiye'nin önde gelen ticaret ortakları arasında 16. sırada yer aldı.

Yüksek niceliksel göstergelere rağmen, Ukrayna'nın ihracat yapısının son yıllarda fazla değişmediğinden endişe edilmektedir. Gerçekte Ukrayna ekonomisi büyük bir şekilde değişti, ancak Türk tüketicileri, AB'den ithalat seçenekleri nedeniyle buna ilgisiz kaldı. Mal mühendisliği endüstrisi ve diğer yüksek teknoloji ürünleri Ukrayna'nın Türkiye ihracatında oldukça küçük oranda yer aldı. Tabii ki, bu durumun oluşumunda bazı objektif sebepler bulunmaktaydı: Esasen bu endüstri mallarının Türkiye'ye ana ithalatı AB üyesi devletlerden gerçekleşmektedir. Bu devletlerden Türkiye'ye ithal edilen mallar için ithalat vergisi alınmamaktadır. Buna ek olarak malların belgelenmesindeki kolaylıklar AB ülkeleri için daha fazla yatırım olanağı sağlamaktadır. (Ocak 1996 tarihinden itibaren Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği konusunda bir anlaşma yapılmıştır).

Ukrayna'yla olan iktisadi faaliyetleri ve malların çeşitliliğini (özellikle makine-yapı ürünleri endüstrisinin payını arttırmak suretiyle) artırmanın en önemli yollarından biri, Türkiye'de iştiraklerin veya ortak girişimlerin kurulması olacaktır. Böylece sadece bireysel ürünleri değil tüm üretim hatlarını Türkiye'ye satmak da mümkün olacaktır. Ayrıca bu durum gelecekte, Ukrayna işletmelerinin bu tür Türk şirketler ile istikrarlı bir ticaret ilişkisine sahip olmalarını sağlayacaktır. Çünkü Türk tüketicilerin makinelerin yedek parçaları ve benzerlerini sürekli olarak tedarik etmeleri gerekecektir. Bu şekilde bir ticaret ilişkisinin kurulması, Ukrayna şirketlerinin kendilerini Türk şirketleri ile Türk piyasasında temsil etmeleri yönündeki sözleşmeleri ile olabilir.

Ukrayna ile Türkiye arasındaki aktif yatırım işbirliği devam ediyor. 2003 yılında 114 yatırımcı ülke arasında Türkiye, Ukrayna ekonomisine doğrudan yatırımlar açısından yirmi üçüncü sırada yer aldı. Türk yatırımcılar ile Ukrayna'da birçok proje hayata geçirildi. Bu projeler arasında, "Turkcell", "Evyyap", "Beta", "Aygaz" gibi büyük şirketler bulunmaktadır. Türkiye pazarında var olan altyapı ve olumlu yatırım ortamına rağmen, ülkedeki Ukrayna yatırım hacmi çok küçüktür. Ukrayna yatırım sermayeli kayıtlı sadece 4 şirket bulunmaktadır (Dolgov Igor, 2003: s. 72).

İki taraf da karşılıklı yarar sağlayan işbirliğini genişletmenin yollarını arıyor. Ukrayna tarafı, tarım ürünlerinin işlenmesi, ilaçların ortak üretimi, gıda ürünlerinin ambalajlanması için ekipman üretimi ile yakından ilgileniyor. Ortak üretimi teşvik etmek için modern yollar ve pazarlama fırsatları aranıyor. Yine Ukrayna yüksek teknoloji ekipmanı üretimi konularında işbirliğinin güçlendirilmesine ilgi duyuyor.

Ukrayna'nın enerji alanında Türkiye ile işbirliği yapması stratejik önem taşıyor. Her iki ülkenin jeopolitik durumu, uzmanlara göre potansiyel olarak Hazar ile Ortadoğu petrolü ve gazını Avrupa kıtasına ulaştırabilecek bir transit sistemi oluşturmak için uygun durumdadır. Enerji alanında, özellikle de Ukrayna'nın Karadeniz kıyısındaki elektriğinin Türkiye'ye ulaştırılması konusunda hükümetler arası çerçeve bir anlaşma geliştirildi. Ayrıca Ukrayna doğalgazının Türkiye'ye ve Balkan ülkelerine ulaştıran boru hattının inşası gündeme geldi. Petrol akışını, Basra Körfezi bölgesinden Türkiye ve Ukrayna yoluyla Avrupa'ya ulaştırmak pek mümkün görünmemektedir. 90'lı yılların sonunda Ceyhan-Samsun hattını içine alan bu boru hattı projesi, Irak petrolünün Odesa-Brody üstünden Avrupa'ya taşınması için düşünülmüştü. Bu vesileyle, 1997 yılında iki ülke Samsun-Ceyhan petrol boru hattı sistemi ve alternatif enerji kaynaklarının üretilmesi konusunda hükümetler arası bir anlaşma imzaladılar. Ancak, proje başarısız oldu. (Kondratyuk Stepan, 1999: s.5).

Bugün enerji alanında Ukrayna-Türkiye işbirliğinin temel konuları şunlardır:

- Türkiye ve Ukrayna tarafının taslağı üzerinde anlaşmaya vardıkları enerji konusunda, işbirliğine ilişkin hükümetler arası bir anlaşmanın imzalanması;
- Avrupa Birliği şebekeleri bağlamında gaz ve elektrik sektörlerinde ortak altyapı projelerinin uygulanması ve Avrupa'daki enerji piyasalarının birbirine bağlanması, İran'dan Ukrayna ve Türkiye topraklarına doğalgaz teslimi imkânlarının tanımlanması ve uygulanması.

- Ukrayna Hükümeti ile T.C Hükümeti arasında 18 Haziran 1997'de Ankara'da imzalanan Ceyhan-Samsun Boru Hattı Sistemi Anlaşması'nın uygulanmasına ilişkin görüşmelerin yeniden başlatılması.

Ukraynalı ve Türk uzmanlara göre, ikili işbirliğinin daha da genişlemesi, her iki ülke ekonomisinin birçok sektöründe olası görülmektedir. Ayrıca uluslararası kuruluşlarda (KEİ vb.) ortak hareket de iki ülkenin yararına olacaktır. Her iki ülkenin Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olduğu gerçeği göz önüne alındığında, ticaret alanında ülkeler arasında daha verimli ve yararlı işbirliğinin kurulması beklenmektedir. Ukrayna ve Türkiye'nin beyanlarında ikili ticaretin gelişme hızını artırmaya ve ekonomik işbirliğine karar verdikleri görülebilir.

Karadeniz ekonomik işbirliği projesi (KEİ) ile bölgedeki ülkeler pek çok imkândan ortak faydalanma imkânı buldular. KEİ'nin kurulmasının başlıca nedeni, transit yolların önündeki engelleri ortadan kaldırmaktı. Örgütün işleyişinin ana temeli çok taraflı ikili ilişkilerin yaygınlığına dayanmaktaydı.

90'lı yılların başında, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Antlaşması, ikili ve çok taraflı seviyelerde Türkiye ile Ukrayna arasında yeni bir yakınlaşma aşaması haline geldi. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)'nin kurulma projesini Türkiye Cumhuriyeti başlattı. KEİ'nin ilk hedefi Doğu Avrupa ve Kafkasya ekonomilerini entegre etmektir, bu hedefte aktif olarak görev alacak ilk ülkeler Türkiye ve Ukrayna idi. Ukrayna, KEİ'yi bölgedeki on bir ülkeyi (Azerbaycan, Arnavutluk, Bulgaristan, Ermenistan, Yunanistan, Gürcistan, Moldova, Rusya, Romanya, Türkiye ve Ukrayna) bir araya getiren tam teşekküllü bir uluslararası organizasyona dönüştürmek için önemli çaba sarf etti. (Василенко Світлана, 2002: s.10). Bu ülkelerin devlet ve hükümet başkanları 25 Haziran 1992'de, Türk tarafının daveti üzerine İstanbul'da bir araya gelerek bölgedeki entegrasyon süreçlerinin yasal temelini oluşturan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Boğaziçi Beyannamesi"ni imzaladılar. 1998'de Yalta KEİ Şartı, KEİ üye ülkeleri zirvesinde imzalandı. Bu belgeler KEİ'yi bölgesel bir birlik olarak kurumsallaştırmanın temelini attı. (Charter of the BSEC, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_009)

KEİ'nin coğrafi ve ekonomik parametreleri oldukça etkileyicidir, çünkü bu bölge yaklaşık 20 milyon km²'dir. Nüfusu 330 milyon civarındadır. Bu bölgedeki ülkelerin toplam ticaret hacmi 300 milyar dolardır. Bütün bu rakamlar, bölgesel işbirliği için büyük bir potansiyel olduğunu ortaya koymaktadır (Khlebov Stanislav, 2001: s. 25-30)

KEİ, uluslararası bölgesel ekonomik örgüt olarak, Karadeniz'in balık kaynaklarının rasyonel olarak kullanılmasını sağlamak, liman genel rejimini modernleştirmek için Ukrayna'nın güney komşuları, özellikle de Türkiye ile işbirliğini öngörmektedir. Bunun dışında çevreyi koruma ve iyileştirme, bilimsel gelişmeler, telekomünikasyon sistemleri konusunda işbirliğini esas almaktadır.

KEİ'ne Ukrayna'nın ilgisi, bölgedeki entegrasyon süreçlerinin, ekonomik kalkınmanın ve faaliyetin örgütlü bir hale getirilmesi yönündedir. Ukrayna'nın hedefleri, KEİ projelerinin Fırsatlar Fonu aracılığıyla, belirli alanlarda (enerji, ulaşım, iletişim, turizm, çevre koruma) somut sonuçlar elde etmesine bağlıdır. KEİ'ne kendi entegrasyon politikasını oluşturan Ukrayna, ulusal ekonominin geçerli işleyiş koşullarına dayanarak orta ve uzun vadeli projeler üretmiştir.

KEİ, Karadeniz bölgesinin kalkınmasında öncü rol oynayan bir organizasyondur. Bu organizasyondaki ortak öncelikler şunlardır: Ticaret, turizm, ulaşım, enerji ve iletişim sistemlerinin oluşturulması. KEİ üyesi devletlerin

altyapısının genel durumu maalesef şu anda Avrupa Birliği'nin yüksek gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Buna göre, ilerleyen yıllarda KEİ ülkelerinin öncelikleri şunlar olmalıdır:

- KEİ üye ülkelerinin dünya pazarlarına açılması için uygun bir ortam sağlanması,
- Yerli ihracatçıların desteklenmesi,
- Etkili bir bankacılık ve kredi sisteminin oluşturulması,
- Dış ticaret altyapısı ve yeni bilgi güvenliği sistemi kurulması,
- Yerel hammaddelerden mal üretimi sağlayan küçük işletmelerin gelişiminin ve dış pazarlara erişiminin teşvik edilmesi,
- BDT ve KEİ arasındaki serbest ticaret rejiminin uygulanması.

KEİ'deki en önemli konu, Karadeniz ülkeleri, özellikle Ukrayna ve Türkiye arasındaki işbirliğini geliştirmektir. Rusya, Ukrayna'nın dış ticaretinde özel bir yere sahip olduğu halde, Ukrayna, Karadeniz ülkeleriyle olan kendi işbirliğini göz önüne alarak bazı alanlarda Rusya'yı dışlamıştır.

KEİ'de 2002 – 2006 arasında Ukrayna, Türkiye'ye %50,2, Romanya'ya %13,4, Moldova'ya %13,1, Bulgaristan'a %12, Yunanistan'a %5,8, Azerbaycan'a %4,3, Gürcistan'a %0,3 Ermenistan'a %0,1 oranında ihracatta bulundu. Aynı dönemde Ukrayna Türkiye'den %46,2 ithalatta bulundu. Bu veriler, Türkiye'nin, Rusya'dan sonra, KEİ içinde Ukrayna'nın ana dış ticaret ortağı olduğunu göstermektedir (Hajinov Ilya, 2004: s. 56).

1.4. SOSYAL FAKTÖR

Ukrayna ile Türkiye Cumhuriyeti arasında temel olarak şu sosyal alanlarda işbirliği görülmektedir: Kültür, bilim, eğitim, çevrenin korunması, turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi, Kırım Tatar nüfusunun ihtiyaçları.

Ukrayna-Türkiye kültürel işbirliği de aynı diğer faktörler gibi yıldan yıla güçlendi. Kültürel işbirliği uzun bir geçmişe dayanmaktadır. İki ülke arasındaki kültürel işbirliği, 27 Kasım 1996'dan itibaren Ukrayna Hükümeti ile T.C Hükümeti arasında kültür alanındaki anlaşmanın uygulanması çerçevesinde gelişmektedir. Kültür, bilim, gençlik ve spor alanlarındaki gelişim Ukrayna Bakanlar Kurulu ve T.C

hükümeti arasında imzalanan bu antlaşma doğrultusunda gerçekleşmektedir (Motsyk Alexander, 2001: s. 6).

Kültür alanında Ukrayna-Türkiye işbirliğinde son yıllarda önemli bir gelişme olmuştur: Ukrayna kültürünün, özellikle de Ukrayna danslarının, konserlerinin, korolarının, müziklerinin, aktörlerinin Türkiye'deki sahne faaliyetleriyle daha fazla tanınmıştır. Ayrıca Türk televizyonlarında Ukrayna'nın kültürü konusundaki yayınlar Ukrayna kültürünün tanınmasında önemli rol oynamıştır. Ukraynalı koro ve dans grupları, İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Bursa, Kuşadası, Akçakoca, Kütahya ve Trabzon'daki yıllık uluslararası festivallere düzenli olarak katılmaktadır.

Ukrayna ve Türkiye arasında eğitim, özellikle de yüksek öğretim alanında işbirliği Ukrayna Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile Türkiye Yüksek Öğrenim Kurumu ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında 21 Mayıs 1998'de imzalanan antlaşmaya dayanmaktadır. Bu antlaşma çerçevesinde Ukrayna ve Türkiye arasında karşılıklı olarak yılda bir kez öğrenci ve öğretmen değişimi yapılır. Buna bağlı olarak günümüzde de Türkiye'de çok sayıda Ukrayna vatandaşı eğitim almaktadır. Buna ek olarak, son yıllarda özellikle üniversitelerarası anlaşmalarla iki ülke üniversiteleri arasında aktif işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Buna bağlı olarak Ukrayna ve Türkiye'nin 10'dan fazla üniversitesi işbirliği kurdu ve ilgili anlaşmaları imzaladı. Üniversitelerarası temasların büyük kısmı Ukrayna T.C Büyükelçiliği destekleriyle kuruldu.

Ukrayna ve Türkiye arasında eğitim ile ilgili belgelerin karşılıklı tanınması hala devam etmektedir. Ukrayna eğitimi için önemli bir başarı, Ulusal Teknik Üniversite (Kiev Politeknik Enstitüsü) programlarının katalog numarasının Yüksek Öğrenim Kurumu'na dahil edilmesi oldu. Ayrıca bu durum, üniversitenin diplomalarının Türkiye eğitim sisteminde otomatik olarak tanınmasını da sağladı. Aynı şekilde Kiev Ulusal Ekonomi Üniversitesi programlarının da bir dizi kataloğa dahil edilmesi konusunda anlaşma sağlandı.

Ukrayna ve Türkiye arasındaki işbirliğinin derinleşmesinin önemli bir kısmı, ortak bilimsel araştırma projelerinin geliştirilmesi ve uygulanmasına dayanır. Ortak araştırma sonuçlarının ışığında, tarım ve çevre konusunda bilimsel ve teknik işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenir. Bilim ve teknik konularında iki ülkenin araştırmacılarının katıldığı seminerlerin düzenlenmesi ve böylece bilim-teknoloji alanında deneyimlerin paylaşılması da önemli bir yer tutar. Ortak bir Ukrayna-Türk Bilimsel Laboratuvarı, iki ülke arasındaki bilimsel ilişkilerin daha da

genişletilmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle, NATO'nun Bilim Komisyonu programı "Barış için Bilim" çerçevesinde Ukrayna ve Türkiye arasında ortak araştırma projelerinin geliştirilmesine önem verilmektedir (Kasyanenko Nikolay, 2000: No:3, s. 2).

Uluslararası turizm alanında da Ukrayna-Türkiye işbirliğinde büyük olanaklar açılacaktır. Bugüne kadar Türkiye Cumhuriyeti, Ukrayna'nın turizm alanında en önemli ortaklarından biri olmuştur. Turizm alanındaki gelişmeler Ukrayna Hükümeti ile T.C Hükümeti arasında 1994 yılında yapılan işbirliği antlaşması uyarınca gerçekleştirilir. Ukrayna Devleti Turist İdaresi, T.C Turizm Bakanlığı ile aktif olarak işbirliği yapmaktadır. İki kurum arasındaki bu antlaşmanın 5. maddesine göre Ukrayna-Türkiye Ortak Turizm Komisyonu'nu kurulmuştur (Dolgov Igor, 2003:No:3, s.70-75).

Turizm alanında, Ukrayna ve Türkiye, uluslararası örgütler içinde de aktif olarak işbirliği yürütmektedir: Dünya Turizm rgt ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği rgt (KEİ). Turizmde işbirliği üzerine bir çalışma grubu KEİ'ne bağlı olarak kurulmuştur. Bu alışma grubu Karadeniz'in ortak turistik ürünlerinin oluşturulmasını ve uluslararası pazarda etkili bir Şekilde tanıtımını kapsamaktadır.

Ukraynalılar, Türkiye'nin sık ziyaretçileri, Türkiye'yi tanyor ve seviyorlar. Fakat Türk vatandaşları için aynı Şeyi söylemek biraz g. Türk vatandaşlarının Ukrayna'yı ziyaret etme oranı çok düşük. İstatistikler Şu Şekilde: Türkiye'yi ziyaret eden Ukraynalıların sayısı, Ukrayna'yı ziyaret eden Türk vatandaşlarından 10 kat daha fazla. Bu durumda, Ukrayna'nın temel hedefi Türk turistlerin dikkatini çekmek ve ziyaretlerini arttırmaktır. Türk vatandaşları için Ukrayna turizminin cazibesi arttırılmalı, Türk turizm pazarında talep edilecek yeni rotalar, turlar, etnik turizm seçenekleri, yat turizmi, sağlık turizmi gibi seçenekler sunulmalıdır.

evre koruma alanında da Türkiye ve Ukrayna işbirliğinin geliştirilmesi önemlidir. Ukrayna, tarımsal üretim, madencilik sonrası arazi ışlahı, biyolojik mahsul koruma ürünlerinin kullanımı, rüzgâr ve su erozyonuyla arazi kaybının geri kazanılması konularında Türkiye ile paylaşılabilecek önemli tecrübe, bilimsel araştırma ve teknoloji birikimine sahiptir. Her iki ülke de Karadeniz'in kirliliğe karşı korunması konusunda kurulan komisyon faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadır. Özellikle, Karadeniz'deki faunanın ölümüne neden olan hidrojen sülfatı yok eden bir teknoloji, bu komisyona bağlı Ukraynalı bilim adamları tarafından geliştirilmiştir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı öncesinde, Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde Kırım Tatarlarının sorunları önemli bir yer tutuyordu. Bu konuda iki ülke ilişkilerinin önemli bir kısmı, yurtlarına geri dönen Kırım Tatarlarının entegrasyonu ve yeniden yerleşimi meselesiydi. Burada temel gaye, bu zorlu süreçlerin hızlı ve sorunsuz bir şekilde geçirilmesini sağlamaktı. Ukrayna Cumhurbaşkanı Yushchenko döneminde, Ukrayna Hükümeti, Kırım Tatarlarının karmaşık sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmek için her türlü çabayı göstermeye çalıştı: İstihdam, konut, anadilde eğitim, Kırım Tatarlarının kültürünün korunması vb.

Türkiye bölgedeki nüfusa büyük yardımlar yaptı. Kırım Tatarlarına konut inşası için Türkiye'nin sağladığı yardım Ukrayna'da büyük bir takdir gördü. Bu yardım döneminde Türkiye'nin üç programı vardı: Bunlardan ilki Kırım'daki Tatarlara konut için arsa satın alımı, ikincisibu arsalarda konut inşaatlarının başlaması, üçüncüsü ise ikamet yerlerinde altyapı inşası. Ayrıca Ukrayna vatandaşı olan Kırım Tatarlarından 400'den fazla öğrenci çeşitli bölümlerde Türk üniversitelerinde eğitim gördü. Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Türkiye'nin Kırım'da yaşayan Tatar nüfusuna ilgisi ise oldukça doğaldır, çünkü Türkiye, sınırları içinde 5 milyondan fazla Tatar kökenli nüfusa ev sahipliği yapmaktadır.

Türkiye her fırsatta, Kırım Tatarlarını "*Medeniyet ve tarih statüsünde Ukrayna ile Türkiye arasında köprü görevi görmeyi amaçlayan insanlar*" olarak gördüğünü vurguladı (Parachonsky Alexander, 2002: s.12).

T.C. Eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e göre "*Kırım, Ukrayna'nın Türk kültürüne en yakın bölgesidir.*" Rusya'nın Kırım'ı ilhakı öncesinde, Türkiye, iki ülke arasındaki dostluğa katkıda bulunacak olan Kırım Tatarlarını, Ukrayna toplumunun sadık vatandaşları olarak görüyordu. Türkiye, bu bölgenin istikrarını sağlamak için Kırım'a yardım eden gönüllü bir ülke haline geldi. Abdullah Gül döneminde Ukrayna'nın aldığı yardım miktarı 4 milyon dolara ulaştı.

Tüm bunların dışında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın faaliyetlerine de özel önem verilmelidir. TİKA, bir Türkiye Cumhuriyeti organizasyon olup Dünya'nın 50'ye yakın ülkesinde çalışmalarda bulunmaktadır. TİKA'nın amacı gelişmekte olan ülkelere, özellikle Türk dilli ve kültürünün geçerli olduğu ülkelere, yardımcı olmak ve bu ülkelerle ekonomi, ticari, teknik, sosyal, kültür ve eğitim konularında işbirliği geliştirmektir.

Ukrayna'da TİKA'nın faaliyetleri, 1944 yılında ilk defa anavatanlarından sınır dışı edildikten sonra 1989'da Kırım'a geri gönderilen Kırım Tatarlarının refahını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bu konuda gerçekleştirilen ana projelerden biri yukarıda bahsedildiği gibi Kırım Tatar halkının ikameti için konut projesidir. 1997 yılından itibaren TİKA, Kırım Tatarları için yaklaşık 1.000 evi satın almış ve dağıtmıştır. Ayrıca TİKA tarafından bir insani yardım projesi yine Kırım'da gerçekleştirildi: Su eksikliği çeken bölgelere içme suyu sağlamak için bir plan yapıldı. Toplam maliyeti 2 milyon dolara ulaşan bu proje başarılı bir şekilde tamamlandı. Bu proje sayesinde, 25.000'den fazla kişiye sulama ve içme suyu temin edildi. Kuşkusuz, bu durum sadece Kırım Tatarlarının memnuniyetiyle değil aynı zamanda bölgede yaşayan tüm Ukrayna vatandaşlarının memnuniyetiyle karşılandı. TİKA'nın yürüttüğü diğer faaliyetler arasında, Kırım'da Tatar okullarına destek verilmesi, teknik ve mali yardım sağlanması, Kırım Tatar kültürünün tanıtılması için çalışmalar da önemli bir yer tutmaktadır (Kemal Ozdhan: 2004, s.24).

TİKA, Ukrayna'da eğitim, öğretim alanlarında bir dizi başka projeyi de gerçekleştirmektedir. Bunlardan biri, Türk dili ve kültürünün tanıtılması ve doğru öğrenilmesidir. Bu amaçla Ukrayna'nın prestijli üniversitelerinde beş Türk kültür merkezi açıldı. Bir diğer TİKA projesi ise evrensel değerlerin yaygınlaştırılması amacıyla tarihi anıtların restorasyonu projesidir.

Genel olarak Ukrayna ile Türkiye arasında çıkar çatışmaları bulunmuyor. İki ülke arasındaki ilişkiler, bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğüne saygı, içişlerine müdahale edilmemesi, kuvvet kullanımı tehdidini önleme ilkelerine dayanıyor. Uluslararası hukukta karşılıklı fayda temelinde tüm ilgili ülkelerle ikili ve çok taraflı politik, ekonomik ve kültürel işbirliği amaçlanıyor.

Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin tarihi ve bugünkü durumu, yukarıdaki bahsedilen konuların hayata geçirilmesine bağlıdır; bu konular hayata geçirildikçe ilişkiler daha da gelişecektir. Her iki ülkenin ana görevi, ileride Ukrayna ve Türk halklarının refahının güçlendirilmesine katkıda bulunacak somut eylem ve projelerle ikili işbirliğini sürekli beslemektir.

İKİNCİ BÖLÜM

1990 – 2002 DÖNEMİNDE TÜRKİYE – UKRAYNA İLİŞKİLERİ

2.1 SİYASİ İLİŞKİLER

1990 ile 2002 arası dönemde iki ülkenin siyasi ilişkilerini inceleyebilmek için ilişkilerin yakın tarihteki seyrini hatırlamakta fayda vardır. Türkiye'nin Ukrayna'nın egemenliğini resmen tanıdığını ilân eden dünyadaki ilk devletlerden biri olduğunun vurgulanması gerekir. Ahmet Muhtar Bey, Türkiye büyükelçisi olarak Ukrayna'ya ve Ahmet Ferit Bey de Konsolos olarak Kiev'e gönderilmişlerdir (Mkhitaryan Natalia, 2004: s.16).

M.K. Atatürk'ün Ukrayna Elçiliği ile ilk tanışması olayı Onun üzerinde önemli etki yaratmıştır. Bu etki, şüphesiz, Ukrayna Elçiliğinin ilerideki kaderini etkilemiştir. Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı dönemi boyunca cumhuriyet iktidarı Ukrayna'nın diplomatik alandaki temsilcilerine çok samimi, yakın ve ılımlı davranmıştır.

Ukrayna ile Türkiye arasındaki ideolojik farklılıklara rağmen, Türkiye-Ukrayna arasındaki gelenek ve dostluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından uygulanan program karşılıklı fayda ilişkisine bağlıydı. Atatürk'ün, 2 Ocak 1922'de Ankara'da Türkiye-Ukrayna Dostluk ve Kardeşlik Anlaşmasına kişisel olarak katılmış ve iki komşu ülkenin de devlet temsilcileri arasında olumlu sonuçlanan anlaşma imzalanmıştır.

Anlaşmanın giriş bölümünde iki devlet arasında "*milletlerin kardeşliği ilkesi kapsamında Karadeniz'de samimi dostluk ilişkilerini geliştirmek ve birçok ortak fayda adına birbirine bağlı dostluk ve karşılıklı ilişkileri tüm samimiyetiyle sonsuza dek güçlendirmek amacıyla Dostluk ve Kardeşlik Anlaşmasını imzalamaya anlaşarak...*" ifadesinin kullanılmıştır.

Ukraynalı Doğu Bilimcileri Birliği 1926 yılında kurulmuş ve Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Birliğin Politik ve İktisadi Bölümü ve ayrıca Harkov, Odesa ve Kiev'deki doğu bilimleri derslerinde işlenen Türk dili çalışmaları ile ilgili özel bir Türkçe Bölümü bulunmaktadır. Türkçe araştırmaları, Birliğin "Doğu Dünyası" adıyla bilinen dergisinin yayınlarının içinde yer almış ve ayrıca önemli birçok saptamada bulunarak önemli sonuçlara ulaşmıştır.

Ukrayna bilim adamı heyeti, kültür uzmanları, Doğu Bilimleri Birliği üyeleri birçok konuda araştırma yapmıştır. Bu delegeler Türkiye’de 2 Kasım 1928-5 Ocak 1929 tarihleri arasında bulunmuşlardır. O. Gladstern (tarihçi), O. Sukhov (Ekonomist) W. Summer (güzel sanatlar) ve P. Tychyna (şair) oluşan heyet Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Bursa ve Eskişehir’i gezmişlerdir. Delegasyon İstanbul Üniversitesi rektörü Prof. Ömer Neşet Beyi, Türkoloji Bölümü Müdürü ve İstanbul Üniversitesi Tarih-Dil Fakültesi Dekanı Prof. Fuat Köprülüzade ile tanışmış, ayrıca yazarlar Yakup Kadri ve Suat Derviş’i ziyaret ederek önemli fikir alışverişlerinde bulunmuşlardır. Ukraynalı bilim adamları bildiriler sundular ve İstanbul Edebiyat Topluluğu Ukraynalı seçkin şair Pavlo Tychyna onuruna bir resmî tören düzenlediler. Ukraynalı misafirler XVI-XVIII yüzyıllar Ukrayna tarihi ile ilgili Türk millî arşivlerinden ender malzemeler topladılar. Türkiye Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk kişisel tebriklerini Ukrayna delegasyonuna ilettiler.

Başbakan İsmet İnönü 1932’de Kiev’e bir ziyarette bulunmuştur. İsmet İnönü “...Ukrayna Bilimler Akademisi’nin faaliyetleriyle yakında ilgileniyoruz...Türkiye’ye dönünce burada gerçekleştirilen olağanüstü ve yaratıcı çalışmaları anlatacağım...” demiştir (Chernikov Igor: 2001, No:2: s.77).

Ulu Önder Rusya ve Ukrayna’nın başkentlerini ziyaret etmedi. Ancak Atatürk’ü betimleyen ünlü ressam Çallı’nın yaptığı çalışması Ukrayna başkentinde Türkiye’nin Millî Mücadelesine armağan edilen Çağdaş Türk Resimleri Sergisinde pek çok resimle birlikte sergilenmişti. Sergi 5 Şubat 1936’da açıldı. Galeriye çok fazla sayıda ziyaret eden oldu. (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-55/mustafa-kemal-ataturk-ve-turkiyeukrayna-iliskileri-1918-1938>).

Halkın düşüncesinde ve çoğunlukla resmi tarihsel söylemde önemli istisnalar hariç Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin tarihi, bir çatışma olarak tasvir edilmektedir. Ünlü Ukraynalı oryantalist J. Dashkevich tarafından belirtildiği gibi, bu ilişkilerin karşılıklı yarar sağlayan yönleri araştırılmalıdır. Ukrayna-Türk ilişkilerinin tarihinin basmakalıp vizyonun aksine, gerçek tarihi yazmak için birçok kanıt vardır. Bunu yapmak için, Ukrayna tarih yazıcılığının Sovyet geleneğini gözden geçirmesi, tarihi çarpıtmaması, tarihi Türk belgelerine de dayandırması gerekmektedir (Dashkevich Yaroslav, 2004:s. 501).

Ukrayna, 24 Ağustos 1991’de özgürlüğünü ilan etti. Bunun ardından ülkede bir referandum yapıldı. Bu referandumda halk S.S.C.B’den ayrılıp bağımsız olmak için oy kullandı. Referandumdan sonra Leonid Makaroviç Kravchuk Başbakan

seçildi. Ukrayna'daki bu olayların ardından B.D.T (Bağımsız Devletler Topluluğu) kuruldu. Türkiye'nin ilişkileri de bu on altı devlet ve Ukrayna ile bu olayın ardından başlamıştır.

Bağımsız Devletler Topluluğu ile ilişkilerin tesis edilmesinin ardından, Türkiye, Ukrayna'nın başkentinde bir elçilik açarak ilişkilerinin geliştirmeye çalışmıştır. Acar Germen de bu vesiliyle görevine başlamıştır. (<http://kiev.emb.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>)

Bilindiği gibi Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilk resmi ilişkiler 2 Ocak 1922 tarihinde imzalanan Dostluk ve İş birliği antlaşmasıyla başladı. Ukrayna Başbakanı Kravchuk bu antlaşmanın önemini belirten açıklamalarda bulundu. Yaptığı açıklamalarda Ankara'daki TBMM hükümetinin Ukrayna'yı resmi olarak tanıdığını belirtmiştir. Kravchuk yaptığı açıklamada "Ukrayna'da önemli bir ticari gelişmenin sağlandığını ve Türkiye ile ticari alanda işbirliği yapılması gerektiği" üzerinde durmuştur. (Varbanets Pavel: 2004, s. 54)

Kravchuk bunların dışında iki ülkenin birbiriyle tarihten kaynaklanan yakın ilişkilerinin bulunduğunu belirtmiştir. Yine "Türkiye ve Ukrayna'nın tarihten gelen dostluk ilişkilerini daha üst seviyeye taşımak gerektiğini ve Dünya barışına her iki ülkenin de katkıda bulunması gerektiğinin" altını çizmiştir. (Kasyenko, Nikolay: 2000, s:2)

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Ukrayna'dan Türkiye'ye gelen ilk devlet adamı, Dışişleri Bakan Yardımcısı Valentin Lipatov olmuştur. Lipatov, 31 Ocak 1992 tarihinde Karadeniz Ekonomik İş birliği Konferansına katılmıştır. Lipatov, İstanbul'da, Türkiye ile münasebetleri geliştirmek ve serbest piyasa ekonomisine geçişte Türkiye'nin deneyimlerinden faydalanmak istediklerini dile getirmiştir. (Milliyet, 1 Şubat 1992: s. 14.)

Bu ziyaretin ardından Türkiye'den Ukrayna'ya bir ziyaret gerçekleşti. Bu ziyarette özellikle ticari faaliyetlerin artırılması yönünde görüşmeler gerçekleşmiştir. (Milliyet, 23 Şubat 1992: s. 14)

1992'de Türkiye'ye gelen gazın azalması üzerine Ukrayna ile yeniden temaslar sağlanmaya çalışıldı. Bu sorunun çözümü için çeşitli yollar arandı. (Milliyet, 4 Mart 1992: s. 16.)

1990-2002 yılları arasında Türkiye ile Ukrayna arasındaki konuların başında Kırım konusu yer kaplamaktadır. Kırım'da yaşayan Kırım Türkleri nedeniyle bu konu tabii Türk Dış Politikasını da yakından ilgilendirmekteydi. Osmanlı Devleti

devirlerinden günümüze, Türkiye'nin Kırım Türkleri ile çok önemli bağları bulunmaktaydı. Kırım konusundaki pek çok gelişmenin Türk basınında ve gazetelerinde takip etmek mümkündür.

O sıralarda Türk Dış İşlerinden sorumlu Hikmet Çetin ve dış işleri bakanlığından oluşan bir heyet Ukrayna ve Orta Asya Cumhuriyetlerine bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu görüşmelerde Türkiye Cumhurbaşkanı Özal'ın Ukrayna'ya gelecek ziyareti planlanmış ve yine bu görüşmelerde Azerbaycan'daki Dağlık Karabağ sorunu da görüşülmüştür. (Milliyet, 28 Şubat 1992: s. 12.)

Kravchuk'un başbakan seçilmesinin ardından Türkiye'ye ilk ziyareti 3 Mayıs 1992'de gerçekleşti. Bu ziyarette Kravchuk, "İki ülke arasındaki iyi ilişkilerin Karadeniz'de pek çok sorunu çözeceğini belirtti. İki ülke arasında 1918 yılında başlayan ilişkileri hatırlatarak iki ülke arasındaki ilişkilerin köklü bir geçmişe dayandığını bildirdi (Milliyet, 3 Mayıs 1992: s. 12.)

İki ülke arasındaki ilişkileri "İyi komşu, akrabadan iyidir" atasözü ile özetleyen Kravchuk, ziyaretin iki ülke arasındaki dostane ilişkiler için önemli bir adım olduğunu bildirdi. Kravchuk'u Türkiye'de misafir eden Cumhurbaşkanı Vekili ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Hüsamettin Cindoruk görüşmelerde uluslararası sorunların da değerlendirildiğini belirtti. (Milliyet, 04 Mayıs 1992: s. 12)

Kravchuk'un bu ziyareti sırasında Ukrayna ve Rusya ilişkileri iyi seviyede seyretmiyordu. Bunun için Ukrayna'nın Türkiye'nin desteğine ihtiyacı vardı. Bu sorunların başında Kırım konusu geliyordu. Türkiye'nin Kırım ile ilgili yüzyıllardır süregelen tarihi ve kültürel bağları Türkiye'yi de bu konuya çekmişti. Kırım konusunda Rusya'nın temel amacı, Kırım'ı Ukrayna'dan ayırıp kendine bağlamaktı.

Rusya, Kırım'ı kendine bağlayabilmekle ilgili olarak bir halkoylaması planı ortaya koydu. Kırım sakinlerinin yüzde altmış beşini oluşturan Rusların iki yüz bin imza toplaması Ukrayna'yı rahatsız etmiş, Ukrayna bu durum karşısında Kırım'ın muhtariyet durumunu kaldırarak tümüyle kendisine bağlayabileceğini bildirmişti. (Milliyet, 3 Mayıs 1992 s. 12.)

Esasen Rusya'nın Kırım politikası çok eski ve faal bir politikaydı. Rusya'nın herkes tarafından bilinen sıcak denizlere inne politikasının en temel basamaklarından birini oluşturan Kırım konusunda, SSCB dağıldıktan sonra ve Kırım Ukrayna'ya geçtikten sonra dahi birçok girişimi olmuştu. Bu girişimlerden en önemlisi 7 Haziran 1991 tarihinde Ukrayna Milli Meclisinin de onayı ile Kırım'a bir özerklik tanımak oldu. (Milliyet, 8 Haziran 1991: s. 4.)

Kırım'a özerklik tanıyan kanun Ukrayna Milli Meclisinde kabul edildikten sonra yürürlüğe girmiş oldu. Böylece Rusya, planları doğrultusunda hareket ederek Karadeniz'e bir adım daha yaklaşmış oldu.

Kırım'ın özerk bir cumhuriyet halini almasının ardından Rusya planlarına devam etti. Daha önce Rus Çarlığı ve Osmanlı arasındaki Kırım politikasına benzer bir yol izledi. Şöyle ki: Rusya Osmanlı ile yaptığı büyük savaşlar sonucunda XVIII. Yüzyıl sonlarında ilk önce Kırım'ı bağımsız yapmıştı.

Kırım konusunda çok hassas ve planlı bir politika izleyen Rus Çarlığı Kırımın bağımsız olmasını sağladıktan sonra, burada Rus politikasını devam ettirecek bir kişiyi iktidara getirmiş ve planlarını devam ettirmiştir. Tüm bu olayların ardından Karadeniz politikasını adım adım ilerleten Rus çarlığı Osmanlıyı sarsan 1787- 1792 Savaşları'nın sonundaki 1792 Yaş Antlaşması ile Kırım ilhak ettiğini bildirmiştir.

Kırım ile 1990'lı yıllarda gerçekleşen olaylar da tarihin bir tekrarı niteliğinde olmuştur. Rusya, Ukrayna Milli Meclisini Kırım konusunda, kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeyi başarmıştır. Bu etkiyle Kırım Parlamentosu, 5 Mayıs 1992'de bir karar almıştır. Bu karara göre Kırım'ın özerk bir statü yerine bağımsız bir statüde olmasını belirlemiştir. Kırım Parlamentosu bağımsızlığın bir referandumla halka sunulması gerektiğini ve bu referandumun 2 Ağustos 1992'de gerçekleşeceğini duyurmuştur. (Milliyet, 15 Mayıs 1992: s. 6.)

Bu arada Kırım'da yaşayan Türk toplulukları referanduma karşı çıkmış, Kırım Türk liderlerinden Rıfat Cubarov parlamento kararına karşı olduklarını bildirmiştir. (Milliyet, 7 Mayıs 1992: s. 6.)

Çok yakın geçmişte hatta günümüzde yaşanan olaylar da tarihte gerçekleşen olayların bir tekrarıdır. 2014 yılında muhtariyet durumunda olan Kırım ile ilgili, Rusya yeniden bir plan yaparak Kırım'ın Rusya'ya katılması için bir referandum önermişti. Bu referandum Kırım Parlamentosu'nda kabul edildi. Bu karar ve referandumun ardından Kırım halkı Rusya'ya katılma yönünde oy kullandı.

Son Kırım olaylarında görüldüğü gibi, Kırım ve Rusya'nın sıcak denizlere ulaşma konusunda politikası hala aktif bir biçimde devam etmektedir.

İşte Ukrayna'da Kırım'dan dolayı bu karışık ve hassas durum cereyan ederken Kravchuk Ankara ziyaretini gerçekleştirmiş bulunuyordu. Milliyet Gazetesinin haberine göre; Ankara ziyaretini tamamlayan Kravchuk, buradan Amerika Birleşik Devletlerin'e giderek Kırım Parlementosun'un kararının meşru olmadığı yönünde bir açıklamada bulunmuştur. (Milliyet, 8 Mayıs 1992 s. 6.)

Ukrayna Meclisi de Kırım Bölgesel Meclisi'nin ilan ettiği bağımsızlık kararını, Ukrayna anayasası ile çeliştiği gerekçesiyle kabul etmemiştir. (Hürriyet, Kâmuran Gürün “Bağımsız Kırım” 15 Mayıs 1992: s. 12.)

Bu tarihlerde Milliyet Gazetesi Kırım konusundaki haberlere hemen her gün yer vermiştir. Yine Ukrayna Milli Meclisi, bağımsızlık kararını geri alması için Kırım'a bir süre müddet tanımış, Kravchuk mecliste yaptığı bildiride hiçbir gücün Ukrayna'dan toprak iddiasında bulunmasına izin vermeyeceklerini söylemiştir. (Milliyet, 15 Mayıs 1992: s. 6.)

Kırımdaki bu durumun en büyük planlayıcısı, bu topraklar üzerinde tarihi emelleri olan Rusya idi. Kırım'da tüm bu olaylar devam ederken Rusya Kırım Parlamentosuna verdiği destekten vazgeçmemiştir. Bu olaylar devam ederken Rusya'dan Türkiye'ye bir suçlama yöneltmiştir. Bu iddia yine Milliyet Gazetesinin haberine göre Duma İşleri temsilcisi Yevgeny Amabartsumov, Türkiye'nin Rusya'ya karşı intikam peşinde olduğunu iddia ederek, Türkiye'nin Karadeniz'in kuzey kıyıları ile Kırım'ı ele geçirmek istediğini öne sürmüştür. (Milliyet, 8 Mayıs 1992: s.17.)

Gerçekleşen bu olaylardan sonra Kırım'ın gelecekteki statüsü hakkında tartışmalar sürekli devam etti. Rusya Parlamentosu Kırım içinde yer alan Sivastopol şehrinin Rusya'ya ait olduğunu bildirdi. Tabii olarak Ukrayna bu durumu kabul etmeyerek karşı bir bildirimde bulundu. (Milliyet, 11 Temmuz 1993: s. 14.)

Bu olaylar sırasında Ukrayna başbakanı televizyon kanalıyla bir açıklamada bulundu. Bu açıklamada Kırım'ın Ukrayna'ya ait olduğunu ve hiçbir zaman, hiçbir şekilde Rusya'ya bırakılamayacağını bildirmiştir. Ukrayna'da bu olaylar cereyan ederken İstanbul'da bulunan Boris Yeltsin bu açıklamalardan rahatsız olmuştu. (Hürriyet, 12 Temmuz 1993: s. 13.)

1994 Mart'ında Kırım'da seçimler yapılması kararlaştırılmış ve bu seçimlerde aynı zamanda Rusya'ya bağlanmak için bir referandum yapılması da kararlaştırılmıştı. Ukrayna parlamentosu ise bu durumu yasa dışı ilan etmişti. (Milliyet, 19 Mayıs 1994: s. 15.)

Kırım'da gerçekleşen seçimlerin ardından Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkiler gerildi. Ukrayna başbakanı ve Hükümet Mayıs ayındaki bir deklarasyon ile Ukrayna'nın bölünmezliği için her türlü tedbire başvurulacağını belirtmiştir. Yine aynı bildiri de Kırımdaki durumu destekleyen Rusya'daki bazı politikacıları da suçlamışlardır. (Milliyet, 20 Mayıs 1994: s. 14.)

Kırım'da gerçekleşen seçimlerin ardından Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkiler gerildi. Ukrayna başbakanı ve Hükümet Mayıs ayındaki bir deklarasyon ile Ukrayna'nın bölünmezliği için her türlü tedbire başvurulacağını belirtmiştir. Yine aynı bildiri de Kırımdaki durumu destekleyen Rusya'daki bazı politikacıları da suçlamışlardır.

(Milliyet, 19 Mayıs 1994: s. 15.)

Kırım ile ilgili bu tartışmalar devam ederken, Kırım başkanlık seçimleri de yaklaşmaktaydı. Bu seçimlere Rusya'nın kendi adamını iktidara getirmek için açıkça destek verdiği görülmektedir. Bu sayede Rusya Kırım'ın iç işlerine daha çok karışabilecekti. Konuya yazılarında büyük yer ayıran Milliyet Gazetesi, Kırım'da Rus yanlısı bir politikacı olan Yuriy Meşkov'un iktidara geldiğini bildirmektedir. (Milliyet, 18 Ocak 1994: s. 18.)

Bu seçimlerin ardından özellikle Moskova'dan destek gören ayrılık yanlısı gruplar çeşitli gösterilere başlamışlardır. Kırım'daki durum gittikçe içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

Esasen Rusya ile Ukrayna arasındaki temel anlaşmazlık konularından birini de silah taksimatı sorunu oluşturmaktaydı. Sovyetlerin dağılmasından sonra aynı Yugoslavya'dakine benzer bir durum, Ukrayna ve Rusya arasında yaşanmaktaydı. Yugoslavya'da birlik dağıldıktan sonra Yugoslavya Milli ordusuna ait silahların taksimatı konusunda bir yaşanmıştı. Birliği oluşturan Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya ve Bosna Hersek gibi ülkeler Yugoslavya milli ordusundan kalan silahlar için kendilerine daha büyük pay biçmişlerdi. Buna benzer bir tartışmada Ukrayna bağımsızlığını kazandıktan sonra Ukrayna ve Moskova arasında yaşanıyordu.

Silahların taksimatı konusunda 1991 yılında Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te bir sözleşme akdedilmişti. Bu sözleşmenin ardından Almatı bildirisini yayımlanmış ve bu bildiri doğrultusunda SSCB'den ayrılan tüm devletler silahların iadesini kabul etmişlerdi. Ancak, Ukrayna askeri malzemelerin iadesini geciktirmişti. Bu durum Rusya ve Ukrayna arasında büyük bir anlaşmazlığa yol açmıştı. (Milliyet, 7 Mayıs 1992: s. 6.)

Silahların taksimatı konusu o sırada Avrupa'da da büyük bir yankı uyandırmıştı. Avrupa Ülkeleri de bu konuya müdahil olmak istiyorlardı. Avrupa ülkelerinin temel amacı herhangi bir Sovyet Sonrası ülkenin yüksek miktarda nükleer başlıklı füze ve tahrip gücü yüksek silah almasına engel olmaktı. Eğer böyle bir

durum oluşursa, bu silahları alan Sovyet sonrası ülke, herhangi bir Avrupa lkesi için büyük bir tehdit oluşturabilirdi.

Bütün bu kaygılarla beraber Portekiz’de 23 Mayıs 1992’de Lizbon Protokolü imzalandı. Bu protokolün amacı nükleer silahları azaltma amacını taşıymaktaydı. Lizbon Protokolüne Sovyetlerden bağımsızlığını elde ederek nükleer silahlara kavuşan Beyaz Rusya, Kazakistan ve Ukrayna da katıldı. İlk önce bu devletler daha önce nükleer silahların azaltılması için akdedilen NPT (1968 Nükleer Silahların Yayılması nleme) antlaşmasını imzalamışlardır.

Rusya ile Ukrayna arasındaki temel hizipleşmelerden biri işte nükleer silahlar ve özellikle Uranyum konusuydu. Rusya Ukrayna’da bol bulunan Uranyum konusunda ısrarcı olmuştu. Ukrayna ve Rusya arasındaki anlaşmazlık ABD başkanı Clinton’un cabaları ile üzüldü. İki taraf arasında yapılan sözleşme ile Ukrayna’da bulunan Uranyum konusunda Rusya tazminat ödemeyi kabul etmiş ve Ayrıca Ukrayna’daki nükleer santralleri destekleme konusunda da söz vermişti. (Bykakıncı, 2004. s. 410-413)

ABD’nin, ile Rusya arasındaki bu aracılık rolü açıkça, Ukrayna’nın Rusya’ya karşı ABD tarafından korunduğunu göstermektedir. Ukrayna’nın özellikle nükleer silahların sınırlandırması konusunda gösterdiği çaba, Ukrayna’yı Avrupa Birliği ve NATO gibi organizasyonlara yaklaştırmıştır. (Bilener, 2007. s. 120-122.)

Ukrayna’nın özellikle Rusya ile ilişkileri tabii olarak Karadeniz’e kıyısı olan Türkiye’yi de yakından ilgilendirmekteydi. Bunun haricinde Ukrayna’nın Birleşmiş Milletler ve NATO gibi organizasyonlarla teması ilişkisi Türkiye ve Ukrayna’yı bu organizasyonlarda yakınlaştırmaya başladı. Her iki devlet özellikle Silahsızlanma konusunda ortak fikirleri olduğunu belirtti.

Türkiye ve Ukrayna arasında akdedilen antlaşmayla Birleşmiş Milletler ’de her iki ülkenin silahsızlanma ve Dünya barışına katkı sağlama gibi konularda beraber hareket edeceği kararlaştırıldı. (Resmî Gazete, 06.03.1994, S. 21869: s. 12-15)

Her iki devlet arasında siyasi alanda başlayan yakınlaşma, etkisini ticari faaliyetlerde de açıkça göstermişti.

Bu amaçla her iki devlet arasında bir Ekonomi Komisyonu kurulması kararlaştırıldı. Bu önemli kurumun, Ukrayna ve Türkiye’de yapacakları toplantılarla iki ülke arasında ticareti geliştirmek istedikleri belirtilmiştir. (Resmî Gazete, 9 Temmuz 1992, S. 21279: s. 3-6.)

Ukrayna ile kurulan bu olumlu ilişkilerin ardından Türkiye ve Ukrayna arasında birçok resmi ziyaret başladı. Temmuz 1992 yılında Türkiye Avrupa Konseyi'nin dönem başkanlığı görevini yürütüyordu.

Bu dönemde Türkiye Dış İşleri Bakanı olan Hikmet Çetin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Catherine Lalumiere ile birlikte Orta Asya Cumhuriyetleri ve Ukrayna'ya bir ziyaret düzenledi. Milliyet Gazetesinin haberine göre, ziyaretin temel amacı Sovyetlerden ayrılıp kendi ayakları üstünde durmaya çalışan ülkelere demokrasi ve insan hakları gibi temel konularda destek sağlayabilmektir. (Milliyet, 13 Temmuz 1992: s. 7.)

Türkiye'nin bu ziyareti Ukrayna için çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Genel Sekreter Lalumiere ile gerçekleşen bu ziyaret sırasında Ukrayna Avrupa Konseyi ile ilişkiler alanında çok büyük bir adım attı. Açıkçası, Avrupa Konseyi Ukrayna'da bulunduğu sırada, Ukrayna'nın bir an önce Avrupa Konseyi ile yakınlaşmak istediği görülmektedir

Türk ve Avrupa Konseyi heyeti, Ukrayna'nın başkenti Kiev'de bulunduğu sırada, Ukrayna Bakanlar Kurulu Ukrayna'nın Avrupa Konseyine üyelik başvurusunu Lalumiere' e sundu. (Milliyet, 21 Temmuz 1992: s. 12.)

Türkiye'nin çok önemli fiziki jeopolitik önemi, uluslararası siyasette de kendini gösterdi. Türkiye tarih boyunca kültürlerin birbirine kaynaştığı topraklara sahip olmuştur. Türkiye Jeopolitik konumu dolayısıyla tarih boyunca Doğu ve Batı kültürlerini birbirine kaynaştığı bir coğrafya oldu. Ukrayna'nın Avrupa Konseyine başvurusunda ise bu durum Uluslararası siyasette kendini gösterdi. Görüldüğü gibi Türkiye Avrupa Konseyi ile Ukrayna arasında adeta bir aracı rol üstlendi.

Bu üyelik başvurusunun imzalanmasının ardından Rusya'nın bu duruma bir tepki gösterdiği görülmektedir. Esasen Rusya, kendisinin başı çektiği bir Slav birliğini düşünmekteydi. Bu amaçla, Ukrayna'nın Avrupa'ya yaklaşmasını istemiyordu.

Ukrayna ile Rusya arasında buna benzer başka bir hizipleşme, Türkiye'nin başı çektiği bir organizasyon nedeniyle de yaşanmıştı. Türkiye'nin girişimleriyle 1985 yılında ECO adında bir organizasyon oluşturulmuştu. Bu organizasyonda esasen Sovyetlerden bağımsızlığını kazanan ülkeler bulunuyordu. Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, İran, Pakistan ve Türkiye'den oluşan bu organizasyon ile toplumsal ve ekonomik alanlarda birlik amaçlanmıştı.

Açıkçası Türkiye Bağımsız Türk Cumhuriyetleri olan tarihi ve kültürel bağlarını kullanmak istiyordu. Ancak bu durum Rusya'yı rahatsız etmişti. Orta Asya'da kendi politikaları bulunan Rusya, bu duruma karşı çıkıyordu. Özellikle, ECO'nun İstanbul toplantısına katılan Ukrayna, bu örgüte üye olmak istemişti. Bu olayın ardından Rusya bir Slav Birliği kurma fikrini açıkça deklere etmiş. Hatta bu fikrin ECO'ya karşı olduğunu bildirmekten de geri kalmadı. (Milliyet, 17 Temmuz 1993: s.16)

Türkiye ve Ukrayna arasında kurulan iyi ilişkiler her geçen gün daha iyi bir seviyeye geliyordu. Esasen Odesa Türk yatırımcılar ve ticaretle uğraşan Türk vatandaşları için büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü Türkiye'den Ukrayna'ya deniz yoluyla giden malların büyük bir kısmı Ukrayna'nın Odesa limanına ulaşmaktadır. Buradan da Ukrayna'nın değişik bölgelerine gönderilmektedir. Türk vatandaşları için Odesa'da bir konsolosluk olması son derece önemliydi.

Türkiye'nin özellikle Ukrayna'nın büyük şehirlerinden biri olan Odesa'da bir konsolosluk açma isteği bu önem nedeniyle gündeme geldi. Resmî Gazete' de yayımlanmasının ardından Odesa'da bir Türk konsolosluk açılmış oldu. (Resmî Gazete, 1 Temmuz 1994, S. 21977: s. 3-4)

Türkiye özellikle Sovyet Blok'unun dağılmasının ardından, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel döneminde, Bağımsızlıklarını yeni kazanan devletler ile sıkı ilişkiler kurmak istemiş ve bu yeni pazarda yer almak istemiştir.

Türkiye tarafından Ukrayna'ya en üst düzeyde ilk ziyaret 30 Mayıs 1 Haziran tarihleri arasında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu önemli ziyaretin detayları Milliyet Gazetesi'nin haberinde yer almıştır.

Sovyetler Birliği'nin özellikle Stalin döneminde pek çok etnik topluluk gibi, Kırım Tatarları da yoğun bir asimilasyon politikası ile kaşı karşıya kalmıştı. Bu dönemde pek çok Kırım Tatarı yurtlarından sürülmüştü. Türkiye ile çok eski tarihi ve kültürel bağları bulunan Kırım Tatarları'nın bu hassas durumu Türkiye'yi de yakından ilgilendiriyordu.

Bu önemli ziyarette Ukrayna'nın Kırım topraklarında ikamet eden Kırım tatarlarının durumları görülmüştür. Ayrıca bu önemli ziyarette Arap peterollerinin Ukraynaya ulaşabilmesi için bir boru hattının inşası da görülmüştür. (Milliyet, 31 Mayıs 1994: s. 1-17.)

Demirel, iki günlük resmi ziyaret için gittiği Ukrayna'nın başkenti Kiev'de bu ülkeyi ziyaret eden ilk Türk Cumhurbaşkanı olmaktan duyduğu memnuniyeti dile

getirmiş, Osmanlı Türkleri ile onlardan önce Karadeniz'in kuzeyine yerleşmiş Türk boyları özellikle Kırım Tatarları ile Ukrayna'nın Slav halkı arasındaki ilişkilerin çok eski tarihlere dayandığını hatırlatmıştır.

Ukrayna Bolşevik Devriminden sonra 1918 yılında bağımsızlığını ilan etmişti. Bu olayın hemen ardından Osmanlı Devleti, Ukrayna'nın bağımsızlığını tanımıştır. Osmanlı Devleti daha sonra Kiev'de ilk büyükelçiliğini açmıştır.

Ukrayna ve Türkiye arasındaki sıkı münasebetler Demirel'in Ukrayna ziyaretindeki konuşmalara da konu olmuştu. Türkiye ile Ukrayna arasındaki dostluk antlaşmasından konuşmalarında bahseden Süleyman Demirel, ilişkilerin daha iyi bir seviyeye geldiğini belirtmiştir. Bu dostluk antlaşmasından yetmiş yıl sonra, 1992 yılında Ukrayna ile Türkiye arasında yeniden böyle bir antlaşmanın tesis edildiğini belirtmiştir. (Milliyet, 31 Mayıs 1994: s. 17.)

Türkiye için bir ölüm kalım mücadelesi olan Kurtuluş savaşı yıllarında, Sakarya Savaşı'nın ardından Ukrayna ile bir dostluk antlaşması yapıldı. 2 Ağustos 1922'de imzalanan bu antlaşma iki ülke arasındaki olumlu ilişkilerin başlangıcını oluşturur.

Demirel bu önemli Ukrayna ziyaretinde özellikle Kırım Tatarlarının, Ukrayna'daki statüsü hakkında konuşmalarda bulundu. Kırım'da yaşayan tatarların büyük bir sürgün yaşadığını belirtmiştir. Türkiye için son derece önemli olan bu etnik grubun sorunlarından bahsetmiştir. Osmanlı dönemlerinden beri Kırım'da yaşayan bu önemli halkın Türkiye ile Ukrayna arasında önemli bir bağ oluşturduğunu da sözlerine eklemiştir. Türkiye'nin Kırım Tatarlarının yurduna dönmesi konusunda her türlü çabayı göstereceğini de belirtmiştir. (Milliyet, 31 Mayıs 1994: s. 17.)

Bu tez çalışmasında Ukrayna'da özellikle çoğunluğu, Kırım'da yaşayan pek çok değerli Türkolog'un Ukrayna Türkiye arasındaki tarihi ve kültürel ilişkileri aydınlatmak için önemli çabalar sarf ettiğini göstermeye çalıştık. Bu önemli şahsiyetler sayesinde Türkiye ile Ukrayna arasındaki pek çok ilişkinin tezlerle aydınlatıldığı görülmektedir.

Demirel, bu önemli ziyaretinde Ukrayna Meclisinde bir konuşma gerçekleştirmiştir. Konuşmasında bu önemli şahsiyetlerden de bahsederek, iki ülke arasında son derece önem taşıyan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Antlaşması çerçevesinde iki ülke münasebetlerinin genişlemesinin öneminden bahsetmiş. Ayrıca Türk tarihini inceleyerek bu ilişkilere katkıda bulunan Türkologlara da teşekkürlerinin sunmuştur. (Milliyet, 1 Haziran 1994: s. 17.)

Arap Petrollerinin Ukrayna ve bölgeye ulaştırılması büyük bir önem taşımaktaydı. Böyle bir durumun gerçekleşmesi Türkiye açısından da son derece önemliydi. Türkiye'nin doğu ile batı arasında bir köprü görevi oluşturmasının yanında kuzey ile güney arasında da köprü oluşturması Arap petrollerinin bölgeye ulaştırılmasında önemli bir rol oynayacaktı. Bu durum Türkiye'nin önemini daha da arttıracak Ukrayna ve bölge ile daha da yakınlaşmalara önemli bir vesile olacaktı.

Demirel bu önemli ziyareti sırasında Arap Petrollerinin bölgeye ulaşması için de pek çok önemli temaslarda bulunmuştu. İşte bu temaslardan en önemlisi iki ülke arasında kurulması planlanan bir petrol boru hattı projesidir. Ceyhan Karadeniz Petrol boru hattı projesi Türkiye'nin bölgedeki önemini daha da arttıracaktı. Bu önemli proje ile ilgili olarak iki ülke arasında bir protokol de Demirel'in bu ziyareti sırasında imzalandı. Esasen bu önemli projenin finansmanını da Ukrayna hükümeti sağlayacaktı. (Hürriyet, 2 Haziran 1994: s. 13.)

Demirel'in bu önemli gezisinin iki ülke arasında bir çok olumlu münasebetin kurulmasına önemli bir vesile teşkil ettiği görülmektedir. Türkiye açısından da son derece önemli olan bu gezi, dönemin gazetelerinde büyük bir yankı bulmuştur. Demirel'in Ukrayna ziyareti her gün gazeteler de yer almıştır.

Sadece petrol gibi enerji alanlarında değil Turizm ve Karayolu Taşımacılığı konusunda da iki ülke arasında önemli müzakereler gerçekleştirildi. İki ülke arasında beşerî ilişkilerin gerçekleştirilmesinde büyük bir öneme sahip olan Turizm antlaşması ile iki ülke halklarının birbirine daha da yakınlaşması planlandı. (Resmî Gazete, 26 Eylül 1994, S. 22063: s. 11-13)

Karayolu taşımacılığı alanında ise iki ülke arasında seyahatleri daha da kolaylaştırmak. Belli başlı prosedürleri hafifletmek amacıyla düşünüldü.

Bu bağlamda iki ülke arasında transit taşımacılığın da önü açılmış oldu. Her iki konuda da Bakanlar Kurulu'nun onayının ardından, kararlar Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi. (Resmî Gazete, 6 Ekim 1994, S. 22073: s. 2.)

Ukrayna'nın dış politika faaliyetlerinin güney vektörü, uzunca bir süredir Ukrayna'nın yabancı varlığının haritasında bir "beyaz nokta" olmuştur. Sadece son on yılda, Ukrayna'nın güney sınırlarında "kendilerini bulma" süreci episodik ve geleneksel bir fenomen haline geldi. Batı-Doğu ikilemi elbette Ukrayna için de geçerlidir (belki de bazı siyasi çevreler tarafından yoğunlaştırılmıştır.) Türkiye "üç boyutlu" koordinat sisteminde Ukrayna'nın doğal bir ortağıdır. ve bu işbirliği harici olarak yapılmamalıdır; kendiliğinden gerçekleşmelidir. 1990'lı yıllarda Türkiye ile

işbirliği, Rusya'nın etkisini dengeleme girişimi olarak görülüyordu. Ukrayna için Türkiye, Rusya baskısına karşı bir alternatif olarak görülüyordu. Rus baskısı durumunda, Ukrayna ile Türkiye arasındaki işbirliğinin potansiyelinin önemli olduğuna ve bu işbirliğinin her iki ülkedeki Rusya etkisine karşı "koruyucu tepki" durumuna göre şekillenmesine yol açtığı söylenebilir.

Ukrayna ile Türkiye arasındaki ilişkiler geleneksel olarak "stratejik" şeklinde nitelendirilmektedir. Bu bağlamda şu ana unsura dikkat çekmek gerekmektedir: Ülkeler arasındaki ciddi farkların olmaması ve çatışma sorunlarını görmezden gelme kabiliyeti.

Son yirmi yıl boyunca, Ukrayna ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin restorasyonu ile iki ülke arasındaki siyasi diyalog istikrarlı bir şekilde gelişti ve yasal taban 80'den fazla belgeye ulaştı.

2.2 GÜVENLİK İLİŞKİLERİ

İki ülkenin siyasi ve güvenlik kurulumunda 1990'lı yıllar boyunca adaletin ve ortak savunma fikrinin hâkim duygular olarak ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Bu "savunma" ittifakının önemli nedenlerinden biri de özellikle Karadeniz'de Rus tehdidine karşı, Ukrayna ve Türkiye arasındaki her türlü işbirliğinin öngörülmesidir. Bu durum, doğal olarak iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimi üzerinde kısıtlayıcı etkilere sahip olamaz.

Süleyman Demirel'in bu önemli Ukrayna ziyareti, iki ülke arasında ilişkilerin olumlu bir şekilde tesis edilmesinde büyük bir önem taşımıştır. Bu önemli ziyaret sırasında gerçekleşen olay da bir gazete haberi olarak Türk basınında yer almıştır.

Bu önemli haberin içeriğini Türkiye Cumhuriyeti Genel Kurmay Başkanı Doğan Güreş'in açıklamaları oluşturmuştur. Bu haber yazısında, Doğan Güreş'in ; Rusya'nın, hali hazır politikasında Çarlık Rusya'sından daha saldırgan bir politika izlediği açıklaması belirtilmiştir. (Milliyet, 4 Haziran 1994: s. 16.)

Rusya ve Türkiye arasında ilişkileri olumsuz etkileyen bu önemli açıklamanın ardından Rusya bazı bildirimlerde bulunmuştur.

Rusya'nın bu bildirimleri, tekrar Türk basınında yankı bulmuştur. (Milliyet, 4 Haziran 1994: s. 17.)

T.C lideri Süleyman Demirel, Ukrayna temaslarının ardından Moldova'ya geçmiş bulunuyordu. Rusya ve Türkiye arasında gerginleşen ilişkilerden Moldova ziyareti sırasında haberi olan Demirel bu konuyla ilgili bir açıklama da bulunmuştu.

Demirel'in bu önemli açıklamasında, Türkiye ve Rusya'nın çok eski diplomatik bağları bulunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Demirel bu önemli açıklamalarını Rusya adına, Moldovya'da bulunan bir televizyon programında da tekrarlamıştır. İki ülke arasındaki tüm bu gerilim Türk basınında da yer almıştır. (Milliyet, 4 Haziran 1994: s. 17.)

Açıkçası Rusya ile Türkiye'nin ilişkilerinin gerginleştiği bu dönemde Türkiye'nin orta bir yol izlediği görülmektedir. Türkiye Rusya ve ABD arasındaki bir denge oluşturmaya çalışmıştır. Türkiye'nin çok eski bir politika geleneği olan Denge Politikası, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlamış ve uzunca yıllar Türk Dış Politikası'nın temel dayanağı olmuştur.

Türkiye'nin ABD'nin de desteği ile Denge Politikasını bu bölgede de uygulayarak, Rusya'nın bölgede avantaj kazanmasını önlemek için Ukrayna, Mısır, İsrail ve Suudi Arabistan ve Türkiye arasında güvenlik organizasyonu kurulma trklifinden bahsetmiştir. (Milliyet, 4 Haziran 1994: s. 16.)

Rusya ile ilişkilerin bu şekilde gerginleşmesinin ardından Türkiye'nin Ukrayna'ya daha da yaklaştığı görülmektedir. Bölgede gerçekleşen olaylardan anlaşıldığı üzere Türkiye, Rusya'nın bölgede güçlenmesine karşı Ukrayna'yı desteklemekte, bölgede dengeyi korumak istemektedir.

Türkiye'nin bu yaklaşımını gösteren önemli bir olay da şu olmuştur: Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Askeri Alanda bir bilimsel ve teknik konuları içeren bir ortaklık antlaşması. Bu önemli antlaşma ile iki ülkenin Askeri alandaki tecrübelerini ve bilgilerini paylaşmaları amaçlanmıştır.

Bu amaçla iki ülke arasındaki bu antlaşmanın akdinden sonra Resmî Gazete'de yayımlanıp yürürlüğe girmiştir. (Resmî Gazete, 4 Aralık 1994, S.22131: s. 1-2)

Ukrayna - NATO ilişkileri Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte oldukça önemli gelişmeler göstermiştir. Ukrayna 1991 yılında NATO Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne, 1994'te Barış İçin Ortaklık Programı'na katılmış, 1997'de Ukrayna-NATO arasındaki yeni ortaklığı ortaya koyan "Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı" imzalanmış, 2002 yılında Ukrayna NATO'ya üye olma amacını açık bir biçimde deklare etmiş, Ukrayna ile NATO arasında bir Eylem Planı hazırlanmıştır. Ancak

Ukrayna-NATO ilişkilerini sınırlayan pek çok etken mevcuttur. Birincisi, Rusya Federasyonu; Ukrayna ile olan tarihsel, demografik, politik ve ekonomik bağları ve bu ülke üzerinde sahip olduğu Sivastapol üssü ile Ukrayna-NATO ilişkilerini sınırlandırma potansiyeline sahip bir faktör olarak değerlendirilebilir. İkincisi, Ukrayna'nın iç politik yaşamında, "Slavcı" ve "Atlantikçi" akımların etkinlik düzeyi, Ukrayna-NATO ilişkilerinin geleceğini temelden etkileyecektir. Üçüncüsü ve en tartışmalı olanı, Ukrayna-AB ilişkilerinin Ukrayna-NATO ilişkileri üzerindeki etkisidir. Ukrayna'nın bu iki örgüt ile ilişkilerinin gelişimi bir açıdan birbirini tamamlayıcı olarak değerlendirilse de, Ukrayna-AB ilişkilerindeki tıkanmalar, Ukrayna politik yaşamında "hayal kırıklığına uğramış merkezilerin" sayı ve etkinlik düzeyini arttıracaktır, bu durum ise Ukrayna-NATO ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilecektir. (Milliyet, 4 Haziran 1994: s. 16).

SSCB dağıldıktan sonra ortaya çıkan cumhuriyetler içinde stratejik, askerî ve ekonomik açılardan en önemlilerinden biri olan Ukrayna'nın küresel çağın en önemli örgütlerinden biri olan NATO ile olan ilişkileri hiç kuşkusuz Ukrayna-Rusya Federasyonu ilişkilerinden, Ukrayna'nın iç politik yapısından ve Ukrayna-AB ilişkilerinden ciddi bir biçimde etkilenmektedir. (Milliyet, 19 Mayıs 1994: s. 15)

Rus dış politikasında SSCB'nin dağılmasının ertesindeki ilk yıllarda izlenen ve "bir imparatorluğun devamı psikolojisi" ile "Atlantik'e açılma arzusu" arasındaki iç çekişme nedeniyle görülen çelişkiler bu yıllarda Rusya-Ukrayna ilişkilerinin temel belirleyicisiydi. Dolayısıyla, Rusya'nın Batı dünyası ile arasındaki ilişkilerdeki gerilimler veya işbirliği, bu gerilim veya işbirliğine bağımlı olarak Rusya'nın iç politik düzleminde Avrasyacı yahut Atlantikçi eğilimlerin ağırlık kazanması, Rusya-Ukrayna ilişkilerini doğrudan etkiliyordu. Bu etkilenme düzeyini arttıran faktörler ise Rusya Federasyonu'nun Ukrayna üzerindeki ekonomik, demografik, tarihsel ve politik baskısıydı. (Milliyet, 19 Mayıs 1994: s. 15)

1954 yılında Pereyaslav Anlaşması'nın 300. Yıldönümü nedeniyle Sovyetler Birliği lideri Hruşçev'in dostluk ve kardeşlik işareti olarak Kırım'ı Sovyet Rusya'dan Sovyet Ukrayna'sına devretmesi, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Karadeniz Filosu ve Sivastapol üssünün statüsü gibi ardıl sorunlara yol açmıştır. Nitekim 1996 yılı Ukrayna Anayasası'na göre, Ukrayna'ya bağlı tek özerk cumhuriyet olup nüfusunun üçte ikilik bir kısmı Ruslardan oluşan Kırım, stratejik konumu ve bölgedeki Rus üsleri nedeniyle bağımsızlık sonrasında Rusya-Ukrayna arasında gerilimlere yol açmıştır (Milliyet, 1 Şubat 1992: s. 14)

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik politikasında Ukrayna'daki Rus üslerinin geleceği önemli bir yer işgal etmektedir. Çünkü SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın Karadeniz'deki üstünlüğünün bir garantisi olan Sivastopol üssü, Ukrayna topraklarında kalmış, Rusya da Karadeniz üzerindeki etkinlik düzeyinin sınırlanmaması için bu üs üzerindeki haklarından vazgeçmeme yolunda bir politikaya yöneldirdi. Uzunca bir anlaşmazlık durumundan sonra, bu üslerin geleceği konusunda 1997 yılı içinde Rusya-Ukrayna Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Sivastopol üssü Moskova yönetimine 20 yıllığına 100 milyon dolar karşılığı kiralanmış, böylece Ukrayna'nın Rusya'ya olan enerji borcunun önemli bir kısmı kapanmıştır. Rusya Federasyonu, anlaşmayla Sivastopol üssündeki dışlayıcı hak taleplerinden de vazgeçmiş, Rusya ve Ukrayna filolarının üssü ortaklaşa kullanımı Rusya tarafından kabul edilmiştir. Bu anlaşma Anatol Lieven'e göre, Ukrayna açısından çok olumludur. *"...Anlaşma ile, NATO'nun genişlemesinin önünde duran ciddi bir engel ortadan kalkmakta, Rusya'nın Ukrayna ile dostluk ilişkileri kurma yönündeki bu gayreti Ukrayna'nın Rus tehdidi konusundaki algısını azaltmakta ve Ukrayna'yı NATO'ya yaklaştırmaktadır..."* Ancak yine Lieven'e göre, böyle bir ortamda NATO'nun Ukrayna ve Rusya konusundaki yaklaşımları da önem kazanmaktadır. Eğer Batılı güçler, NATO'yu Sivastopol sorununa bir taraf olarak eklemlerse, NATO'nun da karıştığı bu sorun bölgesel barış, ekonomik gelişme ve demokrasiyi (hem Ukrayna hem de Rusya'da) geriletir. Ona göre NATO'nun yapması gereken, iki tarafın bu konuda tavizler verip, anlaşmanın yapıldığı tarihten 20 yıl sonra da uzlaşmasına destek olmaktır. (Lieven Anatol: 1997, s.54).

Ukrayna, Türkiye ile beraber 1991-1999 arası dönemde NATO ile ilişkileri kapsamında uluslararası barışı koruma faaliyetlerinin içinde yer almıştır. İlk olarak, Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Bosna'daki Barış Uygulama Gücü (IFOR)'ne 550 kişilik bir piyade taburu göndermiştir. Daha sonra IFOR'un yerini alan İstikrar Gücü (SFOR)'ne bir mekanize piyade taburu ve 400 askerlik bir helikopter filosu tahsis etmiştir. Ukrayna'nın NATO barış operasyonları içindeki bu etkinliği, Kosova operasyonunun gerçekleşmesi ile Ukrayna kamuoyunda soru işaretleri yaratmış, NATO bu operasyonu ile Ukrayna'da önemli ölçüde güven ve destek yitirmiştir. 1999 yılı Mayıs ayında Ukrayna'da gerçekleştirilen bir kamuoyu araştırmasında, Ukraynalıların %31'inin Kosova sorununda NATO'yu savaşı başlatmakla suçladığı, %30'unun Yugoslavya'yı desteklediğini açıkça beyan ettiği, sadece %5'lik bir kesimin NATO'yu desteklediği görülmüştür. 1999 yılı Temmuz ayı

içinde yapılan bir diğer kamuoyu yoklamasının sonuçlarına göre, halkın %81'lik bir kısmı NATO'nun soruna askerî olarak dâhil olmasını yanlış bulduğunu ifade edildi. (Milliyet, 1 Şubat 1992: s. 14).

Aynı dönemde Kiev'de yapılan bir diğer kamuoyu araştırmasına göre ise, Kievlilerin %39'u ülkelere yönelik en büyük tehdit olarak ABD'yi gördüklerini açıkladı. (Milliyet, 1 Şubat 1992: s. 15).

Tüm bu kamuoyu verileri, Rusya'nın da etkisiyle Ukrayna yasama meclisinde NATO konusunda birtakım soru işaretleri yaratmıştır. Ancak Ukrayna'nın dış politik yönelimini NATO'dan uzaklaştırma yönünde meclisteki birtakım gayretlere rağmen (Ukrayna'nın yeniden nükleer silahlara sahip olması, Ukrayna'nın Brüksel'deki NATO Daimî Misyonunun geri çağırılması, BİO'ya katılımın sona erdirilmesi konularındaki yasa teklifleri) ülkenin dış politika yönelimlerinde önemli dönüşümler olmamıştır. Aksine, Kuçma önderliğinde Ukrayna, Kosova'ya Polonya-Ukrayna ortak birliğinde görevlendirilmek üzere askerî personel sevkiyatında bulundu. (Milliyet, 28 Şubat 1992: s. 12).

2.3 İKTİSADİ İLİŞKİLER

Ukrayna geniş verimli topraklara, zengin maden ve kömür kaynaklarına, SSCB'den miras kalan güçlü sanayi altyapısına, akademisyen ve araştırmacı kadrolarına, iyi eğitilmiş insan gücüne (okur yazarlık oranı yüzde 99'un üzerindedir) sahiptir. Fakat çok büyük potansiyeli olmasına rağmen, bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönem içerisinde sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişin sancılarını diğer eski SSCB ülkelerine göre daha derinden hisseden Ukrayna ekonomik reformları hızla gerçekleştirememiştir. 1999'dan sonraki dönemde ise reformlara hız verilmiş ve sonuç olarak ülke ekonomisi istikrar kazanmaya başlamıştır. Ukrayna demir-çelik, kimyasal ürünler, gemi yapımı, kömür, makine ve savunma sanayi ürünleri gibi gelenekselleşmiş ve devlet tarafından sübvansiyonlarla desteklenen sektörlerini çeşitlendirerek ekonomik yapısını geliştirmemiştir, ancak bu yeniden yapılanma süreci çıkar çevrelerinin etkileri ve siyaset ile iş dünyası arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle çok yavaş ilerlemiştir. Bu nedenle Ukrayna GSYH'sinin bütün BDT ülkelerinin toplam GSYH'leri içindeki payı 1991'de yüzde 14,5 iken, bu oran 1990'lı yılların sonunda yüzde 10'lara gerilemiştir. 90'lı yıllar

boyunca Ukrayna'nın sanayi ve tarımsal üretimi reel olarak yaklaşık yarı yarıya azalmıştır. Sovyet ekonomik sisteminin çöküşünden sonra dönüşüm sürecinde gerekli reformların tam anlamıyla yapılamamış olması nedeniyle 90'lı yılların başında hiperenflasyon ve GSYH'nin yüzde 9'una varan bütçe açıkları yaşanmış, yerel para birimi hızla değer kaybetmiştir. 1996-97 döneminde uygulanan para politikaları ile parasal istikrar sağlanmış ve enflasyon düşürülmüştür. 1998 yılında uygulanmaya başlanan ekonomik programda ise 1999 sonbaharındaki Başkanlık seçimleri nedeniyle arzu edilen başarı sağlanamamıştır. Döviz akısını önleyen ve dış ticareti kontrol altına almaya yönelik kısıtlamaların hemen hepsi 1999'un ilk yarısında kaldırılmıştır. 1998-99 döneminde yaşanan bölgesel mali kriz, özellikle metal ve kimya sektörlerinde Rusya'dan ve Asya ülkelerinden gelen talebin artması sayesinde reel sektörün rahatlamasıyla atlatıldı. (Motsyk Alexander: 2001, s. 6).

1995 yılında Ukrayna'nın dış ticaret rejimi, ulusal ekonominin dışa açılarak dünya ekonomisi ile bütünleşmesine hizmet edecek şekilde değiştirilmeye başlanmıştır. İhracatta kota ve lisans uygulaması kaldırılmış, ihracata yönelik devlet tarafından yapılan ihaleler azaltılmış, dış ticarete muhasebe sistemi basitleştirilmiştir. Ancak, parlamento ile hükümet arasındaki sorunlar nedeniyle dış ticaret rejiminde istenilen serbestliğe ulaşılamamıştır. Dış ticaret alanında faaliyet gösteren firmalar için hala bazı lisans zorunlulukları ve ürün kotaları devam etmektedir. Ukrayna'nın dış ticaret dengesini Rusya ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden ithal ettiği yakıt ve enerji kaynakları belirlemektedir. BDT ülkeleri dışındaki ticarete fazla verilmesi bundan kaynaklanmaktadır. Ukrayna'nın ihraç pazarları eski Sovyet Birliği ülkelerindeki alım gücünün azalmasından büyük ölçüde etkilenmiştir. Ülkenin eski ticaret ortakları her ne kadar ekonomik durgunluğu belli ölçüde atlatsalar da Ukraynalı üreticiler Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya gibi ülkelerin daha yüksek kaliteli mallarıyla yarışmakta güçlük çekmişler ve eski pazar paylarını yakalamakta başarılı olamamışlardır. Ukrayna, 16 Mayıs 2008 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuş ve böylece kapitalist dünya sistemine daha fazla entegre olmuştur. (Parakhonsky Alexander: 2000, s. 12).

1999 yılında dönemin Başbakanı Viktor Yusenko liderliğindeki reformist hükümetin göreve başlamasıyla mali reformlar uygulamaya konulmuş, sonraki dönemde de bu reformlar sürdürülmüştür. Özellikle vergi alanında yapılan reformlar sayesinde bütçe 2000 yılından itibaren fazla vermeye başlamıştır. 2000 yılında GSYH, bağımsızlıktan bu yana ilk kez artış kaydetmiştir ve bu artış özellikle sanayi,

tarım, ticaret ve temel gıda sektörlerindeki büyümeden kaynaklanmıştır. İlerleyen yıllarda da artarak devam eden bu büyümenin diğer bir sebebi, 1998-99 döneminde Hryvnia'nın yaklaşık yüzde 40 oranında değer kaybetmiş olması nedeniyle dış pazarlarda ucuz Ukrayna ürünlerine olan talebin artmasıdır. (Musienko Mikhail: 2006, s. 16).

SSCB'nin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak görülen Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle beraber, SSCB döneminde Ukrayna ve Moskova yönetimi arasında Ukrayna'nın aleyhine bir biçimde kurulmuş olan karşılıklı bağımlılık ilişkisi, Rusya Federasyonu yönetimleri tarafından Ukrayna ile olan ilişkilerde bir dış politika aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi, en yoğun biçimde ekonomi alanında görülmektedir. Öyle ki, Paul D'Anieri'ye göre, Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasındaki Ukrayna aleyhine görülen bu ilişki, Ukrayna'nın güvenlik alanında en büyük tehlikesidir. (Matos John: 2000, s. 10).

Avrupa Birliği ülkeleri için Karadeniz-Hazar bölgesi, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi için Rusya Federasyonu'na bağımlılığı azaltmak için kilit bir ortaktır. Hazar ve Orta Asya hidrokarbonlarının Avrupa ülkelerine verilmesini amaçlayan bilinen bir proje olan INOGATE (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Boru Hatları Taşımacılığı) ile bölge ülkeleri arasındaki yoğun işbirliğini teşvik ediyor. Rusya, "enerji süper güç" kavramı çerçevesinde bölgedeki nüfuzunu korumak, bölgedeki ABD ve Avrupa varlığını azaltmak için kendi enerji projelerinin uygulanması için güç kollarını kullanmaktadır. Dolayısıyla bölge, büyük güçlerin çıkar çatışması için bir zemin oluşturuyor, bu da Ukrayna ve Türkiye gibi bölgesel aktörlerin faaliyetlerini zorlaştırıyor.

Türkiye, enerji endüstrisine sahip model bir ülke olarak hızla gelişiyor. Türk gelişimi, büyük ölçekli reformlar ve olumlu yatırım ortamı ile mümkün olmuştur. Enerji sektörünün gelişimi için önemli miktarda kaynak tahsis edilmiştir (Önümüzdeki birkaç yıl içinde yaklaşık 130 milyar dolar). Modern Türkiye'nin enerji stratejisi, "enerji koridoru" olarak adlandırılan ve ülkenin küresel enerji piyasasındaki konum ve hedeflerinin yoğun bir şekilde yansımaları karakterize etmektedir. Ankara, enerji ihraç eden Hazar, Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa ülkeleri arasında kilit bir "enerji komisyoncusu" olmaya çalışıyor.

Türkiye'nin enerji stratejisinin oluşumunu etkileyen başlıca faktörler şunlardır:

- Türkiye'nin jeopolitik konumu, bu ülkeyi, Hazar Bölgesi, Orta Asya, Kafkaslar ve Avrupa arasında doğal bir enerji köprüsü yapıyor (Novikov Ivan, 2005: No26, s. 86).

- Türkiye'nin artan enerji talebi ve kendi enerji kaynaklarının yetersizliği, Türkiye'yi öncelikle ithalatını artırmaya ve diğer enerji kaynaklarının (hidroelektrik, nükleer, güneş ve rüzgâr) gelişimine odaklanmasını sağlıyor.

- Türkiye'nin Batı siyasi alanına girmesi (1952'den bu yana NATO üyeliği, 1963'ten beri AB ile ilişkiler, 1996'dan beri Gümrük Birliği'ne katılımı) Onu güvenilir ve öngörülebilir bir müttefik yapıyor ve bu nedenle Türkiye batılı devletlerin en cazip transit yoludur.

Genel olarak, Türkiye'nin 1990-2002 arasındaki gelir ve enerji kaynaklarını çeşitlendiren politikası, Türkiye'yi enerji geçiş koridorunda vazgeçilmez bir aktör haline getirmiştir. Türkiye çeşitli tedarikçi ülkelerle dengeli bir politika izlemeyi başarmıştır. Türkiye, Karadeniz-Hazar Bölgesi'nde bir dizi önemli petrol ve gaz projesinin uygulanmasında yer almaktadır. Doğu-Batı enerji koridorunda Türkiye'nin stratejik önemi aşağıdaki projelerden kaynaklanmaktadır:

Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı: Petrol, Bakü'den Avrupa'ya teslim edildiği Ceyhan limanına taşınmaktadır. Enerji sektöründeki konumunu güçlendirmek için Türkiye, Ceyhan'ı bölgesel önemi haiz bir enerji merkezi haline getirmeye yardımcı olan bir rafineriyi de Ceyhan'da inşa etti. Boru hattının kapasitesi 50 milyondur. Ancak bu rakamlara henüz tam olarak ulaşamamıştır (İpek, 2006: s. 1-17).

Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı: Güney Kafkasya doğalgaz boru hattının başlangıç kapasitesi, yılda 7-8 milyon metreküp doğal gaz olarak düşünülmektedir. Bu rakam yılda 16 milyon metreküp olacak şekilde kademeli olarak artacaktır. Gaz boru hattının rotası, çoğunlukla Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına paralel olarak devam edecektir.

Türkiye-Yunanistan (Bursa-Gümölcine) Doğalgaz Boru Hattı yılda 3-4 milyon metreküp doğalgaz kapasitesiyle İtalya'da devam ederek Türk ve Yunan gaz iletim sistemini bir araya getiriyor.

Nabucco Doğalgaz Boru Hattı: Avrupa'nın vinci olarak anılan ve Avrupa için stratejik önem taşıyan doğal gaz boru hattı, Türkiye üzerinden Hazar ve İran gazını Avrupa'ya (Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya) ulaştırılacak.

Trans-Hazar Doğal Gaz ve Petrol Boru Hatları: Proje, Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı Hazar Denizi üzerinden Türkmenistan'dan doğal gaz hattının inşasını kapsamaktadır. Petrol gelince, Aktau'dan (Kazakistan) Bakü'ye giden yolun (tankerler) Ceyhan'a geçeceği düşünülüyor. ABD'de ve projedeki Avrupalı ortaklara gösterilen büyük ilgiye rağmen, başta Hazar, Türkmenistan ve Kazakistan'ın yasal statüsünün Rusya'ya doğalgaz arzının sağlanması konusundaki belirsizlikleriyle ilgili bazı zorluklar var (Chizhikova Olga, 2002: s. 3).

Türkiye, aynı zamanda Kuzey-Güney enerji koridorunda bir bağlantı halindedir ve şu projeler mevcuttur:

"Mavi Akım" Gaz Boru Hattı: Kuruluş kararı 1997 yılında kabul edilen bu hat, Rusya'nın Novorossisk kentini Türkiye'deki Samsun'a bağladı. Tasarım kapasitesi yılda 16 milyar metre küptür. Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan üzerinden Rusya'dan Türkiye'ye doğalgaz iletim hattı eklendi. "Mavi Akım-2" boru hattı projesi, Güney ve Orta Avrupa'da hammadde temini için paralel bir projeydi.

Trans Anadolu Boru Hattı: "Samsun-Ceyhan" boru hattı, Türkiye'nin Karadeniz ve Akdeniz limanlarını birleştiriyor. Boru hattının önemi büyüktür. 550 km uzunluğundaki boru hattı Akdeniz'e petrol tedarik ediyor.

Rekabetçi projeler: Rusya'yı Güneydoğu Avrupa ülkeleri ile buluşturacak olan "Güney Akımı" gaz boru hattı Türkiye'yi atlayarak yapılacaktır. "Güney Akımı" kapasitesi 30 milyardır. Rusya'dan Karadeniz'e akaryakıt tedarik etmek için yılda üç milyon metreküplük gaz düşünülüyor. (Avusturya, Slovenya ve İtalya'ya kadar). Aslında Nabucco'ya paralel olan bu proje Türkiye'nin onaylamaması üzerine askıya alındı. Bir diğer rekabetçi rota, Burgaz-Dedeoğaç petrol boru hattıdır. Rus girişimiyle düşünülmektedir. Rus petrolünün aktarılması için alternatif yolların kullanılmasını amaçlamaktadır. Bu fikir, Türkiye'nin boğazlarla ilgili geçiş rejiminden sonra ortaya çıktı.

Hazar boru hattının Rusya tarafından lobi altında tutulmasıyla ilgili olarak ilerleme kaydederek, Trans-Hazar petrol boru hattı projesinin uygulanması konusunda şüpheler var. Bu nedenle, son yıllarda Rus-Türk ilişkilerinde kaydedilen önemli ısınmaya rağmen, bu ülkeler rekabetçi enerji projelerini açıkça desteklemektedir.

Buna ek olarak, Ukrayna için lobi yapan bazı enerji projeleri de Türk çıkarlarıyla çelişiyor. Örneğin, GUEU (Gürcistan – Ukrayna-Avrupa Birliği) uluslararası bir konsorsiyum taslağı, Gürcistan'dan Karadeniz yoluyla Ukrayna'ya bir

gaz boru hattının döşenmesi için düşünüldü. "Beyaz Akım" adı verilen bu projeye Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı altyapısını kullanarak Şah Denizi (Azerbaycan)-Bakü (Azerbaycan) -Supsa (Gürcistan) arasında gerçekleşmesi ve daha sonra Karadeniz'de Feodosia'ya bağlanması bekleniyor. Projenin uygulanması esnasında, ön tahminlere göre yılda 32milyon metreküp doğal gaz tedarik edebiliyor.

Kuşkusuz Ukrayna, ihracat akışlarının genişlemesinden ve yeni transit güzergâhların geliştirilmesinden büyük fayda sağlayabilir. Mevcut avantajları kullanmak ve "Doğu-Batı" bağlantılı tam bir enerji koridoru haline gelmek için Ukrayna'nın aşağıdaki faaliyetleri üstlenmesi gerekiyor:

Öncelikle siyasi istikrar ve öngörülebilirlik, Ukrayna'nın Karadeniz-Hazar bölgesi enerji devrelerine entegre olmasına katkıda bulunabilir. Konsolide bir iç enerji stratejisi oluşturulmazsa Ukrayna'nın transit statüsünü kaybetmesi için gerçek bir tehlike söz konusudur.

İkincisi, ulusal yakıt ve enerji sektörünün gelişmesi için bu sektöre yabancı yatırımın çekilmesi gerekecektir. Ancak bu tür bir katılım, yeterli mevzuat ve şeffaf bir mekanizma olması ile mümkündür (Chizhikova Olga,2002: s.10).

Üçüncüsü, Ukrayna'nın katılımıyla mevcut enerji projelerinin uygulanmasının tamamlanması gerekiyor. Örneğin; Odesa-Brody boru hattı, Constanta (Romanya)-Trieste (İtalya), Köstence (Romanya)- Omisalj (Hırvatistan) boru hattı gibi projeler...

Tüm bu tedbirler, Ukrayna'nın enerji nakil sisteminin Avrupa enerji ağı ile bütünleştirilmesine katkıda bulunacak ve pan-Avrupa enerji rejiminin oluşturulmasına zemin hazırlayacaktır. Orta vadede Hazar petrolünün ve gaz hacminin büyümeye devam edeceği ve bunun sonucunda yeni nakliye güzergahları aranacak ve mevcut boru hattı şebekelerinin kapasitesini artıracaktır. Bu, enerji sektöründe Ukrayna'nın stratejik çıkarlarının uygulanması için elverişli bir ortam yaratacak ve bu da Ukrayna'nın enerji güvenliğini sağlayacaktır.

Bu tedbirlerin uygulanabilmesi için Türkiye gibi ortak bir ülke ile işbirliği yapılması olumlu bir etken olacaktır. Enerji alanında Ukrayna-Türkiye işbirliğinin yoğunlaştırılması ve pratik uygulaması aşağıdaki adımları içerebilir:

1. Karadeniz sahasında hidrokarbonların arama ve üretiminin geliştirilmesinde işbirliği yapılabilir. Bilindiği gibi, Ukrayna'nın altyapısının radikal olarak yenilenmesine tabi tutulan önemli hammadde rezervleri ile enerji, yalnızca

enerji sektörünü güçlendirmekle kalmayacak aynı zamanda Ukrayna'yı enerji piyasasında önemli bir oyuncu haline getirecektir.

2. Türkiye'den geçen gaz ve petrol boru hatlarının yapımına Ukrayna'nın katılımı sağlanabilir. Bu konuyla ilgili olarak Ukrayna tarafı, Nabucco doğalgaz boru hattı ve boru hattının yapımı için Samsun-Ceyhan'ın faaliyete açılmasına olan ilgisini defalarca dile getirdi.

3. Nükleer enerji alanında işbirliği yapılabilir. Nükleer enerjinin her iki ülke için de önemli bir enerji kaynağı olarak kaldığını göz önüne alarak, Türkiye ve Ukrayna bu alanda yakın işbirliği yapabilir. Rivne ve Khmelnytsky nükleer santrallerinde nükleer birimlerin inşası için yabancı yatırım çekmek önemlidir.

4. Ukrayna ve Türkiye'nin yakıt ve enerji kompleksi (gaz depolama tesisleri, kompresör ve pompa istasyonları) tesislerinin inşası için Ukraynalı ve Türk şirketleri devreye sokmak ve Ukrayna'nın güneyindeki yeni rafinerilerin inşası için Türk yatırımlarını çekmek mümkündür.

5. Doğal gazın dağıtılması ve depolanması alanında işbirliği yapılabilir. Örneğin Türk gazının depolanması için Ukrayna doğal gaz depolama tesisleri kullanılabilir.

6. Her iki ülkenin transit olanaklarının kullanımına ilişkin planların ve projelerin koordinasyonu yapılabilir. Türkiye, Ukrayna'nın bölgesel önemdeki bazı projelerin gerçekleştirilmesine katılma isteklerini desteklemek ve siyasi destek sağlamaya hazır olduğunu belirtti.

İki ülke arasındaki ortaklığa rağmen, Ukrayna-Türkiye işbirliğinin enerji sektöründe daha da yoğunlaşması için ön koşullar vardır. Ukrayna'nın enerji ve ulaştırma altyapısını geliştirme stratejisi, enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınması alanında Türkiye ile rekabetin olumsuz etkilerini nötralize etmeye olanak tanıyacaktır. Bu alanda Ukrayna-Türkiye işbirliğinin yakın olması, Ukrayna'nın enerji güvenliğini sağlamada önemli bir faktördür.

Birçok ekonomiste göre de en azından kısa vadede, Ukrayna'nın Rusya ile olan ekonomik ilişkilerini soğutma yönünde adımlar atması, Ukrayna'ya ciddi zararlar verebilir. Bağımsızlık ve kısa vadeli ekonomik refah konusundadır tercih yapmak zorunda kalan ve iki farklı eğilimi uzlaştırma yolunda çaba sarf eden Ukrayna liderlerini en çok zorlayan konu enerji olmuştur. Ukrayna, Rusya Federasyonu'na enerji konusunda önemli ölçülerde bağımlıdır ve Rusya Federasyonu da bu bağımlılık ilişkisini kullanarak Ukrayna'da stratejik konularda karar alma

sürecini etkileme yolunu sıklıkla kullanmaktadır. Nitekim 1993 yılının Mart ayında Ukrayna, Rus devlet şirketi Gazprom'a borçlarını ödeyememiş ve Gazprom, Ukrayna yönetimini enerji arzını kesmekle tehdit etmiştir. Gazprom Eylül 1993'te Ukrayna Devlet Başkanı Kravçuk ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Yeltsin arasında gerçekleştirilen Massandra Zirvesi'nden bir hafta önce enerji arzını %25 oranında kesmiştir. Bu zirve sırasında ise Rus tarafı, Ukrayna'nın nükleer savaşaşlıklarını Rusya'ya teslim etmesi ve Karadeniz filosunun tüm kontrolünü Rusya Federasyonu'na bırakması karşılığında Ukrayna'nın doğalgaz borcunu silmeyi vaad etmiştir. Eğer Ukrayna tarafı anlaşmaya yanaşmazsa, enerji arzının kesileceği ifade edildi. (Parakhonsky Alexander: 2000, s. 12).

Ukrayna tarafının anlaşmaya yanaşmaması nedeniyle enerji arzı büyük oranda kesilmiş, bunun sonucunda Kiev'in sanayi üretimi önemli ölçüde düşmüş, 1993-1994 kışında Ukrayna'nın kamu binalarıhiç ısıtılamamış, sokak ışıkları yanmamış, Ukrayna devlet televizyonu bile günün belirli saatleri dışında enerji arzı sorunu nedeniyle yayın yapamaz hâle gelmiştir. 1994 yılında ise Rusya yönetimi politik ve askerî tavizler elde etme stratejisini değiştirmiş, enerji karşılığı ekonomik çıkarlar elde etme yönünde gayretler içine girmiştir. Bu çerçevede Rusya yönetimi, artan borçların silinmesi karşılığında Ukrayna'dan geçen boru hatlarının mülkiyet haklarını öne sürdü. (Sinyavsky Antin: 1993, s. 18).

Enerji konusunda Ukrayna'nın Rusya'ya bağımlılığı, Ukrayna'nın enerji arzını çeşitlendirme yolunda adımlar atamaması durumunda, NATO-Ukrayna ilişkilerinin gelişmesi önünde bir engel olabilecektir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Ukrayna'nın ticari ilişkilerinde son yıllarda önemli bir çeşitlenme göze çarpmakta, bu durum da Rusya'nın Ukrayna açısından önemini geriletmekte, Ukrayna'nın Rusya'dan bağımsız politika yürütme konusundaki elindeki kartları güçlendirmektedir. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Rusya'nın Ukrayna ihracatında olan payı %17,6, Rusya'nın Ukrayna ithalatındaki payı ise %40 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Diğer taraftan ülkenin kapitalist sisteme entegrasyonu konusunda önemli etkiye sahip olabilecek doğrudan yabancı yatırımlarda Ukrayna'nın aldığı pay ise Orta ve Doğu Avrupa'nın %3ü gibi düşük bir noktadadır. Birçok uzmana göre, özellikle Yuşçenko'nun iktidarı döneminde Ukrayna'ya Batı'nın yaptığı doğrudan yatırımlar ciddi oranlarda artabilecek, böylece Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkinlik düzeyi bu yolla da sınırlandırılabilir. (Parakhonsky Alexander: 2000, s. 12).

Ancak, doğrudan yatırımlarda, Rusya Federasyonu'nun payı %5,6 olarak görünse de Rusya'nın Ukrayna'ya yatırımları üçüncü ülkeler aracılığıyla geldiğinden, Rusya'nın doğrudan yatırımlardaki payının da görünenden çok yüksek olduğu tahmin edildi. (Poberezhnyy Viktor: 2001, s. 28).

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 2000 yılı sonu itibarıyla bu ülkeye olan ihracatımız 258,1 milyon Dolar, bu ülkeden ithalatımız ise 981,5 milyon Dolar olmak üzere iki ülke dış ticaret hacmi 1,239,6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılının ilk 7 aylık rakamlarına baktığımız zaman ise Ukrayna'ya ihracatımızın 281,882 milyon Dolar, bu ülkeden ithalatımızın ise 1,307,225 milyon Dolar olduğu görülmekt. (Parakhonsky Alexander: 2000, s. 13).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2002'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE- UKRAYNA İLİŞKİLERİ

3.1 KIRIM SORUNU VE SİYASİ İLİŞKİLER

Ukrayna, yasama, yürütme ve yargı işlevlerinin bağımsızlığına (güçler ayrılığı) dayanan, demokratik yarı başkanlık sistemiyle yönetilir. Yarı başkanlık sistemi çerçevesinde halk tarafından beş yıllık bir dönem için seçilen Ukrayna Cumhurbaşkanı, Başbakan'ı atar, ancak yapılan atamanın parlamento tarafından onaylanması gereklidir. Cumhurbaşkanı, Başbakan'ın görüşleri doğrultusunda kabinenin merkezi devlet kuruluşlarının başkanlarının ve bölgesel yöneticilerin de atamasını yapar. Ukrayna'nın yasama organı, 450 sandalyeli "Verkhovna Rada" adı verilen parlamentodur. Ukrayna'da tek kademeli parlamento sistemi vardır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ukrayna, bağımsızlığın kazanılmasının ardından yeni bir anayasa hazırlanması amacıyla bir komisyon oluşturmuş, çok partili sisteme geçmiş ve ülkede yaşayan azınlıkların haklarının korunması için gerekli mevzuatı hazırlamıştır. 28 Haziran 1996'da yürürlüğe giren yeni anayasa ile Ukrayna'da temel insan haklarını ve özgürlüklerini koruma altına alan çoğulcu bir siyasi sistem hayata geçirildi. (Kemal Oshendan: 2004, s.24).

21 Kasım 2004'de yapılan devlet başkanlığı ikinci tur seçimleri Ukrayna'yı bölünmenin eşiğine getirmiştir. Ukrayna Merkezi Seçim Komisyonu tarafından ikinci tur seçimleri ile ilgili olarak yapılan açıklamada Yanukoviç'in yüzde 49,57 oy oranıyla devlet başkanı seçildiği bildirilmiştir. Viktor Yuşenko'nun ise bu seçimlerde yüzde 46,57'lik oy oranıyla ikinci olduğu belirtilmiştir. Ancak muhalefet lideri Yuşenko taraftarları seçimi yüzde 54 ile kazandıklarını belirterek seçim sonuçlarını tanımadıklarını belirtmişlerdir. Muhalefetin seçimlerde hile yapıldığı gerekçesiyle Kiev'deki Bağımsızlık Meydanı'nda gösterilere başlamaları Ukrayna için çok konuşulan "Kadife Devrim" senaryolarını gündeme getirdi. (Medetsky Anatoly, 2004: s.7).

2004 yılında yapılan Ukrayna'daki Cumhurbaşkanlığı seçimleri, sahtekarlık olayları, Ukrayna halkının Meydan'a dökülmesi ve barışçıl Turuncu Devrim sayesinde Anayasa'da öngörülen kendi haklarının sağlanması gibi hususlar Ukrayna'nın dış siyasetini global bir şekilde etkilemiştir. Ukrayna Devleti'nin Avrupa

ve Avrupa-Atlantik amaçları kâğıt üzerinde beyan edilmiş güzel sözler değil, tüm Ukrayna'nın siyaset ortamı için bir numaralı ödevi olduğu belli olmuştur. Bugün, Ukrayna'nın liderlerinin Brüksel'deki ifadelerinin ayrı, Moskova'daki ifadelerinin ayrı olduğu devirlerin eskide kaldığı rahatlıkla görülebilir. Bu sayede Ukrayna'nın dış arenadaki imajı güçlenmektedir. Fakat bu durum, Ukrayna'nın stratejik ortağı Moskova'ya ait görüşlerin değiştiği anlamına gelmiyor. Rusya hem bugün hem de gelecek için Ukrayna'nın en önemli ekonomik ortakları arasında yer almaktadır. Ukrayna'nın Rusya ile sınırı var, ortak tarihi var, ayrıca iki ülke toplumları arasındaki bağlar güçlüdür. Ancak Ukrayna'nın siyasi öncelikleri NATO ve AB'de üyelik kazanmaktır.

31 Ekim 2004 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri ülkenin siyasi tarihinde çok önemli sonuçlar doğurdu. Sonuçların açıklanmasından sonra Kiev'de ve özellikle Yushchenko'ya desteğin kuvvetli olduğu bölgelerde protesto gösterileri yapılırken, uluslararası çevrelerden de konuyla ilgili olarak değişik tepkiler gelmiştir. Rusya, Belarus, Kazakistan ve Özbekistan, Yanukoviç'e tebrik mesajı gönderip Cumhurbaşkanı seçilmesini kutlarken, Gürcistan Yushchenko'ya destek vermiştir. ABD ve Avrupa Birliği seçim sonuçlarını tanımayacağını açıkladı. (Mkhitarjan Natalia: 2004, s. 16).

Devlet Başkanı Leonid Kuçma, sadece seçimlerin tekrarlanması fikrini öne sürmüş ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'den de destek alınca Anayasa Mahkemesi, seçimlerin tekrarına karar verildi. Yanukoviç'in temyiz başvurusu reddedilmiş ve 10 Ocak 2005 tarihinde Ukrayna Seçim Komisyonu resmi olarak Viktor Yushchenko'nun Cumhurbaşkanlığını kazandığını açıklamıştır. Yushchenko, 23 Ocak 2005 tarihinde yemin ederek Cumhurbaşkanlığı görevine başlandı. (Musienko Mikhail: 2006, s. 18).

Ukrayna'daki siyasî süreç, bağımsızlığını kazanmasından sonra Batı ile Rusya'nın mücadele alanı haline dönüşmüştür. Ukrayna'nın Rusya ve Batı arasında bir tercih yapması haline dönüştürülen devlet başkanlığı seçimlerinden bir netice alınamaması ve seçimin ikinci tura kalması, ülkedeki siyasî gerilimi daha da artırmıştır. Ülkedeki siyasî tansiyonun bu denli artmasının en önemli sebebi devlet başkanlığı için en güçlü iki adayın Batı ve Rusya yanlısı şeklinde bölünmeleri olmuştur. Başkan Putin'in de bizzat karıştığı Ukrayna devlet başkanlığı seçimleri, ülkedeki siyasî bölünmeyi daha da derine oldu. (Cafersoy, 2004:s.71-76).

Yuschenko tarafından Başbakan olarak atanan Yulia Timosenko Eylül 2005 tarihine kadar görevde kalmış, 22 Eylül 2005 tarihinde Başbakanlığa Yuri Yekhanurov getirilmiştir. 26 Mart 2006 tarihinde gerçekleştirilen parlamento seçimlerinin ardından Ağustos 2006'da kurulan koalisyon hükümetinde Viktor Yanukoviç Başbakanlık görevine getirilmiştir. Daha sonraki aylarda ülkede siyasi kriz ortaya çıkmış ve Devlet Başkanı V. Yuschenko 2 Nisan 2007 tarihinde parlamentoyu feshetmiştir. 30 Eylül 2007 tarihinde yapılan erken genel seçimlerde yüzde 30 oranında oy alan Yuliya Timosenko Bloğu lideri Yuliya Timosenko hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Timosenko'nun kabinesi 18 Aralık 2007 tarihinde, 450 üyeli parlamentoda 226 milletvekilinin oyunu alarak göreve başladı. 18 Ocak 2010 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Viktor Yanukoviç yüzde 35,3, Yuliya Timosenko yüzde 25, Sergey Tigipko ise yüzde 13 oy oranına ulaşmıştır. Bütün adayların oyu yüzde 50'nin altında kaldığı için 7 Şubat 2010 tarihinde seçimlerin ikinci turu yapılmış ve en yüksek oyu alan iki aday olan Yanukoviç ve Timosenko bu turda yarışmışlardır. Çoğunluk oyları alan V. Yanukoviç (yüzde 48,95) devlet başkanı seçildi. (Chernikov Igor: 2010, s. 161).

Ukrayna nüfusu, arazisi, Avrupa ve Asya'yı birleştiren stratejik konumuyla uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahiptir. Rusya ile Batı arasındaki tampon devlet niteliği ile önemli bir ülke konumunda olan Ukrayna kendi iç dinamikleriyle de Rusya'nın olası eskiye dönüş girişimlerine karşı koyacak en büyük güç olarak değerlendirildi. (Dergachev Volodymyr: 2014, s. 23).

Ukrayna'nın stratejik konumu, onu Türkiye ile ilişkileri bakımından önemli pozisyona getirmektedir. Türkiye'yi Orta Doğu ve Akdeniz'e çıkış fırsatı bakımından anahtar ülke olarak gören Ukrayna, dış politikasının güney ekseninde Türkiye'yle ilişkileri geliştirmeyi önemli hedeflerden biri olarak görmektedir. Türkiye için ise Ukrayna, Karadeniz bölgesinin etkin gücü olması, Rusya'nın Karadeniz'e çıkışını önleyen ve Kırım Tatarlarının yaşadığı ülke bağlamında önem taşımaktadır. İki ülke arasında, Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanmış, ilişkilerde şu ana kadar hiçbir gerginlik yaşanmamıştır. Her iki ülke Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİB) içinde yakın işbirliğinde bulunmaktadır, ayrıca bölgede güç dengesinin sağlanmasında, eski SSCB cumhuriyetlerinin bağımsızlığının güçlenmesi noktasında ortak çıkarlara sahip oldu. (Kochubei Yuriy (2000, s. 47).

Türkiye açısından Ukrayna'nın uluslararası tercihleri bölgesel dengeleri önemli ölçüde etkileyecek durumdadır. Batıya dönük, demokrasinin hâkim olduğu istikrarlı bir Ukrayna, bölgede Rusya'nın yayılmacı girişimlerine karşı, Karadeniz ve Kafkaslarda istikrarın sağlanması noktasında Türkiye için iyi bir müttefik anlamına gelmektedir. Buna karşılık otoriter yapı ve tercihlerini Rusya'dan yana koyan bir Ukrayna, Karadeniz bölgesinde yeni bir istikrarsızlık kaynağı olacaktır. Bu bağlamda siyasal krizin sonucunda Ukrayna'nın dış politika eğilimleri Türkiye'nin bölgesel pozisyonunu doğrudan etkileyecektir. Ukrayna ve Türkiye arasındaki ilişkiler ABD açısından da kritik konuma gelmektedir. Öte yandan Doğu Avrupa'da söz konusu olabilecek Rus-Alman etkinlik rekabetinin dengeleyici gücü olması mukadder olan Ukrayna'nın bu konumu, Türk-Ukrayna ilişkilerinin gelecekteki önemini açık bir şekilde ortaya koyuldu. (Cafersoy ve Somuncuoğlu: 2001, s.23-34).

2003 yılında Türkiye dış politikada Ukrayna'ya öncelikli ülke statüsü tanımıştır, yani Ukrayna, dış politikasında öncelik tanıyacağı ülkelerden birisi haline gelmiştir. Özellikle Karadeniz'in güvenliği açısından Ukrayna, Türkiye için son derece büyük bir önem arz etmektedir. Tabii ki sadece bu değil, enerji hatları üzerinde bulunması, ayrıca Ukrayna'nın Kırım bölgesiyle hem tarihsel bağları hem de yaklaşık 265 bin civarında Kırım Türkünün burada yaşaması, iki ülke ilişkilerini hem önemli hem de hassas bir konuma getirildi. Bunun farkında olan AK Parti iktidarı, 2002'den buyana Ukrayna ile ilişkilere önem vermekte ve ikili ilişkileri geliştirmeye özen gösterildi. (Mehmet Seyfettin Erol: 2014, s. 2-5).

Buna karşılık Ukrayna da Türkiye ile ikili ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Nitekim 2004 yılı başlarında Ankara'ya resmî bir ziyarette bulunan ve bu ziyaret esnasında Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin organize ettiği bir konferansta konuşan Ukrayna Başbakanı Yanukoviç, Rusya ile mevcut sıkı ilişkilerine rağmen Türkiye ile de bu ilişkileri dengeleyecek düzeyli bir işbirliği kurma mesajları verildi. Turuncu Devrim'in lideri olarak Viktor Yanukoviç'i devirerek Devlet Başkanlığı koltuğuna oturan Viktor Yuşenko da 7 - 8 Haziran 2005 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulundu. (Vorotnyuk Maryna: 2005, s. 75).

Türkiye ve Ukrayna arasında hızla gelişen ekonomik ve politik ilişkiler ile beraber bazı sorunların da bulunduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu sorunların başında Kırım Tatar Türklerinin durumu gelmektedir. Stalin'in anavatanlarından sürgün ettiği Kırım Tatar Türklerinin bugün yaklaşık 260 bini kendi anavatanı Kırım

Özerk Cumhuriyeti'ne dönmesine rağmen oldukça zor şartlar altında yaşamaktadır. Halen anavatanlarına dönmeyi bekleyen yüz binden fazla Kırım Türkü bulunmaktadır. Kırım Tatar Türkleri, Turuncu Devrim'de büyük destek verdikleri Yuşenko'nun Turuncu iktidarında tam bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. Bilindiği gibi Kırım Tatar Türkleri, Rusça konuşan ve Rus etnik kökene mensup Ukrayna vatandaşlarının çoğunluğunu oluşturulan Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'ya bağlı kalması konusunda anahtar rol oynamaktaydı. Bir özerk cumhuriyette oldukça zor şartlar altında yaşayan ve büyük çoğunluğu evsiz olan Kırım Tatar Türklerinin ev yapmak amacıyla Kırım'daki bazı arazileri talep etmeleri, özerk cumhuriyet yönetimi ile aralarında bazı sorunların yaşanmasına sebep oldu. (Glebov Sergey: 2001, s. 9).

Kırım Tatar Türklerinin özerk cumhuriyette giderek güçlenmesi ve daha fazla haklar talep etmesi üzerine yönetimle yaşadıkları sorunlar, özerk cumhuriyet yönetiminin dolaylı tepkiler vermesine sebep olmuştur. Bu tepkilerden birisi de Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun "sözde ermeni soykırımını tanıma kararı" olmuştur. Her ne kadar Parlamento Başkanı'nın bu kararı imzalamamak için direndiği ileri sürülse de hadiselerin bu seviyeye getirilmesi bile önemlidir. Stalin tarafından anayurtlarından sürgün edilen ve bu sürgün sırasında kendi evlerini kaybetmekle kalmayıp, aynı zamanda binlerce Kırım Türkü'nün de ölmesine sebep olan olaylar karşısında sessiz kalan Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun "sözde soykırımı tanıma kararı" alması "maksatlı" bir hareket olarak değerlendirilmekteydi. Bu maksatlardan birisi, Kırım Tatarlarına verdiği destek sebebiyle Türkiye'ye gözdağı verme amacı taşınırken, diğer yandan Türkiye ile Ukrayna arasında gelişen ilişkileri bozmaya yönelik bir kışkırtma olarak görülüyordu. Zira Rusya Federasyonu ile yakın ilişkileri olan Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna merkez yönetimi ile sorunlar yaşamıştı. Seçimlerde Yuşenko'nun rakibi Viktor Yanukoviç'i desteklendi. (Vorotnyuk Maryna: 2005, s. 75).

Bilindiği üzere son dönemde Ukrayna sınırları içindeki Kırım Özerk Cumhuriyeti, oldukça hızlı bazı gelişmelere sahne olmuş ve Kırım yarımadası, Rusya Federasyonu tarafından ilhak edilmiştir. Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından ele geçirilmesi, değişik aşamalardan sonra gerçekleşmiştir. Bu sürecin başlangıcı, Kasım 2013'te Ukrayna'da başlayan siyasî krize dayanmaktadır. Söz konusu krizin 23.02.2014'te Kırım yarımadasına sirayet etmesinin ardından Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu, 11.03.2014'te bağımsızlık bildirisini yayımlamış ve

16.03.2014'te yapılan referandum sonucunda Rusya Federasyonu'na bağlanma kararı almıştır. Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak Ukrayna devletinin organları da cevabî nitelikte bazı kararlar yayımlamıştır. ("Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko'nun Türkiye Ziyareti ve Türkiye", <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/440-ukrayna-devlet-baskani-viktor-yusenko-nun-turkiye-ziyareti-ve-turkiye-ukrayna-iliskileri>)

Son dönemde yaşanan hızlı siyasî gelişmeler kadar Ukrayna tarafından Kırım Tatar Türklerine tanınan statü, Ukrayna sınırları içinde yaşayan ve diğer Ukraynaca konuşmayan topluluklar için de geçerli olan ulusal azınlık statüsüdür. Yarımadanın kadim halkı olan Kırım Tatar Türklerinin kendilerine yerli halk statüsü tanınması talepleri uzun yıllar boyunca askıda kalmış, Ukrayna makamları tarafından herhangi bir adım atılmamıştır. Ukrayna'da başlayan siyasî krizin Kırım'a yansımalarının ardından, Şubat 2014'te başlayan gelişmeler neticesinde Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından ele geçirilmesi üzerine Ukrayna makamları, Kırım Tatar Türklerinin bu talebini hatırlamışlar ve Ukrayna Yüksek Meclisi, Kırım Tatar Türklerini Kırım'ın yerli halkı olarak kabul etmiştir. Bu kararla birlikte Kırım Tatar Türklerinin yeni ve nihaî statüsü, yerli halk statüsü olmuştur. Kırım'ın fiilen Ukrayna'nın egemenliğinden çıkması sonrasında alınan bu karar, Ukrayna devletinin konuya yaklaşımını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. ("Ukrayna'da "Maidan" Kime Kalacak?", <http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/ukraynada-maidan-kime-kalacak-h13021.html>).

27.02.2014'ten itibaren Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi tarafından alınan kararlar neticesinde Kırım yarımadası, Rusya Federasyonu topraklarına katılmıştır. Söz konusu kararların baskı altında alındığı ve Kırım'ın yasama organının iradesini yansıtmadığı bilinmektedir. Öte yandan alınan kararlar, Ukrayna iç hukuku ve uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde hukuka aykırı bir durum arz etmektedir. Bu kararlar neticesinde yapılan referandum da doğal olarak hukuka aykırı bir nitelik taşımaktadır. Ukrayna'da devam eden kriz sebebiyle Ukrayna merkezî hükümetinin Kırım'da yaratılan fiilî duruma müdahalede yetersiz kalması, Kırım'daki ayrılıkçı güçlerin ve Rusya Federasyonu'nun Kırım'a müdahalesini hukuka uygun ve meşru bir hâle getirmez. Bu noktada, uluslararası toplumun yeterince iyi bir sınav veremediği görülmektedir. Uluslararası hukuktaki en önemli kurallardan biri olan kuvvet kullanma yasağının ihlâl edilmiş olmasına rağmen önemli ve etkin uluslararası hukuk kişilerinin tepkileri ve uyguladıkları yaptırımlar cılız kalmıştır. Kırım'da yaşananlar, uluslararası toplumun üyeleri

açısından uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin bir kez daha sorgulanmasına yol açmıştır. Uluslararası hukuktan kaynaklanan yasakların fiili durum yaratabilen devletler açısından askıya alınabildiği ve benzeri davranışların tekrarlanabildiği bir uluslararası toplum görüntüsü, uluslararası hukukun itibarının azalmasına sebep olmaktadır. (“Ukrayna’da “Maidan” Kime Kalacak?”, <http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/ukraynada-maidan-kime-kalacak-h13021.html>).

Ukrayna’daki ayrılıkçı güçler ve Rusya Federasyonu tarafından gerçekleştirilen bir dizi eylem neticesinde, Kırım’ın hukuka aykırı bir şekilde el değiştirmesi her zeminde sıklıkla dile getirilmiştir. Gerek uluslararası toplumun güçlü devletleri gerekse itibarlı uluslararası örgütler, her fırsatta Kırım’ın ilhakını kınamalı ve Kırım’ın yeniden Ukrayna topraklarına katılması için Rusya Federasyonu üzerinde baskı oluşturmalıdır. Uluslararası hukukun ihlâl edilmesine yönelik olarak gösterilmesi gereken tepkiler ciddi seviyede ve etkin olmalıdır zira bu husus, uluslararası toplum içinde uluslararası hukukun itibarını korumak bakımından da önem taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de uluslararası hukuk çerçevesi içinde benzer bir tutum takınmıştır. Ankara, Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesini uluslararası hukuka aykırı bir eylem olarak değerlendirdi ve Kırım’ın Rusya’ya katılmasını tanımadı. Böylece Türkiye, Kırım sorununda Ukrayna’yı desteklemiş oldu. Bu durum, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da geliştirdi. (“Kırım Tatarları Yeni Hükümeti Tanımıyor,” <http://www.dunyabulteni.net/manset/291118/kirim-tatarlari-yeni-hukumeti-tanimiyor>).

AB’ye girme hayalleri kuran Ukrayna, Avrupa Birliği yolunda son derece yeni bir ülkedir. Devlet Başkanı Yuşçenko, ülkesini Batı bloğu içerisinde, Batı’nın bir parçası olarak görmek istiyor, ancak Türkiye gibi Ukrayna’nın da çok büyük zorlukları aşması gerekiyor. Avrupa Birliği macerasında Ukrayna’nın öncelikle kendisine benzer yapıda olan nüfus itibarıyla ve birçok özellikleri dolayısıyla kendisine benzer yapıda olan Türkiye’nin tecrübesinden her halükârda faydalanması gerekecek. Zira Avrupa Birliği sürecinde her ne kadar bazı analistler Ukrayna’ya şans tanırsalar da ülkenin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar ve aşması gereken Avrupa Birliği prosedürleri, Ukrayna’nın Türkiye’den çok daha sonra üyelik sürecini gündeme getirebilecektir. Bu süreçte ise Ukrayna’nın, Türkiye’nin tecrübelerinden faydalanması son derece kaçınılmazdır. Zaten Ukrayna Devlet Başkanı Yuşçenko da buna sık sık atıfta bulunmaktadır. Yanukoviç ise “*AB’ye slogan atarak değil, somut*

çalışmalarla yaklaşacağız. Avrupa'nın entegrasyonu sürecinde, Türkiye ile rakip değil, ortak konumundayız. Reformların, yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik olmasına öncelik veren Türkiye ilgimizi çekiyor” açıklamasını yapmıştır. Batı yanlısı Yuşenko'nun isteklerine rağmen giderek arkasındaki halk desteğini artıran Yanukoviç'in NATO'ya karşı isteksiz tutumu ve Rusya ile daha yakın işbirliği arzusu içerisinde olduğu bilindi. (“Ukrayna’da “Maidan” Kime Kalacak?”, <http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/ukraynada-maidan-kime-kalacak-h13021.html>).

Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Andreyeviç Yuşenko 27 Ekim 2008 tarihinde Türkiye'ye ikinci resmi seferine başlamıştır. İlk resmi ziyaretini 6 Haziran 2005 tarihinde yapan Yuşenko daha sonra Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü(KEİ) Zirvesi için Türkiye'yi ziyaret etmişti. Yuşenko bu ziyaretinde Fener Rum Patriği Bartholomeos'u ziyaret etmiş ve Türk iş adamları ile de görüşmüştü. Bunun yanı sıra Ukrayna'nın dönemin başbakanı sıfatıyla Yuşenko'nun en önemli siyasi rakiplerinden olan Viktor Yanukoviç Aralık 2004 tarihinde ve 17-18 Ocak 2007 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur (“Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko'nun Türkiye Ziyareti ve Türkiye – Ukrayna İlişkileri”, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/440-ukrayna-devlet-baskani-viktor-yusenko-nun-turkiye-ziyareti-ve-turkiye-ukrayna-iliskileri>).

Karadeniz'in iki kıyıdaş ülkesi olarak Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin genel seyrine baktığımız zaman ilişkilerin “iyi”, fakat mevcut potansiyel ile kıyasladığımızda “yetersiz” olduğu görülmektedir. Viktor Yuşenko, yaptığı ziyaretlerde dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanı Köksal Toptan ile görüşmüştür. Yapılan görüşmelerde Kafkasya'da yaşanan savaş sonrasında bölgede yaşanan gelişmeler başta olmak üzere Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin durumu, bu bölgede yaşayan Kırım Tatarlarının durumu, ikili ekonomik ilişkiler ve özellikle de dünyada yaşanan ekonomik krizin Ukrayna'ya etkileri, krize karşı alınacak ortak önlemler, enerji güzergahları, nükleer enerji ve askeri işbirliği alanlarında görüşmeler yapılmıştır. Ukrayna'nın NATO üyeliği de yine gündemin önemli maddeleri arasında yer almıştır. Ayrıca Hazar Denizi - Karadeniz - Baltık Denizi taşımacılık alanının oluşturulması ve bu güzergah ile güvenli enerji taşımacılığı konularını da görüşülmüştür. Yuşenko ayrıca Ukrayna'da

yatırım yapmak isteyen Türkiye'nin büyük holding ve sanayi kuruluşlarını başkanları ile de görüşmüştür.

Ziyaret programında ayrıca Kyivan Rus'un Hıristiyanlığı kabul etmesinin 1020. Yıldönümü vesilesiyle bastırılan Ukrayna jübile madeni paraları tanıtımına katılmak için İstanbul'a gelmiştir. Yine bu görüşmeler sırasında Odesa'da, 12-15 Ekim tarihleri arasında Kardeş Şehir İstanbul Günleri gerçekleştirilmiştir.

Ukrayna'da Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in Avrupa Birliği (AB) ile Ortaklık Antlaşması'nı imzalamayı reddetmesinden sonra başkent Kiev'in Bağımsızlık Meydanı'nda (Maidan Nazelejnosti) AB yanlısı muhalefet, gösterilere başlamış, bu gösterilerin silahlı çatışmalara dönüşmesi sonucunda polisler ve protestocular hayatını kaybetmiştir. Ukrayna'da yaşanan olaylar, aslında farklı dinamiklerden kaynaklansa da Türk medyasında "*Ukrayna'nın Gezi'si*" olarak sunulmuş, çatışmalar sonucunda Devlet Başkanı Yanukoviç istifa etmiş ve olayların Kırım'a sıçramasıyla Rusya tavrını sertleştirerek, Kırım Havalimanı'na askeri birliklerini yollamıştır. Yaklaşık 80 kişinin hayatını kaybettiği çatışmalar, Ukrayna'da son dönemin en kanlı çatışmalarıdır. ("Ukrayna'da "Maidan" Kime Kalacak?", <http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/ukraynada-maidan-kime-kalacak-h13021.html>).

Ukrayna'daki protestolar, dünyada son dönemde yaşanan protestolarla polis şiddeti ve protestocuların örgütlenmesi bakımından benzerlik gösterse de aslında temelde farklı bir boyutu bulunmaktadır. Maidan'ı, Doğu Avrupa'nın Tahrir'i haline getiren süreçte küresel aktörlerin hepsi ülke içi aktörlerin yanında veya karşısında konumlanmıştır. Orta Doğu'daki ayaklanmalarda ilk olarak iç faktörler devreye girmiş ve daha sonra dış etmenler devam eden olaylara müdahil olmuştur. Ukrayna'da ise ayaklanmaların başlangıcı bizzat AB ve Rusya arasındaki bir dış politika tercihidir. Dolayısıyla Ukrayna'daki gelişmelerde, saha sonradan müdahalelerle dış aktörlere açılmamış, gelişmeler doğrudan Ukrayna'nın uluslararası alanda istikamet belirleme seçenekleri ve bunun iktidar-muhalefet ilişkisine yansımalarından doğmuştur. Ukrayna'daki iç muhalefetin elbette ki tek isteği AB'ye üyelik değildir; ama özellikle çatışmaların arttığı süreçte önemle altını çizilmesi gereken nokta budur. Uluslararası faktörler dışında "Maidan Savaşı"nın tırmandıran faktörler arasında ülkedeki yolsuzluk tartışmaları ve iktidarın protestocularla diyalog kurma çabasının yerine şiddet kullanması da belirleyici olmuştur. Ukrayna'da ülkeden kaçan Devlet Başkanı Yanukoviç'ten sonra kurulan

yeni hükümetin Başbakanı Arseni Yatsenyuk, Yanukoviç'in döneminde alınan 37 milyar dolarlık kredinin devlet bütçesinde bulunmadığını dile getirmiştir. Bu noktalar göze alındığında, bu nokta Ukrayna'nın AB standartlarında birçok alanda geride olduğu ve Rusya'dan kopsa bile AB'ye giriş kriterlerini taşımadığını belirtmek gerekildi. ("Ukrayna'daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler", <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>).

Ukrayna'nın 2008 yılındaki krizden sonra bir türlü ekonomik seyrini doğrultamaması da dışa bağımlılığı artırmış, bir yandan Rusya'dan alınan mali yardımlar diğer taraftan da IMF fonlarının kullanılması ülkeyi gün geçtikçe kısıpca sokmuştur. Yeni bir düzen kurulurken ABD'nin Ukrayna'ya 1 milyar dolarlık kredi sağlaması yöneticileri kendi yanına çekme hamlesi olarak da okunabilir. AB, Ukrayna'ya yeni bir pazar olarak bakmakta, diğer yandan ABD ise Rusya'nın çevresindeki ilerleyişini durdurmayı ve Karadeniz'i tam anlamıyla bir NATO gölü haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bir taraftan stratejik bir rekabette olan Rusya'nın diğer yandan da AB ve ABD ortaklığını bozma girişimlerinin olduğuna ilişkin iddialar söz konusudur. (Kelin Andrei: 2005, s. 36).

Türk kamuoyunda da büyük sarsıntılara sebebiyet veren ve birçok tartışmanın başlamasına yol açan kaset skandallarının benzeri Ukrayna gerginliği devam ederken, 2014 yılının şubat ayının başında da yaşanmıştır. ABD'nin Ukrayna Büyükelçisi ile Dışişleri Bakan Yardımcısı (ABD, Avrupa ve Avrasya İşlerinden Sorumlu)Victoria Nuland arasında geçen konuşmalara ilişkin ses kaydında, AB'ye yönelik küfür içeren ifadeler yer almış ve bu kaydın sızdırılmasının altında Rusya'nın olduğu söylenmiştir. Kaset sonrası gelişmeler, Türkiye'nin aksine bir inatlaşmayı beraberinde getirmemiş, Nuland'ın AB'li yetkililerden özür dileyeceği, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından açıklanmıştır. Olayın geçiştirilme nedenlerinden ilki, iki tarafın da çekişmelerinde Rusya'nın karlı çıkacağıının bilincinde olmalarıdır. Diğer nedeni ise, AB ve ABD arasında devam eden Transatlantik Yatırım Ortaklığı Antlaşması görüşmelindi. ("Ukrayna'ya Barış Gelir mi?", <http://tuid.org.ua/ukraynaya-baris-gelir-mi>).

Rusya, Ukrayna'yı bir nevi "arka bahçesi" olarak görmekte ve önceki yıllarda yaşanan gelişmelere bakıldığında Rusya'nın özellikle Ukrayna'nın NATO üyeliğinin gündeme geldiği dönemdeki hassas yaklaşımı ve sert duruşu bunu kanıtlar niteliktedir. Rusya'nın yönetebileceği bir "arka bahçe" istemindeki temel nedenlerden birisi, Ukrayna'nın, Rusya ve AB arasında bir "tampon ülke"

konumunda olmasıdır. Savunma açısından “tampon” ülke Ukrayna, aynı zamanda başta enerji konusu olmak üzere Avrupa ile ilişkilerde bir nevi “köprü” görevi görür. (“Ukrayna’daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler”, <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>)

Ukrayna’nın Rusya açısından değerinin bir diğer sebebi enerji güvenliğidir. Rusya’nın Batı’ya enerji arzının yaklaşık olarak yüzde 80’inin bu ülke üzerinden aktarılması, Rusya’nın Ukrayna’yı yanında tutarak aslında kontrolü kendi elinde tutma isteğinin en önemli unsurlarından birisidir. (Morrison James: 1993, s. 695).

Ukrayna’nın Rusya açısından bir diğer önemi de Kırım Yarımadası ve bu ülkede olan Rus deniz filosu üssüdür. Karadeniz çıkışını genel olarak Ukrayna üzerinden sağlayan Rus donanması için Ukrayna vazgeçilmez nitelikte bir limandır. Kırım adasında mevcut Rus nüfusu ve bu ülkede yaşayan Rus azınlık da Rus dış politikasında Ukrayna’yı öne çıkaran faktörlerin başında gelmektedir. Nitekim Rusya olayların bu bölgeye yansıdığı an pasif tutumunu kenara bırakarak Kırım Havalimanı’na askeri güçlerini yollayarak, kendi nüfuz alanını koruma yolunu seçmiştir. Yanukoviç’e yakın isimlerden olan Kırım Özerk Cumhuriyeti Başbakanı Anatoliy Mogilov’un görevden alınması da göz önünde bulundurulduğunda, Rus müdahalesi, Rusya’nın Kırım’daki dengelerin aleyhine değişmesine engel olma çabası olarak yorumlanabilecektir. Diğer yandan, Karadeniz’in güvenliği noktasında da Ukrayna’nın kritik bir konumda olması hem Batı ülkeleri hem de Rusya için önemini artıran faktörlerden biri oldu. (Dergachev Volodymyr: 2014, s. 23).

Ukrayna’nın hangi hatta daha yakın olması gerektiği ile ilgili düşünceler, Ukrayna’nın farklı bölgelerinde farklı şekillerde tezahür etmektedir. İçerideki AB-Rusya çekişmesi ülkeyi stratejik olarak arada bırakırken, bir kimlik sorunsalının oluşmamasındaki nedenlerden birisidir. Kırım’ın da içerisinde bulunduğu Doğu ve Güney kısımlarında Rusya’ya yakın olmak isteyen nüfus bulunmaktadır. Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü tarafından 2013 yılında yapılan bir araştırmaya göre Doğu Ukrayna’da yaşayanların büyük bir bölümü (yüzde 64) Ukrayna ve Rusya arasındaki gümrük birliğine onay vermiş, ülkenin orta bölümünde bu konuya orta seviyede (yüzde 29) destek verilmiş, Batı ise düşük bir seviyede (yüzde 16) kalmıştır. Ülkenin AB üyeliği ile ilgili yapılacak olan bir referanduma destek oranları ise tam tersi bir yön izlemiştir: Batı’da yüzde 66, orta bölgede yüzde 43 ve Doğu’da yüzde 18. Bunların yanı sıra ulus-devlet inşasında Ukraynalılık kimliğinin tam anlamıyla oluşturulamaması da olaylara ortak bir pencereden bakılmasını zorlaştırıcı

hale getirmiştir. İktidar-muhalefet çekişmesinin altında daha büyük bir neden olarak farklı Ukraynalı olma algılarının getirdiği değişik perspektifler önemli rol oynadı. (“Ukrayna’daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler”, <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>)

Ukrayna’daki gelişmelerin temeline bakılacak olursa, bu sivil kalkışmanın Turuncu Devrim’le başlayan statükonun 2010 yılı sonrası değişmiş olması ve yeni bir düzenin tesis edilme uğraşı olduğu görülecektir. Rusya’ya yakın olan Yanukoviç’in seçimleri kazanmasından sonra muhalefetin tasfiye edilmesi gibi durumlar demokratikleşmeyle çatışan özellikler barındırmakla beraber halkta da hoşnutsuzluklara yol açmıştır. Dolayısıyla “Maidan” da Rusya ve ABD’nin karşı karşıya gelmesi, tıpkı 2000’lerin başında yaşanan devrimlerde olduğu gibi, uluslararası çıkar çatışmasının Ukrayna’nın içişlerine yeniden bir yansımadı. (Chernikov Igor: 2010, s. 161).

Ukrayna’da gün geçtikçe kötüye giden durumu bitirmek için inisiyatif ele alacak ve Doğu – Batı arasında “denge” sağlayabilecek kadroların bulunmayışı olayların daha da kötüye gitmesine yol açacak niteliktedir. İç siyasette birbirlerinin alternatifi olarak kodlanmış olan aktörlerden herhangi birinin iktidara gelmesi, diğer tarafta yine bir huzursuzluk yaratacak ve gidişat olumlu yöne doğru gitmeyecek gibi görüldü. (“Ukrayna’da “Maidan” Kime Kalacak?”, <http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/ukraynada-maidan-kime-kalacak-h13021.html>)

Ukrayna’da halk ayaklanması sonucu yaşanan iktidar değişimi, Rusların aksine, kendisini Avrupalı olarak gören ve ülkenin geleceğini de AB üyesi bir Ukrayna olarak betimleyen toplumsal/siyasal grupların Kiev’de kontrolü ele alması anlamına gelmektedir. Rusya karşıtlığı ve AB üyelik hedefinde birleşen bu grupların birbirleriyle olan ilişkilerinin sağlam bir siyasi ittifak şeklinde tecelli ettiği ise söylenemez. Maidan’da güvenlik güçlerine karşı sürdürülen direniş hareketinde aşırı milliyetçi grupların ne denli etkin bir rol oynadığı ve özellikle Oleg Tyahnybok’un bu gruplar nezdinde daha muteber bir lider profili çizmiştir. 2015 devlet başkanlığı seçimleri öncesinde ihtilali gerçekleştiren Batı yanlısı gruplar arasında ciddi bir yaşandı. (“Ukrayna’da “Maidan” Kime Kalacak?”, <http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/ukraynada-maidan-kime-kalacak-h13021.html>)

Üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan biri de aşırı milliyetçi grupların ihtilali gerçekleştiren ittifak içerisindeki etkin rolüdür. Nitekim bu durum, farklı etnik grupları da içeren ve bu nedenle çoğulcu bir siyasal yapıya yaslanması gereken Batı yanlıları arasında bir çatışmanın yaşanmasına yol açabilir. Aşırı milliyetçi, hatta Nazi sempatisi grupların etkinliği, AB'nin Ukrayna'ya bakışını da olumsuz etkileyecektir. Açıkçası, Kiev'de iktidarı ele geçirmiş olan aktörler arasında bugün görülen geçici ittifakın sürdürülebilir olup olmayacağı belirsizdir. Zira bu ittifak, kişisel hırslara ciddi anlamda entegre olmuş durumdadır. Ukrayna'yı ve muhalefeti çok iyi tanıyan Rusya, bu aktörler arasında yaşanabilecek bir anlaşmazlığı kullanarak ve onları birbirlerine karşı kışkırtarak Batı yanlısı ve Batı'yı kendi yanında isteyen ittifakı kuvvetle muhtemel olarak dağıtabilir. ("Ukrayna'ya Barış Gelir mi?" <http://tuid.org.ua/ukraynaya-baris-gelir-mi>).

ABD, Ukrayna'yı, kendisinin önderliğini yaptığı Avro-Atlantik Dünyası'nın sistemsel hegemonyasının devamlılığı anlamında değerlendirmektedir. Bu çerçevede, gerçekleştirilen iktidar değişikliği ile Batı'ya eklemlenmek istediğini açıkça ortaya koyan Ukrayna'nın geleceği ve toprak bütünlüğü, ABD'nin sistemsel önderliği açısından simgesel bir önem kazanmış durumdadır. ABD'nin Ukrayna krizi özelinde en önemli dezavantajlarından biri, eski Sovyet coğrafyasına açılım noktasında birlikte hareket ettiği AB'nin lider ülkeleri Almanya ile İngiltere'nin Rusya'ya uygulanacak ekonomik, finansal ve diplomatik kısıtlamalar hususunda oldukça çekingen davranmalarıdır. ABD'nin Ukrayna krizinde bu denli etkisiz kalmasının nedenlerinden biri de, Montrö Sözleşmesi'nin kısıtlayıcı maddeleri nedeniyle kendisinin ve NATO'nun caydırıcı ve dengeleyici bir güç olarak Karadeniz'de yer alamıyor oluşudur. ABD ve AB, aynı durumu 2008 yılında Gürcistan krizinde de yaşamıştı. Bu nedenle, Ukrayna'daki krizin ne yönde seyredeceğine bağlı olarak ve orta vadede, ABD'nin Montrö Sözleşmesi'nin kendisini ve bu denize kıyısı olmayan ülkeleri sınırlayan maddelerinin değiştirilmesi için harekete geçmesi olasıdır. Hatta bu durum Türkiye'nin inşa etmeyi planladığı "çılgın proje" Kanal İstanbul için de geçerlidir. Mevcut konjonktürde, ABD'nin, Rusya'nın Kırım'da sürdürdüğü işgali önleyebilecek ve Ukrayna'yı Rusya baskısından kurtarabilecek tek silahı, AB'nin de ikna edilmesine bağlı olarak, ekonomik, ticari, diplomatik kısıtlamalar ile farklı bölgelerde Rus çıkarlarına zarar verecek girişimlerde bulunmak olacaktır. Avrasyacı dış politika anlayışına yaslanan bir imparatorluk stratejisinin ürünü olan ve "yakın çevre politikası" ile Rusya dışında yaşayan Rus kökenlilerin hakları aracılığıyla

meşrulaştırılan Kırım işgali, kendi çıkarlarına ve arka bahçesine yönelik bir girişimde bulunulduğu takdirde Rusya'nın, ne pahasına olursa olsun, müdahaleci bir tavır takınacağını göstermektedir. Rusya, benzer bir tutumu Gürcistan'da da göstermiş ve Abhazya ile Güney Osetya'yı bu ülkeden kopararak "sözde bağımsız" birer devlet olarak kendisine bağlamıştır. Rus ulusal kimliğinin oluşumunda çok büyük bir yeri olan, Rusya'yı güneyden çevreleyen, Rusya'ya bağımlı olması Karadeniz'deki dengeler açısından çok önemli olan ve Sivastopol'de konuşlanmış Rus üssünün varlığı gibi nedenlerle asla kaybedilmemesi gereken bir ülke olan Ukrayna, aynı zamanda Rusya'dan güneye ve batıya (AB'ye) giden doğalgaz boru hatlarının da geçtiği bir ülkedir. Bu bağlamda Rusya, Doğu Ukrayna ve Kırım'daki Rus kökenlilerin haklarını ve geleceğini ön plana sürerek ve Kiev'de meydana dökülen aşırı milliyetçilerin varlığını/etkinliğini ve Rus/Rusya düşmanlığını da söylem bazında kullanarak Kırım'ı işgal etmektedir. Rusya, AB'nin ortak dış politika geliştirme hususundaki etkisizliğinden ve özellikle Almanya, Fransa, İngiltere gibi AB'nin lider ülkeleri ile olan ticari ve finansal ilişkilerinin vazgeçilmezliği düşüncesinden de yararlanarak, Kırım kozunu etkin bir şekilde kullanmaktadır. NATO ve ABD'nin, Montrö nedeniyle Karadeniz'e girememesi de Rusya'nın elini rahatlatan bir başka unsurdur. Rusya, Kırım özelinde işlettiği kimliğe dayalı olarak ortaya çıkmış, donmuş çatışma bölgelerini kullanma anlayışını, Kırım'daki başarısına paralel olarak Transdinyester (Moldova) ve Dağlık Karabağ (Azerbaycan)'da da kullanabilir. ("Ukrayna'ya Barış Gelir mi?" <http://tuid.org.ua/ukraynaya-baris-gelir-mi>).

Türkiye'nin mevcut konjonktürde Ukrayna ve Kırım özelinde kullanabileceği bir kozu bulunmuyor. Nitekim Türkiye, Rusya'ya enerji anlamında bağımlıdır. Ayrıca Kırım'da nüfusun çoğunluğunu Ruslar oluşturduğu ve Rusya da "sert güç" unsurlarını devreye soktuğu için Türkiye'nin etkinliği neredeyse tamamen sınırlanmış durumdadır. Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana tutumunu sürdürürken, Kırım'daki Tatar (Türk) nüfus ile olan bağlarının da altını sürekli olarak çizmek durumundadır. Kırım meselesinin kısa vadede herhangi bir çözüme kavuşmaması beklenmediğine göre, Türkiye, Rusya ile bölgedeki soydaşlarının toplumsal/siyasal hakları ve esenliği ile ilgili müzakerelerde bulunmaya da başlamalıdır. Nitekim Türkiye'nin, Ukrayna ve Kırım özelinde Rusya'ya körü körüne karşıt bir tutum izlemesi halinde Kırım Türklerinin statüsü Ukrayna'dakinden çok daha kötü bir şekle bürünebilir. Türkiye'nin ve özellikle Türkiye toplumunun

anlaması gereken en önemli husus, Kırım'ın mevcut konjonktürde Türkiye'ye bağlanmasının imkânsız olduğu ve bu nedenle de Osmanlı tarihine referansla anlamlandırmalarda bulunmanın mantıksız olduğu gerçeğidir. ("Türkiye ile Ukrayna arasındaki askeri işbirliğinden neler beklenebilir?" <https://tr.sputniknews.com/savunma/201707221029389860-turkiye-ukrayna-asker-isbirligi/>).

Ukrayna krizi özelinde çok büyük bir ihtimalle bir kez daha gündeme getirilecek olan Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi yönlü girişimlere karşı da Türkiye'nin dikkatli olması ve böyle bir durumu kabul etmemesi gerekmektedir. Benzer bir girişim Kanal İstanbul'un inşasına başlanması durumunda, bu proje üzerinden de gündeme getirilecektir. Bu minvalde, Türkiye'nin Ukrayna politikasının Kırım Türklerinin statüsüne ilişkin Rusya ile sağlıklı ve verimli bir diyalog kurulması ve Montrö Sözleşmesi odaklı olarak şekillenmesi ve buna uygun bir strateji izlenmesi gerekmektedir. (Kelin Andrei: 2005, s. 36).

Ukrayna'nın doğusunda devam eden çatışmalarda, şu ana kadar binlerce kişi hayatını kaybederken, bir buçuk milyon kişi de bölgeden başka yerlere ve başka ülkelere göç etmek zorunda kaldı. Bölgede Rusya yanlısı ayrılıkçılarla Ukrayna güvenlik güçleri arasındaki çatışmaların iyice şiddetlenmesi ve ABD'nin soruna eğilmesi üzerine Almanya Başbakanı Angela Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande Kiev'de Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Porosenko'yla, ardından da Moskova'da Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin'le görüşerek, yeni bir ateşkes ve barış girişiminde bulunmuşlardı. Sonuçta, dört ülkenin liderleri, Belarus'un başkenti Minsk'te bir araya geldi, müzakereler 16 saat sürdü ve ateşkes kararıyla sonuçlandı. ("Ukrayna'daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler", <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler>).

Varılan anlaşma, kapsamlı bir barış anlaşması olmaktan ziyade, ateşkes anlaşması olma özelliği taşıdı. Ukrayna'da barışın sağlanması yönünde kapı açılmakla birlikte, Almanya Başbakanı Angela Merkel'in ve Almanya Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmaier'in de söyledikleri üzere, bu gelişmeyi başlı başına bir atılım olarak değerlendirmek de mümkün değil. Söz konusu anlaşmaya göre, Doğu Ukrayna'da Rusya yanlısı ayrılıkçılar ile Ukrayna güçleri arasındaki çatışmalar için taraflar, ağır silahları (100 mm'den büyük kalibreli silahları) cephe hattından geriye çekecek. Bunu ardından, 'herkese karşılık herkes' prensibine göre taraflar,

ellerindeki tutsakları karşılıklı olarak iade edecek. (“Ukrayna’ya Barış Gelir mi?”, <http://tuid.org.ua/ukraynaya-baris-gelir-mi>).

Anlaşmadaki diğer hükümler, orta ve uzun vadede yapılması gereken konuları içeriyor. Buna göre, Ukrayna’nın temel taleplerinden biri olan Rusya-Ukrayna sınırının tamamında Ukrayna güvenlik güçlerinin denetim sağlamasının, bu yılın sonuna doğru gerçekleşmesi öngörülüyor. Ancak bunun gerçekleşebilmesi, Ukrayna yönetiminin ayrılıkçı yönetimlerin liderleriyle görüşerek gerekli anayasal reformları yapması şartına bağlanmış. Diğer bir deyişle, Rusya’dan ayrılıkçı bölgelere sürekli cephane ve militan sevkiyatının gerçekleştiği, hatta Rus askerlerinin doğrudan geçiş yaptığı bu sınır bölgelerinde Ukrayna askerlerinin denetim kurabilmesi için, Ukrayna Parlamentosu’nun ayrılıkçıların denetimindeki bölgelere çok geniş özerklik veren (veya ülkeyi federasyona dönüştüren) anayasal değişiklikleri gerçekleştirmesi gerekecek. Minsk’te taraflar arasında varılan anlaşmalarda da Ukrayna yönetimi, Donetsk ve Luhansk illerinde ayrılıkçıların denetimindeki bölgelere özel statü verilmesini kabul etmişti. Ancak, Ukrayna yönetimi, bu bölgelerin her şeye rağmen Ukrayna yasalarına tabi olmasını savunuyor. Rusya ve bölgedeki ayrılıkçı yönetimler ise, sınırlı bir özerkliğin Ukrayna Parlamentosu tarafından geri alınabileceğini öne sürerek, federal yapıda ısrar ediyor. Meseleye bir diğer açıdan bakacak olursak, Ukrayna’da son bir yılda yaşanan olaylar sadece iktidarı değiştirmede; ülkenin siyasi dengeleri de alt üst oldu. Nitekim daha önceden Ukrayna, Batı yanlıları ile Rusya yanlılarının (veya genel olarak Rusya’yla daha yakın ilişki kurmasını savunanların) siyasi arenada dengede bulunduğu bir ülkedi. Oysaki Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, büyük çoğunluğunu Rusya yanlılarının oluşturduğu 1,5 milyon seçmeni, Ukrayna siyasetinin dışında bıraktı. Donetsk ve Luhansk illerinde de il merkezleri dahil olmak üzere pek çok yerleşim yerinin ayrılıkçı güçlerin denetimine geçmesi, burada yaşayan ve geçmiş yıllarda Rusya yanlısı sayılabilecek partilere oy vermiş olan milyonlarca seçmenin, Ukrayna siyasetinden izole olmasına neden oldu. Nitekim 26 Ekim seçimlerinde Kırım’da ve Doğu Ukrayna’da ayrılıkçıların denetimindeki bölgelerde oy sandıkları kurulmadığı için, 450 sandalyeli Ukrayna Parlamentosu’na ancak 423 milletvekili seçildi. (“Ukrayna ve Türkiye, Karadeniz rafındaki hidrokarbonların ortak üretimini tartıştı, <http://delo.ua/news/economics/ukraine/info-27682.html>).

Gerek bu durumun gerekse Ukrayna'nın diğer illerinde yaşayan ve Ukrayna milliyetçiliğine tepki duyan seçmen kitlesinin önemli bir bölümünün oy kullanmaması sonucunda, Ukrayna Parlamentosu, bağımsızlık sonrası tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar, Batı yanlısı ve Ukrayna milliyetçisi partilerin denetimine geçmiş durumda. Bu şartlar altında, kısıtlı bir özerklik, doğu Ukrayna'daki ayrılıkçılar açısından hiçbir güvence oluşturmuyor. Öte yandan, Rusya'nın istediği şekilde geniş çaplı özerklik veya federasyona dönüşmeyi içeren düzenlemelerin şimdiki Ukrayna Parlamentosu'ndan geçmesi de kolay değil. Bu nedenle, iki tarafı da tatmin edecek kalıcı bir barışın nasıl sağlanacağı belli değil. Ukrayna'nın en belirgin özelliği, ülkenin kültürel, tarihsel ve siyasi açıdan birbirinden epey farklı bölgelere bölünmüş olmasıdır. Rusya'nın ilhak ettiği Kırım Yarımadası ve ayrılıkçıların denetimindeki Donetsk ve Luhansk da dahil olmak üzere Güney ve Doğu Ukrayna illeri, Rusçanın ve Rus kültürünün egemen olduğu ve halkın kendisini Rusya'ya yakın hissettiği bölgelerdir. Buralarda yaşayan Ukraynalı nüfusun bile büyük bölümü, Rusça konuşur ve Ukrayna kimliğini, Rus kimliğinin zıddı olarak görmez. Ukrayna milliyetçiliğini savunan akımlar, bu bölgelerde eskiden beri tepki çekerdi. ("Ukrayna'daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler", <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler>).

Ukrayna'nın orta ve batı bölgeleri ise, Ukrayna kültürünün ve Ukraynacanın egemen olduğu ve Batı yanlısı eğilimlerin güçlü olduğu bölgelerdir. En batıdaki Galiçya bölgesi (Lvov, Ternopol ve İvano-Frankovsk illerinin olduğu bölge), Rusya karşıtlığının en güçlü olduğu bölgedir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Ukraynalıların büyük bölümü Sovyet Ordusu'nda veya partizan birliklerinin saflarında Nazilere karşı savaşırken, Batı Ukraynalılar, Sovyet Ordusu'na karşı savaşmış, hatta bir kısmı, doğrudan Alman Ordusu'na katılmıştı. Bunun sonucunda da farklı ordularda çarpışan Ukraynalılar, birbirlerini öldürmüştü. Bu dönemin etkileri, günümüzde de varlığını göstermekte, hatta bölgeler arasında patlak veren bu çatıma ortamında eski öfkeler, yeniden canlanmaktadır. ("Ukrayna'daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler", <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>).

Diğer taraftan, Rusya yanlısı eğilimlerin güçlü olduğu Doğu ve Güney Ukrayna'yı da kendi içinde bir bütün olarak görmemek gerekiyor. Kırım Yarımadası, etnik Rusların nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturduğu ve Ukrayna'ya ancak 1954 yılında bağlanmış olan bir bölge. Kırım'ın ekonomik açıdan eskiden beri Rusya'yla içli dışlı olması da buradaki Rus yanlılığının en yüksek düzeyde olmasına neden

olmuştur. Ukrayna'nın NATO'ya girmesinin söz konusu olduğu dönemlerde Kırım'da Rusya yanlıları gösteri düzenler ve "eğer Ukrayna NATO'ya girerse, biz de Ukrayna'dan ayrılırız" diye tavırlarını açıkça ortaya koyardı. 1944'te dönemin Sovyet lideri Stalin tarafından Orta Asya'ya sürüldükten sonra 1990'ların başlarında memleketlerine dönmeye başlayan Kırım Tatarları ise, yarımadanın nüfusunun ancak yüzde 14'ünü oluşturuyor ve kendi başlarına gidişatı belirleyecek güce sahip değiller. ("Ukraine and NATO: distinctive partnerships", https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2007_06/20090304_nato-ukraine2007-e.pdf).

Donetsk ve Luhansk illeri (ya da kısa adıyla Donbas) ise, yine Rusya yanlısı eğilimlerin güçlü olduğu bölgeler olmakla birlikte, buradaki yerli sanayiciler Rusya'nın parçası olmayı istemiyorlar. Bu bölgede etnik Rusların oranı yüzde 50'nin altındadır. Ukrayna'nın sanayi merkezi olan Donetsk'te yaşayanlar, Rusya'ya yaklaşım konusunda her şeye rağmen Kırım halkından ayrılıyor. Zira bu bölgelerde, Kırım'da görülen "Rusya nereye, biz de oraya" şeklindeki anlayışa pek rastlanmazdı. Bu bölge, Ukrayna kültürüne tamamen uzak olduğu için, Ukraynacayı dayatan Ukrayna milliyetçiliğine tepkilidir. Ukrayna'nın zenginliğini kendilerinin ürettiğini düşünürler ve bu zenginliği merkezle paylaşmayı istemezler. Ukrayna'da milliyetçi yönetimler iktidara geldiğinde, "Batı Ukraynalılar bizim paramızla bize dayatmada bulunamaz" diye tepki gösterirler. Fakat Ukrayna'nın Batı'ya entegre olması olasılığı, burada başlı başına tepki çekmezdi. Ukrayna'nın eski Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in iktidardaki ilk yılında (yani 2010 yılı sonlarında) Ukrayna yönetimi küçük ve orta ölçekli girişimcilerin vergi yükünü arttıran düzenlemeleri kabul edince, ülke genelinde şiddetli protesto gösterileri patlak vermiş, o dönemde Donetsk ve Luhansk illerinden de bu gösterilere yoğun katılım olmuştur. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, eğer eski Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'e karşı düzenlenen gösterilere Ukrayna milliyetçileri damgasını vurmasaydı ve yeni yönetimin ilk icraatı Rusya'ya ayrıcalık tanıyan yasayı iptal etmek olmasaydı, Rusya'nın Doğu Ukrayna'daki olayları provoke etmesi, hiç de bu kadar kolay olmazdı. Bu bölgenin eliti de Ukrayna'nın en zengin iş adamlarından oluştuğu için, bu iş adamları ve bunların desteklediği siyasi kesimler, Ukrayna'nın bütününe egemen olduklarını düşündükleri için, Yanukoviç'in iktidarda olduğu sürede Ukrayna'nın federasyona dönüşmesi konusu gündeme gelmiyordu. ("Ukrayna'daki

Krize Dair Bilinmesi Gerekenler”, <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>).

Doğu ve Güney Ukrayna’da üçüncü bölgeyi ise, kuzeydoğuda Harkov’dan başlayıp Dnepropetrovsk, Zaporozhye, Herson, Nikolayev ve Odesa’ya kadar uzanan hat oluşturuyor. Bu bölge de kendi içinde bazı farklılıklar göstermekle birlikte bu üçüncü bölgenin özelliği, yine Rus kültürünün ve Rusya sempatanlığının güçlü olması, buna karşılık merkeze (Kiev’e) bağlılığın, Kırım ve Donetsk-Luhansk bölgelerine göre çok daha güçlü olmasıdır. Nitekim Kırım ve Donetsk’te olaylar patlak verdikten sonra bu bölgelerde de Rusya yanlısı bazı gruplar eylem girişiminde bulduysa da Ukrayna makamları bu tür girişimleri kolaylıkla bastırmayı başardı. Sonuçta, Rusya yanlısı ayrılıkçı eğilimler, Kırım ve Donetsk’ ten öteye geçemedi. (“Ukrayna’daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler”, <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>).

Ukrayna’da iç savaşa giden süreç 2013 yılının kasım ayındaki protesto gösterileriyle başladı. Rusya yanlısı olmakla itham edilen Yanukoviç yönetimi, Ukrayna’nın AB ile ortaklık ve serbest ticaret anlaşması imzalamasını ertelediğini açıklayınca, ekonomik durgunluğa tepki duyan ve AB’yle ortaklık anlaşmasını çare olarak gören kesimler, büyük hayal kırıklığına uğradı ve bunu izleyen günlerde on binlerce kişi Kiev’in Bağımsızlık Meydanı’nda protestolara başladı. Konserlerin verildiği ve son derece barışçı bir havada geçen bu gösterilere polis sert şekilde müdahale etmesi, olayların çığırından çıkmasına neden oldu. Bu sefer, başkent Kiev’de, Yanukoviç yönetimine çeşitli nedenlerden ötürü tepki duyan çok sayıda kişi sokağa döküldü. (“Ukrayna’daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler”, <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>).

Gösterilerin yapıldığı Bağımsızlık Meydanı’nda kamplar kurulurken ve Belediye Sarayı da dahil olmak üzere bazı binalar göstericilerin eline geçerken, çeşitli radikal milliyetçi militan gruplar, Sağ Sektör adı altında bir araya geldi. Ukrayna Parlamentosu’ndaki üç muhalefet partisinin liderleri, göstericiler adına Yanukoviç’le görüşmeye başladılar ve hükümetin istifasını istediler. Ancak ne meydana gelen militan grupların ne de bu Batı yanlısı siyasi partilerin, somut bir eylem planı yoktu. Kiev’de her akşam düzenlenen gösteriler, sonuçsuz bir şekilde dağılıyor ve gösterilere katılım her geçen gün azalıyor. Fakat 2014’ün Ocak ayında Yanukoviç’in girişimiyle, muhalif faaliyetlere ve gösterilere ciddi sınırlamalar getiren yasa tasarılarının bir oldu bitti ile parlamentodan geçirilmesi, sönmeye yüz

tutan gösterileri yeniden alevlendirdi. 18 Ocak'ta Sağ Sektör militanlarının polis kordonuna saldırması sırasında çıkan olaylarda ilk ölümler yaşandı. Şubat ayındaki çatışmalardaysa, iki gün içinde yüzden fazla gösterici hayatını kaybetti. Yanukoviç, ABD'nin ve AB ülkelerinin zorlamasıyla muhalefetle masaya oturdu ve yıl sonuna kadar erken cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasına karar verildi. Sorun çözülmüş görünüyordu. Fakat Yanukoviç'in ABD'nin ısrarı sonucunda Kiev'den özel polis birliklerini çekmesi başkentteki güç dengesini değiştirmişti. Artık başkentte en büyük silahlı güç Sağ Sektör olmuştu. Bu radikal kesimler, muhalefet partilerinin Yanukoviç'e çok fazla taviz verdiğini savunarak anlaşmayı tanımadıklarını açıkladılar ve Yanukoviç'e derhal istifa çağrısında bulundular. Bu şartlarda Kiev'de kendisini güvende görmeyen Yanukoviç önce Harkov'a, oradan da Kırım üzerinden Rusya'ya kaçacaktı. (Cafersoy ve Somuncuoğlu, 2001: s.23-34).

Rusya'nın Kırım'ın bağımsızlığını ve Rusya'ya iltihakını tanıdığını açıklaması, Donetsk ve Luhansk'taki ayrılıkçıları cesaretlendirdi. Sonuçta düzenlenen – ve yine uluslararası toplum tarafından tanınmayan- referanduma katılanların çoğunluğu Donetsk ve Luhansk 'ın bağımsızlığı yönünde oy kullandı. (“Kırım saldırganlık eylemlerine karşı en etkin şekilde korunuyor”, <https://tr.sputniknews.com/dunya/201705251028597658-kirim-yarimada-etkin-sekilde-korunuyor/>).

Ancak Rusya yönetimi, Kırım referandumundan farklı olarak, buradaki “Donetsk Halk Cumhuriyeti” ve “Luhansk Halk Cumhuriyeti” adlı oluşumların bağımsızlığını tanımadı. Bunun birkaç nedeninin olduğu söylenebilir:

1) Kırım bölgesi Ukrayna bünyesinde bir özerk cumhuriyet iken, Donetsk ve Luhansk il statüsündeydi. Rusya, Batılı ülkelerin Sırbistan'ın özerk bölgesi Kosova'nın bağımsızlığını tanımasına misilleme olarak, 2008 yılından itibaren eski Sovyet cumhuriyetlerindeki ayrılıkçı özerk bölgelerin bağımsızlığını tanımaya başlamıştı (Abhazya ve Güney Osetya'da yaptığı gibi). Ancak hiçbir özerk statüsü olmayan bir ildeki ayrılıkçıların bağımsızlık ilanını tanımanın, uluslararası hukuk açısından kılıfa uydurulacak tarafı yoktu. (“Kırım, Rusya'nın Karadeniz'deki batmaz uçak gemisidir”, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201703211027737535-kirim-rusya-karadeniz-ucak-gemisi/>).

2) Kırım'ın ilhakı, Rusya'yı buradaki emeklilerin emekli maaşlarını ödemek ve yarımadanın ihtiyaçlarını karşılamak zorunda bırakmış ve bu bile başlı başına Rusya ekonomisine büyük yük olmuştu. Rusya bunun ardından bir de Donetsk ve

Luhansk'ta milyonlarca kişiye maaş ödeyecek, buraların bütün ekonomik sorumluluğunu üstlenebilecek durumda değildi. ("Kırım saldırganlık eylemlerine karşı en etkin şekilde korunuyor", <https://tr.sputniknews.com/dunya/201705251028597658-kirim-yarimada-etkin-sekilde-korunuyor/>).

3) Kırım'daki nüfusun büyük çoğunluğunu etnik Ruslar oluşturuyor ve Ukrayna'ya ancak 1954'te katılan bu yarımada, Ukraynalılık bilinci zayıf durumdadır. Donetsk ve Luhansk'ta ise Rusça konuşan nüfus içinde bile Ukrayna'ya bağlı kalmak isteyenlerin oranı çok daha yüksektir. ("Kırım, Rusya'nın Karadeniz'deki batmaz uçak gemisidir", <https://tr.sputniknews.com/rusya/201703211027737535-kirim-rusya-karadeniz-ucak-gemisi/>).

Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde başlayan ateşkes sürecine tarafları sevk eden nedenleri ise şöyle sıralayabiliriz:

- Almanya ve Fransa, ABD'nin bölgede egemen olmasını istemiyor. Öte yandan, Ukrayna sorunu bu iki ülkeyi büyük bir ikileme soktu. Çünkü bir taraftan, Rusya'yla yoğun ekonomik ilişkileri var ve buna son verme niyetinde değiller. Diğer taraftan, Rusya'nın Avrupa'da bir ülkeye bu şekilde açık müdahalede bulunması karşısında tepkisiz kalmak hem Avrupa Birliği'nin hem de özel olarak bu iki ülkenin prestijine darbe indirdi. Bu nedenle Almanya ve Fransa, bu sorunun en azından sıcak savaşın önüne geçmesine ve görüntüyü kurtaracak bir çözüm formülünü bulmaya çalışıyor. AB'den yapılan açıklamalar da Rusya'ya yaptırımların kalkmasının Doğu Ukrayna'daki çatışmaların sona ermesine bağlı olduğunu ortaya koydu. Yani Avrupa Birliği'nin önde gelen ülkelerin değil Rusya'yla yeni bir Soğuk Savaş'a girmek, Kırım'ın Ukrayna'ya iadesi konusunu gündeme getirmeye bile niyetleri yok. Doğu Ukrayna'da gerilimin azalması onlar için yeterli. ("Alman vekiller: Kırım'ın dostuyuz", <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201802071032137470-alman-vekiller-kirimin-dostuyuz/>).

- Batılı ülkelerin Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlarının Rusya ekonomisine etkisi ağır oldu. Öte yandan Ukrayna yönetiminin ülkenin diğer yerlerinde denetimi sağladığı ve Rusya yanlısı hareketlerin ve karışıklıkların Donetsk ve Luhansk'tan öteye geçemediği görüldü. Rusya, bir taraftan ekonomik yaptırımlardan kurtulmayı ve Batılı ülkelerin kendisine karşı tek vücut halinde hareket etmesini önlemeye çalışıyor, fakat diğer taraftan da kendisi açısından büyük

stratejik öneme sahip olan Ukrayna'yı kendi etki alanında tutmak, bu ülkenin tümüyle Batı'nın denetimine girmesine engel olmak istiyor. Doğu Ukrayna'daki Rusya yanlısı kesimleri ortada bırakmak Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasındaki ağırlığını sarsabilir. Bu nedenle Rusya yönetimi, hem kendisini yaptırımlardan kurtaracak hem Ukrayna'daki etkisini sürdürecektir hem de bazı tavizler verse bile ülke içinde ve dışında prestijini sarsmayacak bir çözümün peşindedir. ("Kırım, Rusya'nın Karadeniz'deki batmaz uçak gemisidir", <https://tr.sputniknews.com/rusya/201703211027737535-kirim-rusya-karadeniz-ucak-gemisi/>).

- Cumhurbaşkanı Petro Poroşenko Ukrayna yönetimi içindeki ılımlı kanadı temsil ediyor. Başbakan Arseniy Yatsenyuk'un ABD'ye yakın olmasına ve Rusya'ya yönelik daha sert politikaların taraftarı olmasına karşılık, Poroşenko Almanya'ya yakın bir isim. Rusya'yla ilişkilerde de sorunların daha uzlaşmacı bir şekilde çözülmesini savunuyor. Rusya yönetimi de çeşitli açıklamalarda Poroşenko'yu kendisine daha yakın gördüğünü ortaya koymuştu. Diğer taraftan Ukrayna yönetimi açısından en temel bir öncelik, iflasın eşiğine gelen Ukrayna'nın yeniden dış yardımlar bulmasını sağlamak ve ülkeyi ekonomik krizden kurtarmak. Ukrayna ekonomisi, 2014 yılında yüzde 7,5 oranında küçüldü ve ulusal para birimi Hrivna üç kat değer kaybetti. Siyasi gözlemcilerin büyük bölümü, ekonomik krize acil çözüm bulunmadığı takdirde Ukrayna genelinde yeni sosyal patlamaların olabileceği değerlendirmesini yapıyorlar. Doğuda Rusya'dan gelen savaşçılara karşı Ukrayna yönetimi, dört kez kısmi seferberlik ilan etti. İlk başlarda ülkenin orta ve batı bölgelerinde ulusal coşku atmosferinin görülmesine karşılık, sonraki aylarda askerden kaçanların oranında epey artış oldu. Ukrayna yönetimi, savaşın sürmesi halinde kamuoyunu seferber etmekte epey zorlanacağını görüyor. Bütün bu etkenlerin Poroşenko'yu, Almanya ve Fransa'nın girişimiyle ortaya konan bir ateşkes ve barış sürecine yatkın hale getirdiğini söyleyebiliriz. ("Poroşenko: Rusya Karadeniz bölgesine 'meydan okudu", <https://tr.sputniknews.com/rusya/201705261028628185-porosenko-rusya-meydan-okudu/>).

Öte yandan, ateşkesin kalıcı bir barışa dönüşmesinin önünde önemli engeller var. Her şeyden önce, kalıcı bir barıştan bahsedebilmek için Doğu Ukrayna'nın statüsü konusunda görüş birliğinin olması gerek. Fakat Donetsk ve Luhansk çok geniş özerklik verecek veya ülkeyi federasyona dönüştürecek bir yöntem,

Ukrayna'daki milliyetçi çevrelerin tepkisini çekebilir. Nitekim Poroşenko'ya muhalif kesimler, Ukrayna yönetiminin bu anlaşmayla hiçbir şey kazanmadığını ve kazananın sadece Rusya olduğunu söylemeye başladılar bile. Poroşenko'ya ekonomik konulardan ötürü toplumun çeşitli kesimlerinde duyulan tepkiler, Poroşenko'ya muhalif olan çeşitli milliyetçi kesimlerin tepkisiyle birleşebilir. Öte yandan Rusya yönetimi, Ukrayna'nın Batı'ya entegre olmasının önüne geçmek için hem Ukrayna genelindeki çalkantıları destekleyebilir hem de Doğu Ukrayna'daki çatışmaları körükleyebilir. Diğer taraftan, ABD'nin de etkisini hesaba katmak gerekiyor. ABD'nin Ukrayna'da etkisini arttırmak istemesi de Ukrayna'daki dengeyi sarsabilecek etkenlerden biridir. ("Rusya Silahlı Kuvvetleri'nden Kırım'da geniş kapsamlı tatbikat", <https://tr.sputniknews.com/foto/201703211027733443-rusya-silahli-kuvvetlerinden-kirimda-genis-kapsamli-tatbikat/>).

Ukrayna'da yaşanan tüm bu çatışmalar / kirizler ve başta Rusya olmak üzere dış büyük güçlerin bu ülkeye yönelik politikaları, hiç kuşkusuz Türkiye – Ukrayan ilişkilerini de yakından etkiliyor. Bu iki ülke arasındaki ilişkiler, yukarıda anlattığımız sorunlardan, çatışmalardan ve dış müdahalelerden etkileniyor. Bu zorlu süreçte Ankara'nın tavrı ise, Ukrayna'nın ülkesel bütünlüğünün korunması yönünde şekilleniyor. Bu da iki ülkeyi birbirine daha fazla yakınlaştırıyor.

3.2 NATO VE GÜVENLİK İLİŞKİLERİ

Ukrayna-NATO ilişkileri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra; Rusya'da 'Yakın Çevre Politikası'nın sembol belgelerinden 1993 yılı Askerî Doktrini'nin yürürlüğe girmesinin öncesindeki uygun ortamda; Avrupa-Atlantikçi yönelimlere sahip grupların öncülüğünde, Ukrayna'nın Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne (KAİK) katılımı ile resmi düzlemde kurumsallaşmaya başlamıştır. 1994 yılında Ukrayna, Barış İçin Ortaklık (BİO) Programı'na katılmış, Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olup bu programa katılan ilk devlet olmuştur. Ukrayna-NATO ilişkilerinin kurumsallaşma sürecinde bir diğer kilometre taşı ise "Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı" idi. Temmuz 1997'de Madrid'de Ukrayna-NATO arasındaki yeni ortaklığı ortaya koyan "Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı", Ukrayna ile NATO arasındaki ilişkilerin özel karakterini vurgulaması ve NATO'nun Ukrayna'nın Avrupa Güvenliği konusundaki kilit rolünü teslim etmesi bakımından Ukrayna için büyük önem taşıyan bir belge niteliğindedir. (Kelin Andrei: 2005, s. 36).

2002 yılının Kasım ayında gerçekleşen NATO Prag Zirvesi'nin hemen öncesinde Ukrayna Devlet Başkanı Kuçma, Ukrayna'nın NATO'ya üye olma amacını açık bir biçimde deklare etmiştir. Bu koşullar altında, Prag Zirvesi'nde Ukrayna-NATO ilişkilerinde bir dönüm noktası gerçekleşmiş, Ukrayna'nın NATO'ya üyeliğe davet edilmesi söz konusu olmasa bile, Ukrayna ile NATO arasında bir Eylem Planı hazırlanmıştır. 2002 Eylem Planı'nda öngörüldüğü gibi sonraki yıllarda NATO-Ukrayna Hedef Planları oluşturulmuştur. Hedef Planların uygulanması, Ukrayna'nın demokratikleşme yönünde adımlar atması, ekonomik açıdan liberalleşmeye yönelmesi, askerî açıdan NATO ile işbirliğine önem veren Ukrayna Askerî Doktrini'nin kabul edilmesi gibi önemli sonuçlar doğurmuştur. ("Ukraine and NATO: a distinctive partnership", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en).

Kuçma'nın son döneminde "Çok Vektörlü Dış Politika", Askerî Reform ve NATO Ukrayna'da Eylem Planı'nı uygulamaya dönük en önemli gelişme 2003 yılının Haziran ayında yaşanmış, Ukrayna Savunma Bakanlığı'na Hedef Plan'da verilen taahhütler çerçevesinde Yevhen Marçuk getirilmiştir. 2004 yılı Mart ayında ise, Ukrayna Parlamentosu "Memorandum on Host Nation Support"u onayarak NATO ile ilişkilerde bir diğer önemli adımı atmıştır. Bu memorandum, Ukrayna'nın barış, kriz vesavaş zamanında kendi sınırları içinde yerleşik yahut bu sınırlardan transit geçiş hâlindeki müttefik kuvvetlerine sivil ve askerî yardımın tedariki ile ilgilidir. ("Ukraine and NATO: a distinctive partnership", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en).

Ukrayna'da memorandumun onaylandığı zamanlarda, NATO üye devletleri 2004 yılı içinde gerçekleşecek başkanlık seçimleri sürecinde basın özgürlüğünü sağlamaları konusunda Ukrayna yönetimine çağrıda bulunmuşlardır. Bu gelişmenin ardından, NATO'nun İstanbul Zirvesi öncesinde, Ukrayna yönetimi Hedef Planı gerçekleştirme doğrultusunda basın özgürlüğünün artırılması yönünde taahhütte bulunmuştur. Dönemin başbakanı Yanukoviç, ekonomi ve güvenlik alanlarındaki reformların Ukrayna-NATO ilişkilerinin kilit önceliklerinden olduğunu ifade etmiş, böylelikle seçimler öncesinde, NATO'ya seçimleri kazanması hâlinde en azından "çok vektörlü dış politika" izlemeye devam edeceğinin ve bu vektörlerden "Batı'yı" önemsedığinin mesajını vermiştir. Bu çerçevede 2004 yılı yazında NATO operasyonlarına lojistik destek ile ilgili bir anlaşma Ukrayna ve NATO arasında imzalanmıştır. Rusya Federasyonu ise bu duruma tepki göstermiştir. ("NATO Trust

Fund improves services to amputees in Ukraine”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_153514.htm?selectedLocale=en).

Ukrayna yönetimi bir taraftan Eylem Planı çerçevesinde İstanbul Zirvesi öncesinde adımlar atarken, diğer taraftan Rusya'nın etkisiyle İstanbul Zirvesi sırasında NATO-Ukrayna ilişkisinde tedirginlik mesajları da vermiştir. Hatta NATO'nun İstanbul Zirvesi sırasında dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Kuçma Ukrayna'nın NATO'ya üye olması hususunun “zamana bırakılması” gerektiğini ifade etmiştir. (“Secretary General and President Poroshenko discuss NATO – Ukraine cooperation”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_149214.htm?selectedLocale=en).

Bu durum Kuçma ve Yanukoviç'den oluşan Rus çıkarlarına karşı daha ılımlı olan grubun, NATO ile olan ilişkileri askerî reforma destek gibi faydacı bir amaca ulaşma kapsamında değerlendirdiklerinin bir göstergesidir. Bir başka ifadeyle nihai amaç, NATO'ya üyelik değil, askerî reformun gerçekleşmesi olarak düşünülmüştür. Askerî reformun gerçekleştirilmesi temel hedefi doğrultusunda, Kuçma yönetimi ABD yönetimi ile ilişkilerini güçlendirme adına çeşitli askerî operasyonlara da dâhil olmuştur. Kuçma yönetimindeki dönemde Ukrayna barış gücü askerleri, Kosova ve Irak'ta bulunmuş ve Ukrayna, Afganistan'daki NATO faaliyetlerini desteklemiştir. (“NATO Secretary General stresses Alliance's strong support for Ukraine”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_146118.htm?selectedLocale=en).

2000 yılının Mart ayı içinde Kiev'de gerçekleştirilen NATO-Ukrayna Komisyonu toplantısından birkaç gün önce Ukrayna parlamentosu, yabancı askerî kuvvetlerin yasal statüsünü belirleyen ve Ukrayna'da görev yapan NATO üye kuvvetleri askerî personelleri ve Ukrayna dışında BİO etkinliklerine katılan Ukraynalı personel için gerekli yasal korumayı sağlayan BİO Kuvvetler Statüsü Anlaşması'nı onaylamıştır. (“Secretary General: NATO values its partnership with Ukraine”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_145873.htm?selectedLocale=en)

Parlamento ayrıca anlaşmaya taraf olan devletlerin bir diğerinin toprakları üzerinde denetimli uçuşlarına olanak sağlayan Açık Semalar Anlaşması'nı (Open Skies) da Kuvvetler Statüsü Anlaşması ile aynı günlerde onaylamıştır. Moroney'e göre, bu tür anlaşmaların Ukrayna parlamentosunda onaylanması gerek ülke parlamentosunun gerekse Kuçma yönetiminin NATO ile işbirliği konusunda artan istekliliğinin birer kanıtı olarak değerlendirilebilir. Nitekim birçok NATO metninde Ukrayna'nın bu adımları, Ukrayna'yı NATO'ya yaklaştıran önemli kilometre taşları

arasında sayılmıştır. (“Ukraine and NATO: a distinctive partnership”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en).

NATO tarihinde önemli olaylardan biri NATO’nun 2002yılı Kasım ayında Prag zirvesinde gerçekleşmiştir. Bu zirvede genişleme yönünde önemli bir adım atılmış, 7 Avrupa ülkesi NATO’ya davet edilmiş, böylelikle Ukrayna’nın batıdaki komşularının NATO üyesi olmalarının yolu açılmıştır. NATO’nun bu genişleme süreci içinde Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya’yı üyeliğe hazırlamak amacıyla, 1999 yılında her üye için Üyelik Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu zirvenin hemen öncesinde 2002 yılı Kasım ayında, Ukrayna Devlet Başkanı Kuçma, Ukrayna’nın NATO’ya üye olma amacını açık bir biçimde deklare etmiştir. Bu koşullar altında, Ukrayna-NATO ilişkilerinde de bir dönüm noktası gerçekleşmiş, diğer 7 ülkede olduğundan farklı bir biçimde Ukrayna’nın NATO’ya üyeliğe davet edilmesi söz konusu olmasa bile, tıpkı diğer 7 ülkeyle olduğu gibi Ukrayna ile NATO arasında bir Eylem Planı hazırlanmıştır. Eylem Planı, NATO-Ukrayna Komisyonu’nun kararına uygun bir biçimde NATO-Ukrayna ilişkilerini geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Plan, Ukrayna’nın NATO ile ilişkilerindeki stratejisini yansıtmaktadır. Eylem Planı’nın amacı Ukrayna’nın Avrupa-Atlantik güvenlik yapılarıyla tam bütünleşme arayışındaki stratejik amaçları ve önceliklerini belirlemek ve Ukrayna-NATO işbirliğinin geleceği için stratejik bir çatı yaratmaktır. Plan iki tarafın hemfikir olduğu prensip ve amaçlar içermektedir. Planda belirtilen amaç ve prensipler iç ve dış politik ve ekonomik sorunlardan güvenlik, savunma ve askerî sorunlara kadar geniş bir alana yayılmıştır. Belirtilen amaç ve önceliklerin büyük bir çoğunluğunun savunma alanı ile sınırlı olmaması dikkat çekicidir. Nitekim, hukuk sistemi reformu, resmi otoriteler arasındaki kuvvet dağılımı, demokrasinin ve pazar ekonomisinin geliştirilmesi gibi noktalara planda sıkça vurgu yapılmıştır. Ancak Planın uygulanması konusunda tüm sorumluluk Ukrayna’ya bırakılmıştır. Eylem planında sunulan amaçları gerçekleştirebilmek için uygulama mekanizması olarak yıllık eylem planlarının yapılması öngörülmüştür. (“NATO Secretary General stresses Alliance’s strong support for Ukraine”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_146118.htm?selectedLocale=en).

2002 Eylem Planı’nda öngörüldüğü gibi her yıl NATO-Ukrayna Hedef Planları oluşturulmuştur. Hedef Planlarında, Eylem Planı’nda saptanan her bir amaç için, hem Ukrayna’nın tek başına, hem de NATO’yla birlikte alacağı önlemler 6 aylık ya da senelik takvime bağlanmıştır. Hedef Planların uygulanması, Ukrayna’nın

demokratikleşme yönünde adımlar atması, ekonomik açıdan liberalleşmeye yönelmesi, askerî açıdan NATO ile işbirliğine önem veren Ukrayna Askerî Doktrini'nin kabul edilmesi gibi önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu demek oluyor ki, Eylem Planı ve Hedef Planları, NATO'nun Ukrayna'nın örgüte üyeliğe hazırlanma sürecinde bir denetleme mekanizması olarak oldukça etkili unsurlar olmuşlardır. ("NATO Trust Fund improves services to amputees in Ukraine", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_153514.htm?selectedLocale=en).

Ukrayna-NATO ilişkilerinin geleceği Valeri Chaly'ye göre iki dönüşüme bağlıdır: Ukrayna'nın içsel dönüşümü ve NATO'nun dönüşümü. Ukrayna'nın dönüşümü Yuşçenko iktidarıyla birlikte şu noktalarda gözlenmektedir: Kuçma döneminin temel dış politika stratejisi olan "çok-vektörlülük, Yuşçenko'nun iktidarında "Avrupa-Atlantikçiliğe" dönüşmektedir. Bu stratejik değişikliği kolaylaştıracak önlemler ise Yuşçenko tarafından Kuçma'nın tersine, ABD desteğine bağlanmıştır. Şöyle ki, Yuşçenko iktidara gelişinin ertesinde gerçekleştirdiği ABD ziyaretinde ABD Başkanı Bush'tan AB, Dünya Ticaret Örgütü ve NATO üyelikleri için destek talebinde bulunmuştur. Bush, ABD'nin Ukrayna'nın NATO üyeliğini desteklediğini ifade etmiş ve Yuşçenko yönetiminde gerçekleşecek reformlar konusunda Yuşçenko'ya 60 milyon dolar yardım sözü vermiştir. ("The NATO Information and Documentation Centre in Ukraine celebrates its 20th anniversary", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_143930.htm?selectedLocale=en).

Yuşçenko ABD ziyareti sırasında Ukrayna'nın iç pazarını dünyaya açma, gümrük kısıtlamalarını ortadan kaldırma, yabancı yatırımcıların ülkede faaliyette bulunması için uygun zemini yaratma gibi konularda birçok vaatte bulunmuş, "ABD'li ve diğer uluslararası yatırımcılar için uygun bir iklim yaratmak için çalışıyoruz" demiştir. ("NATO-Ukraine Commission discusses situation in eastern Ukraine", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_137659.htm?selectedLocale=en)

Ukrayna'nın Yuşçenko yönetiminde, AB ve NATO ile ilişkilerinde kullanmak üzere ABD desteği arama yöntemi NATO konusundaki sonuçlarını, 20-21 Nisan 2005'te Litvanya'da gerçekleştirilen NATO toplantısında vermiş, bu toplantıda NATO, Ukrayna-NATO ilişkilerinde "Yoğunlaştırılmış Diyalog" adı verilen yeni bir aşamaya geldiğini ilan etmiştir. Vilnius kentinde dışişleri bakanları düzeyinde toplanan NATO-Ukrayna Komisyonu'nda ise Ukrayna'nın reform önceliklerinin desteklenmesi için NATO'nun vereceği somut katkılar konusunda anlaşmaya varılmıştır. NATO Genel Sekreteri Jaap deHoop Scheffer, Litvanya'da,

her bir ülkenin NATO'yla yakınlaşmasının tek ölçütünün NATO standart ve değerlerine saygı göstermekteki performansı olduğunu vurgulamış hem NATO hem de NATO'ya üye devletlerin Ukrayna'nın bu standartlara ulaşmasına yardım etme konusunda ne gerekiyorsa yapacaklarını belirtmiştir. ("The NATO Information and Documentation Centre in Ukraine celebrates its 20th anniversary", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_143930.htm?selectedLocale=en).

Ukrayna'nın NATO'yla ilişkiler konusundaki kararlılığı Mart 2006 seçimlerinden sonra azalmış; NATO üyeliği konusundaki kamuoyunun artan isteksizliği Ukrayna politik yaşamını da önemli ölçüde etkilemiştir. 2006 yazında ABD ve Ukrayna'nın ortaklaşa yürüttüğü "Sea Breeze" tatbikatı aleyhinde gösteriler yapılmış, bu tepkilerin de etkisiyle kurulan koalisyon hükûmetinin başbakanı Viktor Yanukoviç NATO üyeliğinin doğrultusunda yürütülen çalışmaları yavaşlatmış ve Rusya ile ilişkilere öncelik vermiştir. Yanukoviç "Ukrayna'nın NATO'ya entegrasyonundan" ziyade "NATO-Ukrayna işbirliğinden" söz etmeye başlamıştır. 30 Eylül 2007'deki erken genel seçimlere gidilirken de NATO konusu Ukrayna'da bir iç politika malzemesi hâline getirilmiştir. ("NATO Secretary General stresses Alliance's strong support for Ukraine", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_146118.htm?selectedLocale=en).

Ukrayna-NATO ilişkilerinde son yıllarda kurumsallaşma yönünde ciddi adımlar görülse de bu ilişkilerin gelişim düzeyini sınırlandırma potansiyeline sahip çeşitli faktörler de mevcuttur. Birinci olarak, Rusya Federasyonu, Ukrayna ile olan tarihsel, demografik, politik ve ekonomik bağları ve bu ülke üzerinde sahip olduğu Sivastapol üssü ile Ukrayna-NATO ilişkilerini sınırlandırma potansiyeline sahip bir faktör olarak değerlendirilebilir. İkincisi, Ukrayna'nın iç politik yaşamında, "Avrasyacı" ve "Atlantikçi" akımların etkinlik düzeyi, Ukrayna-NATO ilişkilerinin geleceğini temelden etkileyecektir. ("Ukraine and NATO: a distinctive partnership", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en).

Üçüncüsü ve en tartışmalı olanı, Ukrayna-AB ilişkilerinin Ukrayna-NATO ilişkileri üzerindeki etkisidir. Ukrayna'nın bu iki örgüt ile ilişkilerinin gelişimi bir açıdan birbirini tamamlayıcı olarak değerlendirilse de Ukrayna-AB ilişkilerindeki tıkanmalar, Ukrayna politik yaşamında "hayal kırıklığına uğramış merkezçilerin" sayı ve etkinlik düzeyini arttırabilecek, bu durum ise Ukrayna-NATO ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilecektir. ("The NATO Information and Documentation

Centre in Ukraine celebrates its 20th anniversary”,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_143930.htm?selectedLocale=en).

Ukrayna tarihinin ciddi krizlerinden biriyle karşı karşıyadır. Ukrayna'nın 21 Kasım 2013 tarihinde AB'yle Ortaklık Anlaşması'nı imzalamaktan vazgeçmesi üzerine AB yanlısı gösterilerle başlayan siyasi süreç Ukrayna'da yönetim değişikliğine yol açmıştır. Ülkedeki kriz 16 Mart 2014'te RF'nin Kırım'ı ilhak etmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Bu olaydan sonra Kırım fiilen RF'nin kontrolüne girmiştir.

Ukrayna'nın doğusunda 7 Nisan 2014'ten itibaren başlayan ayrılıkçı hareket ve şiddet, krizin odağını bu bölgeye kaydırmıştır. Ülke ağır silahların da kullanıldığı ciddi çatışmalar ve yeni bir istikrarsızlık dalgasıyla karşı karşıya kalmış; Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bir bölümü ayrılıkçıların denetimine geçmiştir.

Krize siyasi çözüm arayışları kapsamında Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko 20 Haziran 2014'te bir Barış Planı ilan etmiş, Barış Planı'nın uygulanması amacıyla oluşturulan Üçlü Temas Grubu'nun (Ukrayna, RF, AGİT) 5 Eylül tarihli toplantısında taraflar arasında ateşkes üzerinde uzlaşmaya varılmış, ateşkes çatışan taraflar arasında imzalanmış ve bu ateşkesin AGİT tarafından denetlenmesi kararlaştırılmıştır.

Kriz sürecinde Ukrayna iç siyaseti ve ekonomisinde de bazı sınamalarla karşı karşıya kalmıştır. Ülkede 26 Ekim 2014'te erken parlamento seçimleri yapılmıştır. Sonuçlara göre seçimi Başbakan Yatsenyuk'un partisi Halk Cephesi az bir farkla birinci, Devlet Başkanı Poroşenko'nun liderliğindeki parti büyük çalışmalar yapmış Poroşenko'nun taraftarlarının bulunduğu blok ikinci olarak bitirmiştir.

RF'nun kontrolündeki Kırım ve Sivastopol'de, ayrıca ayrılıkçı Donetsk ve Luhansk bölgelerinde 26 Ekim'de seçimler yapılamamıştır. Ayrılıkçı Donetsk ve Luhansk bölgeleri, kendi seçimlerini 2 Kasım'da yapmışlardır. Ülkemiz 2 Kasım seçimlerini geçersiz kabul ettiğine dair bir açıklama yapmış ve tutumunu ortaya koymuştur.

Türkiye kriz sürecinde Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemiş; Kırım'ın yasadışı ilhakını tanımamıştır. Ülkemiz Ukrayna'daki krize uluslararası hukuk temelinde, diplomatik yollardan çözüm bulunmasını, Kırım Tatar Türklerinin hak ve çıkarlarının genişletilerek istikrarlı bir biçimde güvenceye alınmasını savunmaktadır.

Ukrayna'yla ilişkiler, 24-25 Ocak 2011 tarihlerinde Ukrayna'ya Başbakan düzeyinde yapılan ziyaret sırasında kurulan Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey mekanizmasıyla stratejik ortaklık düzeyine yükseltilmiştir. Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey, sonuncusu 9 Ekim 2013 tarihinde Ankara'da olmak üzere bugüne kadar üç toplantı gerçekleştirmiştir.

Türkiye, SSCB dağıldıktan sonra NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişleme sürecini desteklemiştir. Bu bağlamda Ankara, Ukrayna'nın da NATO'ya katılımını desteklemiştir ve desteklemeye devam etmektedir.

Ak Parti Hükümeti değişen güvenlik anlayışı etrafında bölgesel işbirliği alanlarını geliştirerek sorunların çözümüne yönelik mekanizmaların sağlanmasına önem vermiş ve bu platformlara aktif katılım sağlamıştır. Yeni dış politika algısıyla ülkenin güvenlik anlayışını şekillendiren Ak Parti liderleri, bu çerçevede çözüm odaklı bir güvenlik anlayışını belirleyerek, karşılıklı bağımlılığın artırılmasına önem vermiştir. Ülkeler arasındaki işbirliği alanlarını arttırmanın önemi çerçevesinde kurulan işbirliği mekanizmalarında yer alarak Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden unsurları bertaraf etmeye çalışmıştır.

Türkiye ile Ukrayna arasında, askeri alanda çok yakın dönemde şu temaslar gerçekleşmiştir:

- 20 Mart 2015 Cumhurbaşkanı Erdoğan Kiev ziyareti
- 17 Nisan 2015 Ukroboronprom heyeti ziyareti
- 30 Kasım 2015 Paris Erdoğan- Petro Poroşenko görüşmesi
- 21 Ocak 2016 Ulusal Güvenlik ve Savunma Komisyonu Sekreteri Oleksandr Turçinov ziyareti
- 29 Ocak 2016 Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin ziyareti
- 16 Şubat 2016 Ukrayna Genelkurmay Başkanı Muzhenko ziyareti
- 9 Mart 2016 Ukrayna Devlet Başkanı Petro Poroşenko ziyareti

Kiev'le ilişkilerini geliştiren Ankara bazı temel amaçlar doğrultusunda hareket etti. Rusya ile Türkiye arasında normalleşme sürecine giren ilişkilerin ileride tekrar bir zıtlaşma hali alabileceği ihtimali göz ardı edilmedi.

Moskova merkezli Siyasi ve Askeri Analiz Enstitüsü Başkan Yardımcısı Aleksandr Hramçihin, Recep Tayyip Erdoğan'a yaptığı bir konuşmasında, *"Türkiye'nin Ukrayna ile ilgili jeopolitik planları var. Türkiye'nin ciddi olarak Rusya'nın stratejik müttefiki olduğunu hiç kimse düşünmüyordur. Zaman içerisinde*

aramızda yeniden çıkar ihtilaflı yaşanabilir” diye konuştu. Türkiye ile Ukrayna arasındaki işbirliği, Rus-Türk ilişkilerinin krize girdiği dönemde aktif bir şekilde gelişmeye başladı, Kiev ve Ankara sadece siyasi değil askeri alanda da ilişkilerini ileriye taşıdı. (“Ukrayna Türkiye’de AKKA denetimi gerçekleştirecek”, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-de-akka-denetimi-gerceklestirecek/143927/>)

Rusya Ekonomi Üniversitesi Siyasi ve Sosyoloji Bilimleri Kürsü Başkanı Andrey Koşkin ise yaptığı açıklamada şunları söyledi: “2016’da Baltık ülkeleri, Ukrayna ve Türkiye hattı üzerinde Rusya’ya karşı NATO’nun altyapısını doğuya doğru kaydırmak amacıyla bir eğri oluşturuldu. Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkiler normalleştikten sonra Ankara, Kiev ile işbirliğini pasifleştirdi, en azından medyada bu tür haberlere yer verilmedi. Fakat buna rağmen söz konusu işbirliği kademeli olarak gelişmeye devam ediyor.” (“Ukrayna Türkiye’de AKKA denetimi gerçekleştirecek”, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-de-akka-denetimi-gerceklestirecek/143927/>)

Türkiye’nin ilgisini çeken en önemli şey, Ukrayna’daki SSCB döneminden miras kalan savunma şirketleridir. Ankara Kiev’den hazır silah almak istemeyip, teknolojileri kendi şirketlerinde kullanmaya hak kazanmak istiyor.

Rus askeri Uzman Konstantin Sivkov, “Sovyet döneminin askeri savunma sektöründeki mirası hala Türkiye’nin sahip olduğu teknolojilerden üstün. Türkiye’nin Ukrayna’daki siyasi durumu dikkate alarak ülkenin askeri sanayi sektöründeki şirketlere sahip olması reel bir durum. Türkler önce şirketlerden çekebildikleri her şeyi çeker, ardından muhtemelen potansiyel rakiplerini yok eder” ifadelerini kullandı. (“Ukrayna Türkiye’de AKKA denetimi gerçekleştirecek”, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-de-akka-denetimi-gerceklestirecek/143927/>)

Hramçihin ise Ukrayna’nın askeri sanayi sektörünün akıbetinin kötü olacağını ileri sürerek, en önemli sorun olarak, ülkenin ulusal çıkarlarını savunmaya hazır olmayan Ukraynalı elit tabakayı gösterdi.

Öte yandan Koşkin, “Çıkar peşinde olan Türkiye, ileride Ukrayna’nın savunma sanayi sektörünün Türk uzmanlara ve sermayesine bağlanacak şekilde işbirliği şemaları önererek Ukrayna’yı bağlayabilir. Bu durum, ileride Türkiye’nin Ukrayna askeri sanayi sektörünün üzerindeki etkisini giderek arttıracığı anlamına gelir. Bunun için şu anda, Ukrayna’nın ileride çıkamayacağı ilişkiler kuruluyor”

diye konuştu. (“Türkiye ile Ukrayna arasındaki askeri işbirliğinden neler beklenebilir?”, Sputnik Türkiye sitesi, <https://tr.sputniknews.com/savunma/201707221029389860-turkiye-ukrayna-asker-isbirligi/>)

Ukrayna Güvenlik Konseyi Sekreteri Aleksandr Turçinov, Ukrayna'nın güvenlik ve savunma alanında Türkiye ile işbirliğini geliştirmek istediğini açıkladı. Türkiye ziyareti çerçevesinde Ankara'da temaslarda bulunan Turçinov, “Ülkelerimizin karşı karşıya kaldığı tehlikeli sorunları dikkate alarak Ukrayna ile Türkiye arasında, güvenlik ve askeri alanlarda işbirliğini geliştirmek çok önemli. Ülkelerimiz arasındaki askeri-teknik işbirliğini de arttırmak mühim” dedi. . (“Ukrayna Türkiye’de AKKA denetimi gerçekleştirecek”, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-de-akka-denetimi-gerceklestirecek/143927/>)

Turçinov’un Türkiye ziyareti kapsamında, çeşitli askeri ve siyasi yöneticiler ile de görüştü. Bunun yanı sıra Aleksandr Turçinov, terörle mücadele merkezleri ve savunma alanında faaliyet gösteren şirketleri de ziyaret etti.(“Ukrayna, Türkiye ile askeri işbirliğini geliştirmek istiyor”, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-ile-askeri-isbirligini-gelistirmek-istiyor/142124/>)

Yine geçtiğimiz yakın bir dönemde Ukrayna Devlet Savunma Sanayi İşletmesi olan Ukroboronprom’un Türkiye ve Polonya’da temsilcilik açacağı bildirildi.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın (AGİT) Güvenlik Artırıcı Önlemlere İlişkin Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) gereği, altı kişiden oluşan Ukrayna Denetim Timi tarafından 28 Mart-01 Nisan 2016 tarihleri arasında Türkiye’de AKKA Denetimi icra edildi. Denetim Timine, Türkiye’de buldukları süre içerisinde Genelkurmay 1’inci İstihbarat Analiz ve Değerlendirme Daire Silahların Kontrolü ve Doğrulama Şube Müdürlüğünde görevli üç kişilik Refakat Timi eşlik etti. Ukrayna Denetim Heyeti, faaliyetlerini tamamlamasını müteakip 1 Nisan 2016 tarihinde Türkiye’den ayrıldı. (“Ukrayna Türkiye’de AKKA denetimi gerçekleştirecek”, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-de-akka-denetimi-gerceklestirecek/143927/>)

Daha önce Türkiye’nin 2017 yılında Ukrayna Silahlı Kuvvetleri için 3,1 milyon dolarlık yardım tahsis edeceği bildirilmişti. Ukrayna’nın Türkiye Büyükelçisi Andriy Sibiga, 30 Aralık tarihinde Ukrayna ile Türkiye arasında Stratejik Ortaklık

Anlaşmasının imzaladığını bildirirken, “*bu yıl çok iyi kapandı, anlaşmayı imzaladım, Türkiye Cumhuriyeti 2017 yılında Ukrayna ordusuna 3,1 milyon dolarlık yardım tahsis edecek, stratejik ortaklık faaliyette*” diye kaydetti. (“Ukroboronprom, Türkiye’de ofis açacak”, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukroboronprom-turkiye-de-ofis-acacak/152497/>).

Türkiye Milli Savunma Bakanı Fikri Işık, Türk-Rus ilişkilerinin durumundan bağımsız olarak Türkiye’nin Kırım’ın işgalini kınadığını ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü desteklediğini kaydetti. (“Ukrayna ile Türkiye arasındaki askeri işbirliği artacak”, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/askeri-guvenlik/ukrayna-ile-turkiye-arasindaki-askeri-isbirligi-artacak/156812/>).

Geçtiğimiz yıl Türkiye-Ukrayna arasında savunma sanayiinde dev işbirliği tesis edildi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Ukrayna ziyaretinde savunma sanayisinde yürütülen işbirliği arayışları eylem planlarına geçti. Savunma Sanayii Müsteşarlığı ile Ukrayna devlet savunma sanayi işletmesi Ukroboronprom arasında kara platformları ve hava araçları için imzalanan mutabakat eylem planlarıyla hayata geçirilmesi planlandı. ASELSAN, haberleşme sistemleri tedarikine yönelik olarak Ukrayna devlet dış ticaret şirketi Spets Techno Export ile 43,6 milyon dolarlık sözleşme imzaladı. Günümüzde Ukrayna Cumhurbaşkanı’nın kararı üzerine 2010 yılında kurulan Ukroboronprom işletmesi, Ukrayna’daki silah sanayi kompleksini oluşturan 112 şirketi çatısı altında toplamaktadır.

Kasım 2017’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Ukrayna ziyaretinde, iki ülke arasında savunma sanayisinde bir süredir yürütülen işbirliği arayışları eylem planlarına döküldü. Türkiye ve Ukrayna’nın savunma sanayisine yönelik 2016 yılında imzaladığı mutabakat muhtıralarının hayata geçirilmesine yönelik yeni bir adım atıldı.

Ukrayna Başbakanı Vladimir Groysman’ın Mart 2017’deki Türkiye ziyaretinde, Savunma Sanayii Müsteşarlığı ile Ukrayna sanayi işletmesi Ukroboronprom arasında işbirliğine yönelik mutabakat muhtırası imzalanarak, hava ve kara araçları motorları, zırhlı araç koruma sistemleri ve teknoloji işbirliği başta olmak üzere birçok konuda ortak çalışma yapılması kararlaştırıldı. Muhtırayla, kara sistemleri kapsamında sadece motor, transmisyon ve diğer alt sistemle sınırlı olmamak kaydıyla tasarım ve üretim, kara sistemlerinin geliştirilmesi ve modernizasyonunda bilgi paylaşımı, Türkiye, Ukrayna ve üçüncü ülkelerin

ihtiyaçları doğrultusunda başlatılan silah projeleri ve teknoloji transferinde işbirliği yapılması konularında mutabakat ortaya konuldu.

Türkiye, Kiev'de Ekim 2017'de düzenlenen Arms&Security Fuarı'na en fazla katılım gösteren iki ülkeden biri oldu. Türkiye ve Polonya, 13 ülkenin katıldığı fuarda 7'şer şirketle en fazla temsilciye sahipti.

Fuara, Türkiye'den uzay, havacılık, sanayi ve medikal sektörlerinde plazma teknolojilerinin kullanılmasına yönelik çalışmalar yapan Anadolu Plazma Teknoloji Enerji Danışmanlık Merkezi, taktik askeri telsiz ve savunma elektronik sistemleri üreten ASELSAN, sahil güvenlik botu üreticisi Ares Tersanesi, ticari ve askeri araç üreticisi BMC, güvenli ve güçlü multimedya iletişimi, uydu telemetri ve iletişim, siber güvenlik, savunma modelleme, simülasyon ve analiz konularında faaliyet gösteren CTech, metal şekillendirme sektöründe çalışmalar yürüten REPKON, roket ve füze sistemleri üreticisi Roketsan katıldı. ("Türkiye-Ukrayna arasında savunma sanayiinde dev işbirliği", Takvim sitesi, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2017/10/10/turkiye-ukrayna-arasinda-savunma-sanayiinde-dev-isbirligi>).

Tüm bu gelişmeler gösteriyor ki, AK Parti döneminde Türkiye ile Ukrayna arasında askeri-güvenlik ilişkileri önemli ölçüde ilerlemiştir ve yakın gelecekte daha da gelişeceği beklenmektedir. Askeri-güvenlik alanındaki ilişkilerin ve işbirliğinin gelişmesi, her iki ülkenin ve genel olarak Karadeniz'in güvenliğine olumlu katkı sağlayacaktır...

3.3 İKTİSADİ İLİŞKİLER

Ukrayna ihracatında çelik çok önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle ülkenin ihracat gelirleri dünya çelik fiyatlarındaki oynamalardan ve rekabet koşullarındaki değişikliklerden kolaylıkla etkilenmektedir. Bunun yanı sıra, en önemli ihraç pazarı olan Rusya'daki talepdalgalanmaları da ihracat üzerinde önemli etkiye sahiptir. Nitekim 2009 yılında ihracattagörülen düşüş büyük ölçüde dış talepteki gerilemeden kaynaklanmaktadır. Ukrayna'nın dış ticaretinin coğrafi dağılımına bakıldığında, eski SSCB ülkeleriyle olanticaretin payının hala büyük olduğu gözlenmektedir. Ukrayna'nın enerji konusunda dışabağımlı olması nedeniyle, ithalatının büyük bir kısmını Rusya Federasyonu ve Türkmenistan'dan ithal edilen ham petrol ve doğalgaz oluşturmaktadır. Rusya, Ukrayna'nınbaşlıca ticaret ortağı olma konumunu sürdürmektedir. Ülkenin ihracatında demir çelik ürünleri dışında mineral yakıtlar ve

yağlar, hububat, metaleşyalar ve elektrikli-elektriksiz makineler de önemli yer tutmaktadır. İthalatta ise mineralyakıtlar ve yağlar, motorlu kara taşıtları, ham petrol, nükleer kazan ve ekipmanlar, plastik ve plastik mamul mallar ilk sıraları almaktadır. (“Ukrayna: Türkiye’yle bu yıl serbest ticaret bölgesi anlaşmasını imzalamak istiyoruz”, <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201804131033028570-turkiye-bu-yil-ticaret-bolgesi-anlasmasini-imzalamak-istiyoruz/>).

Ukrayna, bazı tarım ve hayvancılık ürünleri ile madenler ve kimyasal maddelerde asgari ihraç fiyatı ve ön izin uygulamaktadır. 2 Ekim 1999 tarihinde alınan karar doğrultusunda ayçiçeği tohumu ihracında ihraç vergisi uygulanmaktadır. Söz konusu vergi Temmuz 2005 tarihinde yüzde 16’ya düşürülmüş olup; 2007 yılından başlamak üzere her yıl yüzde 1 oranında indirilmesi ve 6 yılsonunda yüzde10’a çekilmesi öngörülmüştür. (“Türkiye ile Ukrayna arasındaki seferler iki katına çıkarıldı”, <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201804041032906005-turkiye-ukrayna-yeni-ucus-anlasmasi/>).

Ayrıca Ukrayna, 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren hurda metal ihracatında ton başına 30 Euro ihraç vergisi uygulamaya başlamıştır. Ukrayna tarafından buna gerekçe olarak Ukrayna’dan büyük miktarda hurda metal ihracatı yapılması nedeniyle yerli üreticilerin zaman zaman hammadde sıkıntısı yaşamaları ve üretimin durma noktasına gelmesi gösterilmektedir. Başta Türkiye ve AB olmak üzere çeşitli ülkelerden gelen tepkilere rağmen, hurda metalde ihraç vergisi uygulaması devam etmiş olup, 2008 yılında Dünya Ticaret Örgütü üyeliğini takiben 6 yıllık sürede bu verginin belli bir takvim kapsamında 10 Euro’ya düşürülmesi taahhüt edilmiştir. (Musienko Mikhail: 2006, s. 20).

23 Ocak 2005’te göreve başlayan Başkan Viktor Yuşçenko ekonomide öncelikli hedefinin ülkenin son yıllarda yaşadığı yüksek ekonomik büyümenin halkın refah seviyesine tam olarak yansımaları sağlamak olduğunu altını çizmiştir. Bu bağlamda, Yuşçenko’nun 28 Nisan 2005 tarihinde yapmış olduğu açıklamaya göre 2005 yılının ilk çeyreğinde Ukrayna halkının ortalama gelir seviyesi yüzde 25 artmıştır. (Novikov Ivan: 2005, s. 86).

Ukrayna ekonomisi açısından 2000’li yıllarda yaşanan en olumlu gelişmeler, 23 Aralık 2005 tarihinde Avrupa Birliği’nin ve ardından da 17 Şubat 2006 tarihinde ABD’nin Ukrayna’nın “pazar ekonomisi” statüsünü tanımış olmalarıdır. Dünya çelik fiyatlarındaki artışlara ve iç pazarda tüketim artışına bağlı olarak 2005 yılındaki yüzde 2,7 olan büyüme oranı 2006 yılında yüzde 7,3’e çıkmıştır. 2007

yılında kaydedilen yüzde 7,9 oranındaki büyümenin ardından 2008 yılında da ekonomide yüzde 2,4 oranında büyüme gözlenmiştir. Ancak, yoğun bir şekilde demir-çelik ürünleri ihracatına dayalı Ukrayna ekonomisinde anılan sektörde yaşanan sorunlar genel ekonomik yapıda da kendini derhal hissettirmektedir. Özellikle doğalgaza kullanarak çalışandır çelik sektörünün doğalgaz fiyat artışlarından da yoğun bir şekilde etkilendiği bilinmektedir. (“Türkiye-Ukrayna ekonomik ilişkilerinde yeni dönem”, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ukrayna-ekonomik-iliskilerinde-yeni-donem>).

Ukrayna Merkez Bankası raporuna göre, 2009 yılında Ukrayna ekonomisi yüzde 15,2 gibi önemli bir oranda küçülmüştür. Bu gerilemenin nedenleri olarak, dış pazarlarda taleptaralması, hane halkı gelirlerinde ciddi düşüşler nedeniyle iç talepte yaşanan aşırı düşüş veyatırım hacmindeki sayılmaktadır. 2010 yılında ekonomide yüzde 4,2 oranında büyüme yaşansa da bir önceki yıldaki rekor gerilemenin ardından bu rakamın çok ciddi bir iktisadi ilerleme anlamına geldiği söylenemez. 2011 yılında ise ülke ekonomisinin yüzde 5,2 oranında büyüdüğü ifade edilmektedir. Ukrayna ekonomisinin sektörler bazında durumu özetle aşağıdaki gibidir. (“Ukrayna Türkiye ekonomik ilişkileri ve beklentiler”, <https://www.dunya.com/gundem/ukrayna-turkiye-ekonomik-iliskileri-ve-beklentiler-haberi-305628>).

Sanayi: Eski SSCB’nin başlıca sanayi merkezlerinden birisi olan Ukrayna, bu sayede hayli gelişmiş bir seviyeye ulaşmıştır. Nitekim Sovyetler Birliği’nin toplam çelik üretiminin yüzde 40’ı, dökme demir üretiminin yarısı ve çelik boru üretiminin yüzde 25’i Ukrayna tarafından karşılanmaktaydı. Bağımsızlığın ardından yaşanan ekonomik sıkıntılar ve yatırım eksikliği nedeniyle o dönemi için gelişmiş sayılabilecek sanayi tesislerinde modernizasyon çalışmaları yapılmadığı için teknoloji giderek eskimiş ve üretim hacminde ciddi düşüşler yaşanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde ağır ve savunma sanayinin ön planda olduğu Ukrayna ekonomisinde 1990’lı yıllarda önemli yapısal değişiklikler yaşanmış, enerji sektörü ve çelik sanayi üretiminin genel sanayi üretimi içindeki payı artarken, imalat sanayi olarak adlandırılan makina yapımı ve hafif sanayi üretiminin payı azalmıştır. Nitekim enerji ve metal sektörünün toplam üretim içerisindeki oranı 1990–1993 yılları arasında yaklaşık yüzde 39 seviyesinde iken, 2000’li yıllara gelindiğinde yüzde 64’ün üzerine çıkmıştır. Sanayi sektöründe 1990-98 arası dönemde görülen negatif eğilim 1999 yılında kırılmış vesanai üretim ilk defa yüzde 4 oranında artış kaydetmiştir. Bu artışın başlıca nedeni Batı pazarlarına ihraç edilen çelik ve ağaç sanayi ürünlerinin üretiminde yaşanan

artıştır. Sanai üretim artış oranı 2000 yılında yüzde 13,2'ye, 2001 yılında ise yüzde 14,2'ye ulaşmış, ancak artış oranı 2002'de yüzde 7 oranına gerilemiştir. 2003 yılında ise özellikle makine imalat, metalürji ve gıda alanlarındaki büyüme sayesinde sanayi üretimi yüzde 15,8 gibi oldukça yüksek bir oranda artış kaydetmiştir. 2004 yılında ise yüzde 12,5'lik bir büyüme yaşanmış, ancak bu büyüme 2005 yılında hız keserek yüzde 3,1 seviyesine inmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla yüzde 6,2 ve yüzde 7,6 oranında artış trendi yakalayan sanayi üretimisonraki yıllarda krizin etkisiyle büyük düşüşe geçmiştir. Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi'nin verilerine göre, ülke sanayi üretimi 2008 yılında yüzde 5,2, 2009 yılında ise yüzde 21,9 oranında gerilemiştir. 2010 ve 2011 yıllarında ise sektörde sırasıyla yüzde 11,2 ve yüzde 7,6 oranında bir büyüme söz konusudur. Ukrayna'nın GSYH'de sanayi payı yüzde 75 olarak tahmin edilmektedir. Günümüzde Ukrayna sanayisi içindeki en önemli sektörler ise makina, gıda, demir-çelik, metalürji, kimya ile uçak ve gemi inşasıdır. Özellikle makina imalat ve kimya sanayi alanında kullanılan teknolojilerin eskimiş olması ve ithal mallarla rekabet edememe temel sorunlardır. Bununla birlikte, özelleştirme süreciyle birlikte bu sektörlerde iyileşme beklenmektedir. ("Türkiye-Ukrayna ilişkileri neden önemli?", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-ukrayna-iliskileri-neden-onemli>).

Madencilik ve Enerji: Ukrayna, çok zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahiptir. Nitekim eski SSCB'nin toplam mineral kaynaklarının yüzde 20'si, dünya kaynaklarının ise yüzde 5'i Ukrayna'da bulunmaktadır. Bu kaynaklar arasında 47 milyar ton ile kömür ilk sırayı alırken, 28 milyar ton ile demir cevheri, 1,5 milyar ton ile kireç ve kireçtaşı diğer önemli kaynaklar arasındadır. Bunların dışında titanyum, cıva, sülfat ve potasyum tuzları, sülfür, granit, toromin ve kaolin gibi madenler ve toprak elementleri de bol miktarda bulunmaktadır. Ukrayna'da bulunan 209 kömür ocağının 167'si devlete ait olup, sektörün ciddi bir reforma ve yeniden yapılandırmaya ihtiyacı vardır. ("Ukrayna Türkiye ekonomik ilişkileri ve beklentiler", <https://www.dunya.com/gundem/ukrayna-turkiye-ekonomik-iliskileri-ve-beklentiler-haberi-305628>). 350 bin civarında kişinin istihdam edildiği madencilik sektöründe zararların önlenerek, devlete ait madenlerin özelleştirilmesini sağlamak amacıyla sektörün yeniden yapılandırmasına yönelik adımlar atılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede, devletin sahip olduğu 18 kömür holdingi ve 7 üretim birliği, 18 devlet şirketi altında toplanmıştır. Ancak bu adımın yeterli olmadığı belirtilmektedir. Ukrayna sanayisi enerjiye çok fazla bağımlıdır. Bu nedenle dünya

gaz tüketiminde üst sıralarda yer almaktadır. Ukrayna petrol ihtiyacının yüzde 20'sini, doğalgaz ihtiyacının ise yüzde 30'unu kendi kaynaklarından sağlayabilmektedir. 2010 yılında doğalgaz üretimi 19,2 milyar m³, petrol üretimi ise 2,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık doğalgaz tüketimi 57,6 milyar m³, petrol tüketimi ise 23,8 milyon ton düzeyindedir. Enerji alanında tüketimin üretimin bir hayli üzerinde seyretmesi nedeniyle Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Türkmenistan'dan petrol ve doğalgaz ithalatı yapmaktadır. (Rassokha Larisa: 2012, s. 60-61).

Tarım: Verimli topraklara ve uygun iklim koşullarına sahip olan Ukrayna, tarım alanında dünyada en yüksek üretim potansiyeline sahip ülkelerden biridir. Ülke topraklarının yaklaşık yüzde 55'i (42 milyon hektar) ekilebilir tarım arazisidir. Ülkedeki işgücünün yaklaşık dörtte biri bu sektörde istihdam edilmektedir. SSCB döneminde tahıl üretiminin beşte birini, et ve kümes hayvanları üretiminin üçte birini ve şeker pancarı üretiminin yarısını gerçekleştiren Ukrayna'nın şu andaki önemli tarım ürünleri tahıl, patates, şeker pancarı, ayçiçeği, soya fasulyesi, sebze ve meyvedir. Ukrayna, ayçiçeği başta olmakla bitkisel yağların üretimi alanında daha önce olduğu gibi eski Sovyet ülkeleri arasında ilk sırayı almaktadır. Ukrayna'nın tarımsal üretimi SSCB'nin dağılmasından sonra yarı yarıya azalmıştır. Bugün tarım, Ukrayna GSYH'sinin yaklaşık yüzde 10'unu oluşturmaktadır. Hâlbuki 1990'lı yılların başında bu oran yüzde 20 seviyesindeydi. Bu düşüşün sebepleri, büyük ihracat pazarlarının yitilmesi, yakıt, ekipman ve gübre sıkıntısı, arazi özelleştirmelerindeki aksaklıklar ve devletin tarım sektöründeki reform çalışmalarının zamanında yapılmamasıdır. Ülkede tarımsal üretim 2008 yılında yüzde 17,1 oranında artarken, 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla yüzde 1,8 ve yüzde 1,5 oranında düşüş yaşanmıştır. 2011 yılında ise tarım sektörü üretiminin yüzde 17,5 oranından artış kaydetmiştir. (Redkin Valentine 2009, s. 50-61).

Ulaştırma: Ukrayna 23,350 km'lik bir demiryolu ağına sahiptir ve son yıllarda yapılan modernizasyon çalışmaları sayesinde bu ağ daha verimli bir şekilde çalışır hale gelmiştir. Demiryolu ağının yaklaşık 8,600 km'lik bölümü elektrikli. Demiryolu ulaşımı uzun mesafeli yolcu ve yük taşımacılığı için Ukrayna'da en ucuz imkânları sunmaktadır. Ukrayna'da karayollarının toplam uzunluğu ise 169.104 km'dir. 2012 Avrupa Futbol Şampiyonası'nın Ukrayna ve Polonya'da yapılması nedeniyle, yaklaşık yarısı asfaltlanmamış olan otoyolların tamiri edilmesi ve şehirlerarası otoyolların inşaatı gerçekleştirilmiştir. Fakat 2008 yılı sonunda başlayan

küresel kriz ve Ukrayna'nın kronik siyasi istikrarsızlığı bu alandaki çalışmaların yavaş ilerlemesine neden olmuştur. Ukrayna'nın Karadeniz, Azak Denizi, Yuzhniy Bug ve Dinyeper nehirlerinde toplam 18 limanı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Odesa, Iyçevsk ve Yujniy limanlarıdır. Sivastopol dışındaki limanlar devlete aittir. Bütün limanlar eskidir ve işletme problemleriyle karşı karşıyadırlar. Yeni yatırımlarla limanların kapasitelerinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında, önceden bütün uluslararası bağlantılar Moskova üzerinden yapıldığı için, Ukrayna yeni bir havayolu ağı kurma ihtiyacı ile karşı karşıya kalmıştır. Devlet havayolu şirketi olan Ukrayna Uluslararası Havayolları (UIA) kurulmuş olup, yurtdışında 41 noktaya sefer düzenlemektedir. Ülkenin en büyük havayolu şirketi olan Aerosvit ise 52 noktaya sefer gerçekleştirmekte olup, 2012 yılı sonrasında bu sayı artırılmıştır. ("Ukrayna Türkiye ekonomik ilişkileri ve beklentiler", <https://www.dunya.com/gundem/ukrayna-turkiye-ekonomik-iliskileri-ve-beklentiler-haberi-305628>).

Kiev şehir merkezine 30 km uzaklıkta bulunan Borispol Havaalanı kısmen yenilenmiş olmakla birlikte uluslararası standartlardan bir hayli uzaktır. Uluslararası uçuşlar Kiev dışında Odesa, Simferopol, Lvov, Dnepropetrovsk'e de gerçekleştirilirken, havayolu taşımacılığının yüzde 60'ı Kiev Borispol havaalanından yapılmaktadır. (Coastal Volodymyr: 2001, s. 28–33)

Bankacılık: Ukrayna'da Milli Banka (Merkez Bankası) ve diğer ticari bankaların oluşturduğu iki kademeli bankacılık sistemi mevcuttur. Bir tarafta Ukrayna Milli Bankası, diğer tarafta ise devletin sahip olduğu Export-Import Bank, Oschadbank (mevduatların devlet garantisinde olduğu tek bankadır) gibi kurumlar ve özel bankalar yer almaktadır. Bankacılık sistemi 1 Ocak 1998 tarihinde uluslararası muhasebe sistemine geçmiş bulunmaktadır. 1 Ocak 2012 tarihi için ülkede 198 banka kayıtlı olup, bunlar arasında 176 bankanın bankacılık işlemleri yapma lisansı bulunmaktadır. 22 banka ise tasfiye sürecindedir. Ülkede yabancı sermayeli banka sayısı 53 olup, yüzde 100 yabancı sermayeli 22 banka faaliyet göstermektedir. Yabancı sermayeli bankalar arasında Rusya, Fransa, Kıbrıs, Avusturya ve Hollanda menşeli bankalar ilk sırada bulunmaktadır. Ukrayna'da bankacılık alanında faaliyet gösteren kurumların önemli bir kısmı gelişmiş sanayi bölgelerinde yer almaktadır. Nitekim, söz konusu kurumların yüzde 63'ü Kiev şehri ve vilayetinde, yüzde 24'ü ise 4 bölgede (Dnipropetrovsk, Donetsk, Odesa ve Harkov'da) bulunmaktadır. Şube

sayısı açısından ilk sırayı Donetsk (112 şube), ikinci sırayı ise Kiev şehri ve vilayeti bölgesi (106 şube) almaktadır. (Fortov: 2007, s. 40–50).

1990’lı yıllar boyunca Ukrayna ile Türkiye arasında ekonomik ve ticari ilişkiler sürekli büyüme kaydetmiştir. Böylece bu iki ülke 1990’lardan başlayarak iki önemli iktisadi-ticari ortak haline gelmiştir. İki ülke arasındaki ticari denge sürekli Türkiye aleyhine gelişmiştir. Ticaret açığının büyümesinin en büyük sebebi, Türkiye’nin Ukrayna’dan yaptığı demir-çelik ithalatındaki hızlı artış ve demir-çelik fiyatlarının tüm dünyada yaşadığı yükselmedir. (“Türkiye-Ukrayna ilişkileri neden önemli?”, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-ukrayna-iliskileri-neden-onemli>).

Kasım 2002’de Ukrayna Parlamentosu tarafından kabul edilen ve metal ürünleri ihracatına yeni vergiler getiren yasa, Ukrayna’dan metal ürünleri ithal etmekte olan Türkiye’yi yakında ilgilendirmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu yasaya göre hurda metal ihracatından ton başına 30 Euro’luk ihracat vergisi alınması öngörülmekteydi. Bu yasaya karşı Türk ithalatçıları ve demir-çelik üreticilerinin verdiği yoğun tepki nedeniyle 2004 yılı başında kurulan “Demir Çelik Çalışma Grubu” toplantılarında ise bir sonuç almak mümkün olmamıştır. 2008 yılında DTÖ üyeliğini takiben bu verginin yüzde 10’a indirilmesi beklenmektedir. (“Ukrayna Türkiye ekonomik ilişkileri ve beklentiler”, <https://www.dunya.com/gundem/ukrayna-turkiye-ekonomik-iliskileri-ve-beklentiler-haberi-305628>).

Ukrayna tarafından açıklanan verilere göre, Türkiye 2000 yılından bu yana Ukrayna’nın en çok ihracat yaptığı ilk üç ülke arasında yer almaktadır. Türkiye, Rusya Federasyonu’nun ardından Ukrayna’nın en çok ihracat yaptığı 2. ülke konumundadır. Türkiye, Ukrayna’nın ithalatında 2009 yılında 11. sıradayken, 2010 yılında 8., 2011 yılındaise 10. sırayı almıştır. (“Ukrayna Türkiye ekonomik ilişkileri ve beklentiler”, <https://www.dunya.com/gundem/ukrayna-turkiye-ekonomik-iliskileri-ve-beklentiler-haberi-305628>).

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2000 yılı sonu itibarıyla Türkiye’nin bu ülkeye olan ihracatı 258,1 milyon dolar, bu ülkeden ithalatı ise 981,5 milyon dolar olmak üzere iki ülke dış ticaret hacmi 1,239 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılının ilk 7 aylık rakamlarına baktığımız zaman Türkiye’den Ukrayna’ya ihracat 281,882 milyon Dolar, bu ülkeden ithalat ise 1,307 milyon Dolar olduğu görülmektedir (Ukrayna Ülke Bülteni, 2004). Önceki yıllarda olduğu gibi 2004

yılında da iki ülke dış ticaret hacminde Türkiye aleyhine ciddi bir açık söz konusudur. Ancak Ukrayna'nın mevcut ekonomik potansiyeli ve Türkiye ekonomisi ile birbirlerini tamamlar nitelikte bulunmaları, iki ülke ilişkilerinde siyasî olduğu gibi ekonomik alanda da büyük bir gelecek açmaktadır. ("Türkiye-Ukrayna ilişkileri neden önemli?", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-ukrayna-iliskileri-neden-onemli>).

Karşılıklı ticaretin 2010 yılına dek 10 milyar dolara çıkarılması hedefi, küresel ekonomik kriz ve Ukrayna pazarındaki talep daralması nedeniyle yakalanamamış olup, özellikle 2009 yılında ikili ticaret hacmi bir önceki yıla göre yarı yarıya azalmıştır. 2010 yılında ise karşılıklı ticaretin tekrar artış eğilimine girdiği görülmektedir. Bu eğilim 2011 yılında da devam etmiş ve Türkiye'nin Ukrayna'ya yaptığı ihracat bir önceki yıla göre yüzde 37,4 oranında artmıştır. Ukrayna'dan yapılan ithalatta ise aynı dönemde yüzde 25,5 oranında artış söz konusudur. ("Türkiye Ukrayna ekonomik ve siyasi ilişkilerinin bugünü", <http://burakpehlivan.org/3050/turkiye-ukrayna-ekonomik-ve-siyasi-iliskilerinin-bugunu-burak-pehlivan/>).

Türkiye'nin Ukrayna'ya Yaptığı İhracatta İlk 10 Kalem (2011)

Turunçgiller (taze / kurutulmuş)

Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar

Otomobil

Örme mensucat

Plastikten diğer levha, yaprak, pelikül ve lamalar

Isıtması elektrikle olmayan demir-çelik radyatör, jeneratörler

Dokuma halılar ve yer kaplamaları

Tuvalet kâğıtları, kâğıt havlu, mendil vs.

Meyve ve konserveleri

Demir-çelik yassı mamul, kaplı, sıvanmış (600 mm'den geniş)

Genel Toplam 1.732.100

Türkiye'nin Ukrayna'dan Yaptığı İthalatta İlk 10 Kalem

Demir/alaşımsız çelikten yarı mamuller

Demir-çelik sıcak hadde yassı mamulleri (600 mm'de geniş)

Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)

Demir-çelik döküntü ve hurdaları, külçeleri

Azotlu mineral/kimyasal gübreler

Dökme demir (pik), aynalı demir

Buğday ve mahlut

Ferro alyajlar

Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar Ayçiçeği tohumu

Genel Toplam 4.812.100 (“Türkiye-Ukrayna ekonomik ilişkilerinde yeni dönem”,

<https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ukrayna-ekonomik-iliskilerinde-yeni-donem>).

Türkiye ile Ukrayna arasındaki ticaret açısından bakıldığında, gerek tarım gerekse de sanayisektörlerinde çok ciddi ihrac potansiyeli bulunmaktadır. Nitekim tarım ve gıda alanında beyaz et, meyve sebze, kurutulmuş meyveler, zeytin ve zeytinyağı, kabuklu meyveler, şekerli mamuller ve bisküviler; sanayi alanında otomotiv ana ve yan sanayi, ambalaj ürünleri, inşaat ve maden makineleri, tekstil ve hazır giyim, beyaz eşya, inşaat malzemeleri, mobilya (özellikle orta sınıfa hitap eden) gibi sektörlerde Ukrayna’ya ihracat artması için yapılacak çalışmalar çok faydalı olacaktır. (“Türkiye Ukrayna ekonomik ve siyasi ilişkilerinin bugünü”, <http://burakpehlivan.org/3050/turkiye-ukrayna-ekonomik-ve-siyasi-iliskilerinin-bugunu-burak-pehlivan/>).

Ukrayna'daki Türk firmalarının tamamına yakını KOBİ niteliğinde olup, ağırlıklı olarak gıda ve içecek, temizlik malzemeleri, hazır giyim, orman ürünleri, maden ve metal, inşaat ve inşaat malzemeleri alanında faaliyet göstermektedir. Şubat 2001 de Anadolu Efes Grubu, Ukrayna’nın Odesa şehrinde bulunan Chernomor Bira Fabrikası’nın yüzde 51 hissesini alarak bu fabrika ile ortak yatırım gerçekleştirmiştir. 2004 yılında Efes Ukrayna’daki pazar payını artırmak amacıyla yeni Ukraynalı ortak arayışı içine girmiş, daha sonra bu kararından vazgeçerek Ukrayna’daki üretimine son vermiştir. Geçtiğimiz dönemde Ukrayna pazarına Rusya Federasyonu’ndaki fabrikasından ihracat yoluyla mal veren Anadolu Efes, 2012 yılının başı itibarıyla SAB Miller firmasının Rusya ve Ukrayna’daki bira operasyonlarını 1,9 milyar dolar karşılığında devralarak tekrar Ukrayna pazarına girmiş bulunacaktır. (“Ukrayna ve Türkiye’nin Ekonomik İlişkileri Hızla Gelişecektir”, <http://burakpehlivan.org/751/ukrayna-ve-turkiyenin-ekonomik-iliskileri-hizla-gelisecektir/>).

2003 yılı sonlarına doğru Turkcell, DCC isimli Ukrayna firmasının yüzde 51'ini 50 milyon dolara satın alarak Ukrayna cep telefonu pazarına girmiştir. 2004 yılı sonlarına doğru Turkcell 'Life' markasıyla Ukrayna'da GSM operatörü olarak hizmet vermeye başlamıştır. Pazarda yeni bir servis sağlayıcının yer alması ile birlikte rekabet artmıştır. Daha önce cep telefonu piyasasında belli bir yer edinmiş olan Kiev Star ve UMC adlı cep telefonu hizmet vericileri ürünlerini çeşitlendirme yoluna gitmişlerdir. Bugün abone sayısı 11 milyona ulaşan Life pazarın yüzde 20'sini elinde bulundurmaktadır. ("Türkiye-Ukrayna ekonomik ilişkilerinde yeni dönem", <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ukrayna-ekonomik-iliskilerinde-yeni-donem>).

Resmi rakamlara göre, 2011 yılında Ukrayna'daki Türk yatırımlarının tutarı 150,6 milyon dolara ulaşmıştır. Fakat gıda sektöründe faaliyet gösteren KBF Ülker, GSM operatörü Life vb. Türk firmaları üçüncü ülkeler üzerinden yatırımda buldukları için bu tutara dahil edilmemişlerdir. Bu çerçevede, Ukrayna'daki yatırımlarımızın fiili tutarının daha fazla olduğu değerlendirilmekte olup, bu rakamın 1 milyar doların üzerinde olduğu ifade edilmektedir. Altınbaş Holding'e ait Creditwest ile FIBA Holding'e ait Credit Europe bankaları Şubat 2007'de faaliyete geçmiştir. Bu gelişme Ukrayna'da çalışan Türk işadamlarının bankacılık hizmetlerinden daha etkin yararlanmasını sağlamaktadır. ("Ukrayna ve Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri Hızla Gelişecektir", <http://burakpehlivan.org/751/ukrayna-ve-turkiyenin-ekonomik-iliskileri-hizla-gelisecektir/>).

Ukrayna'daki Türk inşaat firmalarının faaliyetleri Ukrayna'nın içinde bulunduğu finansal imkansızlıklar nedeniyle istenilen düzeyin çok gerisinde kalmaktadır. Bu finansal imkânsızlıkmüteahhitlik firmalarımız ile Ukraynalı işverenler arasında zaman zaman problemler yaşanmasına sebep olmaktadır. ("Ukrayna Türkiye Serbest Ticaret Antlaşması", <http://burakpehlivan.org/1958/ukrayna-turkiye-serbest-ticaret-antlasmasi/>).

T. C. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, Türk Müteahhitlik firmaları 2011 yılına kadar olan dönemde toplam 2,8 milyar dolar değerinde 128 proje üstlenmişlerdir. İnşaat sektöründe faaliyet gösteren önemli firmalarımız tarafından stadyum, konut, yol, demiryolu ile karayolu köprüsü, ticaret merkezi, lüks otel, özel ekonomi bölgesi gibi projeler gerçekleştirilmiştir. ("Ukrayna ve Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri Hızla Gelişecektir", <http://burakpehlivan.org/751/ukrayna-ve-turkiyenin-ekonomik-iliskileri-hizla-gelisecektir/>).

Türkiye'ye gelen Ukraynalıların toplam sayısı 2008 yılında 731 bin ve 2009 yılında ise küresel krizin etkisiyle 575 bin olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında 568 bin Ukraynalı turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ukrayna Devlet İstatistik Servisi verilerine göre, 2011 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Ukrayna vatandaşlarının sayısı 605 bin olmuştur. Türkiye'ye daha fazla Ukraynalı turist çekebilmek için Ukrayna'da tanıtımı amacıyla daha etkili reklam ve tanıtım çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. ("Türkiye-Ukrayna ekonomik ilişkilerinde yeni dönem", <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ukrayna-ekonomik-iliskilerinde-yeni-donem>).

Ukrayna eski SSCB coğrafyasında iş yapma koşullarının en zor olduğu ülkelerden birisidir. Bunun başlıca nedeni ülkedeki siyasi istikrarsızlık ve iktisadi faaliyetin yasal altyapısının zayıflığıdır. Ukrayna ile Türkiye arasında aşağıdaki sorunların öne çıktığı belirtilebilir:

- Ukrayna'dan yapılan ihracatta KDV iadelerinin tahsil edilmesinde yaşanan sorunlar nedeniyle firmalar mağdur olmaktadır. 2000'li yılların basından itibaren KDV iadesi alacağı olan firmalar mevcuttur. ("Türkiye, Ukrayna'dan en fazla hangi tarım ürünlerini satın alıyor?", <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-ukraynadan-en-fazla-hangi-tarim-urunlerini-satin-aliyor-40504073>).

- Birçok Türk firması alacaklarının tahsilinde sorunlar yaşamaktadır. Gerek uluslararası tahkim gerekse de yerel mahkemelerde ticari davaları kazanan firmalarımız sık sık bu kararları uygulatamama gibi bir problemle karşılaşmaktadırlar. ("Ukrayna'dan İthalat", <https://disticaret.net/forum/ukrayna-dan-ithalat>).

- İşadamların vize almakta fazla sıkıntı yaşamaları da çalışma ve oturma izinlerinin verilmesi çok problemlidir. Bu durumdan özellikle Türkiye'den kalifiye eleman getirmek durumunda olan firmalar olumsuz etkilenmektedirler. ("Türkiye Ukrayna 2016 yılı dış ticaret değerlendirmesi", <http://burakpehlivan.org/5705/turkiye-ukrayna-2016-yili-dis-ticaret-degerlendirmesi-haydar-kocak/>).

- Gümrük işlemleri aşırı bürokratik şekilde yürütülmektedir. Gümrük gelirlerini artırmak isteyen Ukrayna hükümeti 2008 yılından itibaren ithalatta minimum fiyat / referans fiyat uygulamasının kapsamını genişletmiştir. Bu uygulamalar resmi bir çerçevede yapılmamakta, çeşitli gümrük kapılarında farklı uygulamalar söz konusu olmaktadır. Ayrıca, dış ticaret işlemlerini düzenleyen yasal

mevzuat sık sık değişebilmektedir. (“Ukrayna’dan Türkiye’ye Tahıl İhracat Rekoru”, <http://www.ukraynali.com/ukraynadan-turkiyeye-tahil-ihracat-rekoru.html>).

- Ukraynalı alıcıların ısrarları nedeniyle Türk ihracatçıları salt güven temelinde, belge ve sözleşmeye dayanmayan ticari işlemler yapmakta ve birçok durumda mağdur olmaktadır. Nitekim işlemler resmî belgeye dayanmadığı için herhangi bir hak arama olanağı da kalmamaktadır. Türk ihracatçıların bu hususa dikkat etmeleri, özellikle de Ukrayna’nın DTÖ üyesi olduğu göz önünde bulundurularak, ticaret işlemlerini resmi çerçevede yapmaya özen göstermeleri gerekmektedir. (“Türkiye-Ukrayna ekonomik ilişkilerinde yeni dönem”, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ukrayna-ekonomik-iliskilerinde-yeni-donem>).

- Yabancı yatırımcılar için teşvikler yetersizdir. Ukrayna’nın sahip olduğu ekonomik potansiyel, ülkenin kendi iç yapısından kaynaklanan sorunlar ile Sovyet döneminin bürokrasi ve rekabet zayıflığı gibi olumsuzluklardan tam olarak kurtulamamış olması nedeniyle yeterince değerlendirilememektedir. Türkiye ile Ukrayna arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerde yaşanan sorunların temelinde de çoğunlukla Ukrayna’nın devletçi planlı ekonomiden kapitalist pazar ekonomisine geçiş sürecinde beklenen gelişimi sağlayamaması ve dolayısıyla da ülkedeki yatırım ortamının küresel ekonominin değişen şartlarına ve ihtiyaçlarına karşılık verememesi yatmaktadır. (“Ukrayna’dan İthalat”, <https://disticaretnet.com/forum/ukrayna-dan-ithalat>).

- Ukrayna’daki ağır bürokrasi ve buna bağlı talepler kamu kuruluşlarında ileri boyutlardadır. Belirli kademelerdeki yöneticilerin karar verme yetkisine sahip olmamaları işleri uzatmaktadır. Ülkede yatırım yapmak isteyen yabancı firmalar prosedürlerin karmaşıklığı nedeniyle zaman ve para kaybına maruz kalmaktadırlar. Ekonomik mevzuatın yetkililerce bile yeterince bilinmemesi, sık sık değişmesi ve değişikliklerin firmalara yeterince duyurulmaması, Ukrayna’da iş yapan Türk şirketlerinin sıklıkla dile getirdikleri sorunlardır. Bu konularda iyileştirme sağlanması, hukuk sisteminin uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve uygulamada da gerekli düzeltmelerin yapılması halinde yabancı yatırımcı, mevzuat altyapısına güven duyabilecektir. Ayrıca, bütün kamu kurumlarında çok yaygın yolsuzluk olaylarına rastlanmaktadır. (“Türkiye, Ukrayna’dan en fazla hangi tarım ürünlerini satın alıyor?”, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-ukraynadan-en-fazla-hangi-tarim-urunlerini-satin-aliyor-40504073>).

• Serbest bölge işletmeciliğinde modern uygulamalara henüz geçilmediği için bu bölgelerde yatırımcılar için cazip seçenekler yoktur. Serbest bölge işletmeciliği konusunda Ukrayna’da faaliyet göstermek isteyen Türk girişimcilerimize bu konuda açılım sağlanması durumunda Türkiye, bu konulardaki deneyimlerini Ukrayna’ya aktarabilecektir. (“Ukrayna Türkiye Serbest Ticaret Antlaşması”, <http://burakpehlivan.org/1958/ukrayna-turkiye-serbest-ticaret-antlasmasi/>).

• Avrupa ve BDT ülkeleri arasındaki ticaretin geçiş yolu olduğunu savunan Ukrayna ile Türkiye arasındaki ticarete konu olan malların önemli bir bölümü kombine taşımacılıkla taşınmaktadır. Ayrıca, diğer BDT ülkelerine gidecek malların da büyük bir bölümü Ukrayna limanlarına deniz yolu ile getirildikten sonra demiryolu veya konteynerler ile taşınmaktadır. Ukrayna’dan transit geçen konteynerlere çok detaylı inceleme yapılmakta ve gümrükleme işlemlerinde sorun çıkmaktadır. Bu sorunlar çoğunlukla ihracatçı firmaların önceden tespit edilen belgeleri doğru bir şekilde temin etmemesi nedeniyle yaşanmakta ve bu nedenle transit geçişlerde gecikmeler oluşmaktadır. Taşımacılık konusunda gündeme getirilen diğer bazı sorunlar ise kısaca şöyledir: (a) Ukrayna devletinin yapacağı demiryolu zamlarının belli dönemlerde ve belli katsayılara endeksli olarak yapılması ithalat / ihracat yapan Türk işadamlarının yaşadığı olumsuzlukları önleyecektir. (b) Demiryolu platformları ihtiyaca cevap vermemektedir. Bunun sonucu olarak konteynerlerin teslimatı gecikmektedir. (c) Son dönemde Odesa-Kiev yol inşaatına öncelik verilmesi nedeniyle vagon temininde sıkıntılar yaşanmaktadır. (d) Odessa ve Ilyiçevsk limanları talebe karşılık verememektedir. TIR’lar limana giriş-çıkışlarda büyük zaman kaybetmektedirler. Liman kapasitelerinin artırılması ve ekipmanların yenilenmesi ile bu sorunların aşılabilir. (“Ukrayna’dan İthalat”, <https://disticaretnet.com/forum/ukrayna-dan-ithalat>).

Tüm bu sıraladığımız sorunların çözümü, her şeyden önce, Ukrayna’nın mevzuatında gereken değişiklikleri yapması ve modern idari yöntemleri benimsemesi ile mümkündür. Ukrayna’da daha iyi iş ve yatırım ortamının ortaya çıkması için ekonomik hayatı düzenleyen mevzuat ve yasal düzenlemelerde yeniliklerin yapılması ve reform çalışmalarının hızlandırılması gerekmektedir. Bu çerçevede yeni hükümet tarafından 2010 yılının ortalarından itibaren bazı somut adımlar atılmaya başlanmış olup, yeni vergi yasası yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, gümrük ve yatırım mevzuatında da değişiklik ve reform yönünde çalışmalar sürmektedir. Konu birazda mantalite değişikliği ile ilgilidir. Ayrıca, Türkiye’nin

Ukrayna'ya daha fazla önem vermesi, gerek iş dünyası gerekse de siyasi çevreler tarafından ilişkilerin sıkılaştırılması için önlemler alınması, Ukrayna'daki Türk toplumunun örgütlenerek bir baskı grubu oluşturması için somut adımlar atılması gerekmektedir. ("Türkiye Ukrayna 2016 yılı dış ticaret değerlendirmesi", <http://burakpehlivan.org/5705/turkiye-ukrayna-2016-yili-dis-ticaret-degerlendirmesi-haydar-kocak/>).

Bu sorunlara rağmen Ukrayna ile çok sayıda önemli işbirliği fırsatları mevcuttur. Bu fırsatlar / olanaklar aşağıdaki gibidir:

- Ukrayna'nın büyük bir pazar olarak önemi göz önüne alındığında, Türk firmalarının bu ülke ile sadece ticari ilişkilerini sürdürmek yerine ekonomik ilişkilere de ağırlık vererek Ukrayna'da yatırıma yönelmeleri çok önemlidir. ("Ukrayna'nın ithalat-ihracat verileri: Türkiye ne durumda?", <http://ukraynahayat.com/ukraynanin-ithalat-ihracat-verileri-turkiye-ne-durumda/>).

- Diğer taraftan halen makina, gıda, tekstil ve temizlik maddeleri gibi klasik mal gruplarına odaklanan Türk ihracatı çeşitlendirilebilir. Bu çerçevede, inşaat malzemeleri, elektrikli ve elektronik ev eşyaları, haberleşme sistemleri, oto yan sanayi mamulleri ihracatı desteklenmelidir. ("Ukrayna ülke raporu", <https://www.ihkib.org.tr/fp-icerik/ia/d/2017/10/24/ukrayna-ulke-raporu-pdf-201710241617450650-F05BD.pdf>)

- Tarım arazilerinin uzun vadeli kiralanması yoluyla özellikle mısır veya ayçiçeği gibi ürünlerin yetiştirilmesi ve ihraç edilmesi mümkündür. Ayrıca tarımla ilgili diğer alanlarda da modernizasyon ve yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde her türlü yabancı yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. ("Ukrayna ile Türkiye arasında ticari ve ekonomik işbirliği", <http://turkey.mfa.gov.ua/tr/ukraine-tr/trade>).

- İnşaat ve inşaat malzemeleri, kimya, tekstil, elektrik ve elektronik, kauçuk gibi alanlar işbirliği yapılabilecek sanayi dallarıdır. ("Türkiye Ukrayna 2016 yılı dış ticaret değerlendirmesi", <http://burakpehlivan.org/5705/turkiye-ukrayna-2016-yili-dis-ticaret-degerlendirmesi-haydar-kocak/>).

- Ukrayna, makine imalatı ve bilimsel araştırma konusunda ciddi bir potansiyele sahiptir. Know-how, gelişmiş teknolojik ekipman ve bilgi teknolojileri konusunda ülkede gelişmiş bir altyapı söz konusudur. Bu alanda işbirliği yapılması faydalı olacaktır. ("Ukrayna ile Türkiye arasında ticari ve ekonomik işbirliği", <http://turkey.mfa.gov.ua/tr/ukraine-tr/trade>).

• Önümüzdeki dönemde Ukrayna’da yapılacak olan özelleştirme projelerinin de yakından takip edilmesi gerekmektedir, bu alanda önemli iş fırsatları çıkabilir. Ayrıca, devlet tarafından koordinasyonu yapılan büyük ölçekli yatırım projelerinde Türk ve Ukraynalı şirketler ortak olabilirler. Bu çerçevede, Ukrayna Devlet Başkanına bağlı Ulusal Projeler Ajansı tarafından yürütülen yatırım projeleri üzerinde durulabilir. Nitekim büyük finansman gerektiren bu projelerde ortak yatırım kararının alınması daha rasyonel bir yaklaşım olacaktır. (“Ukrayna ülke raporu, <https://www.ihkib.org.tr/fp-icerik/ia/d/2017/10/24/ukrayna-ulke-raporu-pdf-201710241617450650-F05BD.pdf>).

1992 yılında imzalanan ve 1994 yılında yürürlüğe giren Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile ticari ve ekonomik ilişkilerin temeli oluşturulmuştur. Bu anlaşmanın yanı sıra, 1992'den bu yana iki ülke arasında imzalanan bazı önemli anlaşma ve protokoller aşağıdadır:

- Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (Mayıs 1992).
- Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması (Kasım 1996).
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (Kasım 1996).
- İş Konseyi Kurulmasına Dair Anlaşma (Nisan 1991).
- Türkiye-Ukrayna 2010-2011 Eylem Planı.

Bugüne dek Türk – Ukrayna Hükümetlerarası Ticari – Ekonomik İşbirliği Komisyonu’nun (TEİK) bir çok toplantı düzenlenmiştir. 25 Nisan 1991’de kurulan Türk - Ukrayna İş Konseyi, Türkiye ile Ukrayna arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin ortak çıkarlar çerçevesinde geliştirilmesi amacıyla yıllardan beri düzenli bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. İş Konseyi’nin Türk tarafı Başkanlığını Tureks İthalat İhracat ve Ticaret A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı Ruşen Çetin, Ukrayna tarafı başkanlığını ise Ukrayna Sanayi ve Ticaret Odası Birinci Başkan Yardımcısı Viktor Yanovski üstlenmiştir. (“Ukrayna ile Türkiye arasında ticari ve ekonomik işbirliği”, <http://turkey.mfa.gov.ua/tr/ukraine-tr/trade>).

Türk – Ukrayna İş Konseyi, Türkiye ve Ukrayna arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla çok çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedir. İş Konseyi tarafından Türk ve Ukraynalı iş adamlarını bir araya getiren toplantılar, seminerler, paneller düzenlenmekte, Ukrayna’daki ekonomik gelişmeler, mevzuat değişiklikleri ve Ukrayna’dan gelen işbirliği teklifleri üyelerine duyurulmaktadır. Türk-Ukrayna İş Konseyi, yıllık toplantılarını dönüşümlü olarak Türkiye’de ve Ukrayna’da yapmaktadır. Söz konusu toplantılar iki ülkeden çok sayıda işadamını ve

üst düzey bürokrati bir araya getirmek suretiyle iki ülkeyarasındaki ilişkilerin bugünkü seviyeye ulaşmasında çok önemli işlevler yerine getirmiştir. (“Ukrayna ile Türkiye arasında ticari ve ekonomik işbirliği”, <http://turkey.mfa.gov.ua/tr/ukraine-tr/trade>).

Türk-Ukrayna İş Konseyi, Ukrayna’nın değişik bölgelerinde faaliyetlere önem vermekte ve Dnepropetrovsk, Donetsk, Odesa, Kırım gibi önemli potansiyel arz eden bölgelerle ilgili çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca İş Konseyi sektörel bazda da faaliyetlerine devam etmektedir. (“Ukrayna’nın ithalat-ihracat verileri: Türkiye ne durumda?”, <http://ukraynahayat.com/ukraynanin-ithalat-ihracat-verileri-turkiye-ne-durumda/>).

Türkiye ve Ukrayna ekonomileri birbirlerine rakip değil, tamamlayıcı ekonomilerdir. Ukrayna Türkiye’ye ağırlıklı olarak hammadde ve yarı mamul ihraç ederken buna karşılık sanayi mamulleri alıyor. Türk sanayisi daha ziyade Ukrayna’dan aldığı hammaddeyi işleyip, katma değer oluşturarak üçüncü ülkelere satıyor. Türkiye Ukrayna’nın 4. büyük dış ticaret partneri ve en fazla dış ticaret fazlası verdiği ülke olma özelliğine sahiptir. 2013 yılında iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 6,7 milyar dolar olarak gerçekleşirken, Ukrayna’nın toplam ithalatının %9 düştüğü bir yılda, Türkiye’nin bu ülkeye ihracatı %20 oranında arttı. Kaldı ki 2013 yılı, Türkiye’nin toplam ihracatının neredeyse yerinde saydığı bir yıl oldu. Ukrayna ve Türkiye arasında birkaç yıl içerisinde 20 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşmak gibi iddialı bir hedef koyulmuştu, bu hedef başarılabilir mi? Gerekli şartlar olgunlaşırsa kesinlikle bu rakam hayal değil. Bunun olmasında en önemli aşama ise kuşkusuz iki ülke arasında müzakereleri bitme aşamasına gelen Serbest Ticaret Antlaşmasının ivedilikle imzalanmasıdır.

Ukrayna’da 700 civarında Türk sermayeli firma var ve bu ülkedeki Türk sermayesi üçüncü ülkelerden gönderilen kaynak ile birlikte 2 milyar doları aşiyor. Ülkede Türk müteahhitlik firmaları bugüne kadar 2 milyar doların üzerinde iş tamamladılar, bir o kadar değerdeki projeyi ise devam ettiriyorlar. Türkler yalnız inşaat, perakende gibi sektörlerde değil, hızlı tüketim mamulleri, makine, ilaç, kozmetik, dayanıklı tüketim, iletişim gibi pek çok sektörde bu ülkede güçlü işletmelere, markalara sahipler. Son yıllarda Türkiye ve Ukrayna arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler tarihinin en iyi dönemlerinden birini yaşıyordu. Elbette ülkenin içinde bulunduğu kriz ortamından kısa vadeli de olsa ticari ilişkiler etkilenecektir. Bununla birlikte orta ve uzun vadede iki ülkenin ekonomik ve ticari

ilişkilerinde özellikle Serbest Ticaret Antlaşmasının imzalanmasıyla birliktegüçlü bir artış bekleyebiliriz.

İki ülke ekonomik ilişkilerinin güçlü olduğu bir başka alan ise turizmdir. 2012 yılında vizelerin karşılıklı olarak kalkması ve başta THY olmak üzere Türk havayolu şirketlerinin Ukrayna'ya artan sefer sayılarıyla bu alanda ciddi bir hareketlilik yaşandı. Geçtiğimiz yıl Ukrayna'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı, tarihi zirve olan 750.000 rakamını aştı. Aynı şekilde Türkiye'den, Ukrayna'ya giden turist sayısında da rekor kırıldı ve 171 bin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Ukrayna'yı ziyaret etti. Dolardaki değerlenme, Ukraynalıların alım gücünü düşürecektir. Bu nedenle yurtdışında tatil yapan Ukraynalı sayısında azalma yaşanması ve Türkiye'nin bundan etkilenmesi olasıdır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Türkiye Ukrayna ilişkilerinin tarih içinde nasıl bir gelişme gösterdiği incelenmiştir. İki ülke arasındaki tarihi ilişkilerin büyük bir derinliğe sahip olduğu gösterilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Modern Türkiye'ye kadar iktisadi, siyasi, sosyal, jeopolitik ve güvenlik faktörlerin seyri tarihi bir perspektif içinde ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Özellikle Sovyetlerin dağılmasından sonra söz konusu faktörlerin etkisi altında genel olarak ikili ilişkiler iyi bir şekilde devam etmiştir.

Bu tez çalışması ile Karadeniz'in iki kıyısını paylaşan Türkiye ve Ukrayna'nın birçok konuda ortak adımlar attığı görülmüştür. Her iki ülkenin de kendi çıkarları için Karadeniz'in güvenliği konusunda ortak politikalar geliştirdiği görülmüştür.

Özellikle her iki ülkenin jeopolitik konumunun bölge için çok büyük bir önem taşıdığı görülmüştür. Türkiye'nin Karadeniz'deki barışı ve huzuru korumak için yaptığı faaliyetlere dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin bölge güvenliği için Ukrayna ile aynı düzlemde düşündüğü açıklanmıştır.

Ayrıca her iki ülkenin Karadeniz ve bölge politikalarında Rusya'nın rolü ortaya koyulmuştur. Ukrayna, 2004'te meydana gelen renkli devrimin ardından günümüze kadar geçen sürede çok sayıda siyasi kriz ve iç karışıklık yaşadı. On yıl devam eden zorlu bir sürecin sonunda 2014'de Rusya işgaline maruz kalarak Kırım'ı fiilen kaybetti, ülkenin doğusunda ise yönetimin Rusya yanlısı milislerin eline geçmesine engel olamadı. Bölgede Ukrayna güvenlik güçleri ile Rusya yanlısı/destekli milisler arasındaki çatışmalar hâlâ devam etmektedir.

Ukrayna üzerinde on yılı aşkın süredir devam eden Rusya-Avrupa Birliği-Amerika Birleşik Devletleri üçgenindeki nüfuz mücadelesinin bu derece sert geçmesi, aslında Ukrayna'nın ne kadar önemli bir ülke olduğunu gösteriyor. Ülkenin bu önemi büyük ölçüde jeopolitik konumundan kaynaklanıyor.

Uluslararası alanda devletlerin politikalarını şekillendiren en önemli unsurların başında coğrafyanın geldiği kabul edilir. Nitekim Napolyon'un "Coğrafya, ülkelerin kaderini belirler" sözü, bu durumu en iyi açıklayan ifadelerin başında gelir. Bu bağlamda kısaca "coğrafyanın politikaya verdiği yön" olarak tanımlanabilecek jeopolitik kavramı, Ukrayna'nın taşıdığı öneminin anlaşılabilmesi için bir anahtardır. Ukrayna-Türkiye ilişkileri Sovyetler Birliği'nin dağılmasından itibaren sürekli iyi

düzyeyde bir ilerleme gösterdi. Elbette bunun birçok nedeni bulunuyor. Ukrayna'nın Karadeniz'e kıyısı olması, jeopolitik açıdan Karadeniz'in güvenliğinin sağlanması noktasında Türkiye açısından önem taşıyor. Türkiye'nin Rusya'dan aldığı gazın büyük kısmının Ukrayna üzerinden geçen hat vasıtası ile Türkiye'ye ulaşması da bu ülkenin jeopolitik konumunun önemini gösteriyor. Karadeniz'e olan kıyısı, Rusya'nın ulusal güvenlik algılaması açısından yakın çevre doktrini içinde yer alması ve Rus gazının Avrupa'ya ulaşmasını sağlayan en önemli geçiş güzergâhı olması, Ukrayna'yı Rusya için önemli kılan en önemli jeopolitik unsurlar olarak öne çıkıyor. Rusya'yı çevreleme politikası ve Avrupa'ya gelen Rus gazının ana güzergâhı olması faktörleri ise Ukrayna'nın jeopolitiğini ABD ve AB açısından son derece önemli bir hale getiriyor.

Ancak Ukrayna'nın önemi sadece büyük güçlerin tekelinde olmadığı gibi, bu unsurlarla da sınırlı değil. Türkiye için de Ukrayna birçok açıdan büyük önem taşıyor ve nitekim iki ülke arasında özellikle son yıllarda ikili ilişkilerde artan ivme, bu durumu net olarak gösteriyor.

Elli yılı aşkın süredir AB ile müzakereler yürüten ve NATO üyesi olan Türkiye, Ukrayna'nın AB ile entegrasyon politikalarını desteklerken, NATO üyeliği konusunda da bu ülkenin yanında yer alıyor. BM ve AGİT gibi uluslararası örgütlerde de birbirini destekleyen iki ülke, askeri alanda ikili ilişkilerini geliştiriyor. Ancak askeri alandaki ilişkiler sadece ikili düzeyde sınırlı değildir. NATO-Ukrayna Komisyonu, BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyum Harekâtı iki devlet arasındaki askeri ilişkiler açısından önemli bir zemin teşkil ediyor.

Diğer taraftan Kırım Tatarları, iki ülke ilişkilerini vazgeçilmez kılan en önemli sosyalunsurlar arasında yer alıyor. Türkiye ile akrabalık bağı olan Kırım Tatarları, iki ülke arasında adeta bir "sosyal köprü" vazifesi görüyor. Bu kapsamda Rusya'nın Kırım işgalini ve ardından ilhakını tanımayan Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve Kırım Tatar halkının haklarını Rusya'ya karşı savunmaya devam ediyor.

Siyasi-diplomatik, askeri-güvenlik ve ekonomik olarak son yıllarda büyük bir ivme kazanan Türkiye Ukrayna ilişkileri stratejik bir ortaklık şekline dönüşmüştür. Her iki ülkenin Rusya ile yaşadığı sorunlarda ortak politikalar izlemesi ve Karadeniz'de ortaklık içinde bulunmaları iki ülkenin geleceğinde olumlu gelişmeler sağlayacaktır.

Yine bu tez çalışması sonucunda her iki ülkenin ihracat ve ithalatında rekabet etmediklerini ve aksine birbirini “tamamlayan ekonomiler” olduğu rakamlarla ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tüm bu gelişmeler iki ülkenin gelecekteki ilişkilerini çok daha ileriye taşıyacaklarını göstermektedir.

Türkiye ve Ukrayna ilişkilerini olumsuz etkileyen sorunların başında, son yıllarda Ukrayna’da görülen ekonomik küçülme gelmektedir. Bu küçülmenin nedeni, bu çalışmada açıklandığı gibi, Ülkenin turizm merkezi olan, Ukrayna’nın yüzölçümünün yaklaşık %5’ini oluşturan ve 2 milyondan fazla nüfusa sahip Kırım’ın Rusya Federasyonu tarafından ilhak edilmesi oldu. Bu küçülmede bir diğer faktör ise, ülke sanayinin %15’inin bulunduğu ve ihracatın %25’ini gerçekleştiren Donetsk ve Lugansk illerinin oluşturduğu Donbas Bölgesi’nin önemli bir bölümünün fiili kontrolünün merkezi hükümetin elinden çıkması oldu. Milli gelir ve nüfus küçülürken, borçların giderek artması Ukrayna’yı günden güne daha büyük bir ekonomik çıkmaza soktu. Ukrayna’nın dolar bazında borçluluk oranı %40’lardan %100’lere tırmandı.

Ukrayna’nın para birimi Grivna, Amerikan Doları karşısında %70 oranında devalüe olarak son bir buçuk yılda dünyada en çok değer kaybeden para birimi oldu. Toprak kayıpları ve genel istikrarsızlık yüzünden ihracatta ciddi daralma meydana geldi. Küçülen ekonomi ve düşen alım gücü, çoğu ithalatçı olan Türk sermayeli firmalarının pazarlarını küçültürken, azalan satışlar ve yüksek devalüasyon Türk firmalarının 2014 yılından itibaren ciddi zararlar yaşamasına yol açtı.

Bu tez çalışmasında da belirtildiği gibi, gümrükler Türk firmalarının sorun yaşadığı bir başka alandır. KDV ve gümrük vergisi kaybını önlemek adına Ukrayna gümrük teşkilatı emsal fiyat uygulaması yapıyor. Ancak malın fiyatının gerçekten düşük olduğu ve faturanın doğru olduğu durumlarda bile, ithalatçı firmalar beyan ettikleri faturalarda yükseltme yapmaya zorlanıyorlar. Bu ise firmaların maddi kayıplarına yol açıyor. Daha şeffaf bir gümrük sisteminin uygulanması, Türk ve Ukraynalı gümrük makamları arasında daha iyi bir koordinasyon sağlanması, düzgün çalışan firmaların daha rekabetçi olmalarının önünü açacaktır.

İki ülke arasında ilişkileri geliştirmek ve sorunları çözmek amacıyla pek çok adım atıldığını bu tez çalışmasında göstermeye çalıştık. Türk girişimcisinin Ukrayna’da iş yapmasını kolaylaştıran etmenlerin en başında, bu ülkenin kolay ulaşılabilir olması geliyor. İstanbul’dan, başta başkent Kiev olmak üzere Harkov, Lvov, Herson, Odesa, Zaporoje ve Dniptopetrovsk şehirlerine THY, Onur Air ve

Pegasus'un aralarında bulunduğu Türk havayolu şirketlerinin seferleri mevcuttur ve giderek gelişmektedir. Atlas Jet ise bir Ukrayna şirketi olarak burada faaliyetlerine başladı. Ancak birçok sektörde olduğu gibi Ukrayna'da havacılık sektöründe de tekelleşme var ve bu haksız rekabete yol açıyor. THY başta olmak üzere, şirketlerin mevcut hatlarda daha fazla uçuş ve yeni hat açma taleplerine zorluklar çıkarılıyor. Hâlbuki daha çok uçuş iki ülke için daha fazla turist, daha çok iş adamı ve daha çok ticaret anlamına gelecektir. 1 Ağustos 2012'de vizelerin karşılıklı olarak kalkması ve iki ülke vatandaşlarının 60 güne kadar seyahatlerinde vizeye ihtiyaç duymaması, kişilerin serbest dolaşımı önündeki engelleri kaldırdı. Bu ise, birçok Avrupa ülkesinde vize sorunlarıyla boğuşan Türk iş adamlarının Ukrayna'da iş yapmasını kolaylaştırdı.

İkili ticarete pozitif ivme oluşturacak başka önemli bir nokta ise, Ukrayna-Türkiye Serbest Ticaret Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi olacaktır. Böylece mal ve hizmetlerin serbestçe dolaşımı sağlanacaktır. Tek tek sorunlar yerine, iki ülke iş dünyasının ve iş derneklerinin bu antlaşmanın imzalanması doğrultusunda lobi faaliyetlerinde bulunması daha doğru bir adım olacaktır. Aynı şekilde Türk ve Ukraynalı havayolu şirketlerinin önünün açılması mevcut sefer sayısının ve çeşitliliğinin artırılması da kritik bir öneme sahip. Bu konudaki lobi çalışmaları her alanda hızlandırılmalıdır.

Tarih boyunca siyasi uzlaşma iki ülke arasındaki ortaklaşa faaliyetlerin sürdürülmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Her iki ülke imkanlarını en üst seviyelere taşımak için büyük çabalar göstermiştir. Hem Türkiye hem Ukrayna, iki ülke arasındaki iktisadi faaliyetlerin gelişmesini, önemli projelerin gerçekleşmesini ve yatırımların çoğalmasını sağladı. İki ülke karşılıklı icraatlarında her zaman destekleyici ve anlayışlı olamaya özen gösterdi. Bu konuda özellikle iktisadi ve siyasi ilişkilerin gelişmesinde her iki ülke de pek çok bürokratik engeli aşmayı başardı.

Türkiye ve Ukrayna tarihte olduğu gibi günümüzde de iki dost ülkedir. Her iki ülkenin çıkar çatışmalarının bulunmaması, aksine ortak noktaların çoğunluğu her iki ülke ilişkilerinin günden güne gelişmesini sağlamaktadır. İki dost ülke arasındaki münasebetler, "karşılıklı eşitlik ve barış içinde sorunları çözme" perspektifinde ilerliyor.

Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin geleceği, yukarıdaki bahsedilen sorunların çözüme kavuşturulmasıyla yakından ilişkilidir. Bu sorunlar aşıldıkça ilişkiler daha da

yükselen bir ivme ile gelişme kaydedecektir. Nitekim her iki devletin temel hedefi, Ukrayna ve Türk halklarının sosyo-ekonomik ve güvenlik durumlarını güçlendirecek ortak çalışmalar yapmak ve işbirliğini sürekli ileriye taşımaktır...

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Büyükakıncı Erhan (2004). Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri. Ankara: Phoenix Yayınları.

Crimean Agatangel (1996). Türkiye tarihi Kiev: Olir.

Dashkevich Yaroslav (2004). Prorus oryantasyonu XVI-XVII yüzyıllar. Ukrayna ve uluslararası ilişkiler. Kiev: Bilimsel eserlerin toplanması.

Deshchinsky Leonti, Panyuk Anatoly (2002). Ukrayna'nın uluslararası ilişkileri: tarih ve modern zamanlar. Lviv: Ders kitabı.

Hasgüler Mehmet (2008). Kriz Üçgeninde Türkiye (Ortadoğu, Avrasya ve Kıbrıs Yazıları 1997 – 2007). İstanbul:Ağaç Yayınları.

Lieven Anatol (1997). The Baltic Revolution (Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to Independence).Connecticut: Yale University Press

Lipa Yuriy (1992). Ukrayna'nın tayini. Lviv: Olir.

Oğan Sinan (2004). Turuncu Devrimler. İstanbul: Birharf Yayınları.

Rudnitsky Stepan (1989). Politik coğrafya devleti Ukrayna davası. Kiev: Ukrayna kelimesi.

Ліна Іопію (1992). Karadeniz doktrini Lviv: Olir.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Bilener Tolga (2007). “Ukrayna Dış Politikası” Karadeniz Araştırmaları, s. 120-124.

Cafersoy Nazım (2001). “Ukrayna: Avrasya'nın Stratejik Kaderinin Belirlendiği Ülke” Stratejik Analiz, No. 15, s.23-34.

Cafersoy Nazım (2004). “Ukrayna Yol Ayırımında” Stratejik Analiz, No. 55, s.71-76.

Chernikov Igor (2001). “Mustafa Kemal Atatürk - Cumhuriyetçi Türkiyenin Büyük Yapıcısı” Doğu Dünyası, No:2 s.77.

Chernikov Igor (2004). “Yüzyılların derinliklerinden. Tarihin Bağlamında Ukrayna'nın Türkiye ile İlişkilerinde Barış Gücü Hakkında” Siyaset ve Zaman, No:15 s.8-186.

Chernikov Igor (2010). “Mustafa Kemal Atatürk ve Ukrayna-Türk ilişkileri” Doğu Dünyası, No:2, s.161-165.

- Chizhikova Olga (2002).** “Türkiye'nin enerji pazarı "Oryantal kitap, s. 3-13.
- DanieriPaul (1997).** “The Dilemmas of Interdependence” Problems of Post-Communism, p.16-17.
- Dergachev Volodymyr (2014).** “Karadeniz Havzasındaki jeopolitik dönüşümler bağlamında Ukrayna ve Türkiye Uluslararası Konferan, s.23.
- Dolgov Igor (2003).** “Sadece Karadeniz bizi birleştirmiyor” Siyaset ve zaman, No:3, p.70-75.
- Erol Mehmet (2014).** “Ukrayna-Kırım Krizi Ya Da İkinci Yalta Süreci” Karadeniz Araştırmaları, Sayı 41, s.2-5.
- Glebov Sergey (2001).** “Karadeniz bölgesinde güvenlik küresel ve bölgesel boyutları (uluslararası ilişkilerin gelişmesinin şu anki hali)” Kontekst, No:7, s. 9-19.
- Hajinov Ilya (2004).** “KEİ içinde Ukrayna ve Türkiye arasındaki işbirliği” Uluslararası Konferansın Malzemeleri, s.56.
- Hrushevski Mihail (1992).** “Ukrayna tarihinin “Ukrayna tarihinin Bozkır ve deniz” No:3, s.28-29.
- İpek Pınar (2006).**“The Aftermath of Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Challenges ahead of Turkey” Perceptions, Vol. 11, p. 1-17
- Kasparov Victor (2002).**“Türkiye'yi sarsan siyasi deprem” Eleştiri comments, s. 18
- Kasyanenko Nikolay (2000).** “Ukrayna ve Türkiye, tank ihalesine kadar işbirliği yapmıyor ” Den, No:2, s. 2
- Kelin Andrei (2005).** “Russia-NATO: Toward a New Stage of Interaction” International Affairs: Russian Journal of World Politics, Diplomacy and International Relations, p.36.
- Kemal Oshendan (2004).** “Ukrayna'nın Güneyindeki Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın (TİKA) Faaliyetleri”. Uluslararası konferans materyalleri, s.24.
- Khlebov Stanislav (2001).** “Karadeniz Bölgesinde Güvenlik Küresel ve Bölgesel Boyutları” Kontekst, No:7 s. 25-30.
- Kochubei Yuriy (2000).** “ Karadeniz oryantasyonuna göre”, Siyaset ve zaman, No:9, s. 47-49
- Kondratyuk Stepan (1999).** “Karadeniz Bölgesi: Asya-Avrupa Petrol Rotası Adımı ve Siyasetinin Gerçekleri ve Beklentileri”, No:3, s.3-14.
- Light Margot, White Stephen, Löwenhardt John (2000).** “A Wider Europe: the View From Moscow and Kyev” International Affairs, p.84.

- Matos John (2000).** “Ukrayna ve Türkiye: Karadeniz Bölgesinde Güvenlik ve İşbirliği” Uluslararası Konferansın Malzemeleri.
- Medetsky Anatoly (2004).** “Outrage as Yanukovych Takes the Lead” The Moscow Times, p.7.
- Mkhitaryan Natalia (2004).** “Ukrayna devletinin öncelikli görevleri bağlamında Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesi stratejisi” Uluslararası konferans materyalleri, s. 16-28.
- Moroney Jennifer (2001).** “Frontier Dynamics and Ukraine’s Ties To The West. Problems of Post-Communism” Research Gate, p.25.
- Morrison James (1993).** “Pereiaslav and After: The Ukrainian-Russian Relationship” International Affairs, p.695.
- Motsyk Alexander (2001).** “Karadeniz bizi birleştiriyor” Siyaset ve zaman, No:7, s. 6-8.
- Musienko Mikhail (2006).** “Arkadaşlık köprüler. Ukrayna-Türkiye ilişkileri” Ukrayna Yayınevi Konsorsiyumu, s. 16-28.
- Novikov Ivan (2005).** “Türkiye ekonomisi ve hidrokarbon enerji kaynakları” Ortadoğu ve modernite, No:26, s. 86.
- Olearchyk Roman, RossantJanet (2005).** “Ukraine: Why the Road West Will Be Rocky?” Business Week, p.5.
- Ozer Ivan (2006).** “Türkiye ve Avrupa Birliği: Avrupa'ya üyelik yolundaki başlıca politik sorunlar” Uluslararası İlişkiler Siyasi Enstitüsü Dergisi, s.21.
- Parakhonsky Alexander (2000).** “Karadeniz Bölgesinde Ukrayna ve Türkiye'nin İlgi Alanları: Karşılaştırmalı Analiz” Uluslararası Konferansın Malzemeleri, s.12.
- Poberezhnyy Viktor (2001).** “Ukrayna'nın dış politikasında Türkiye” Yeni politika No:3, s. 28-33
- Samokhvalov Viktor (2002).** “BSEC parlak bir gelecek bekliyor” Siyaset ve zaman, No:7, s.50-52.
- Shishkina Valentina (2004).** “Ukrayna-Türkiye arasındaki Askeri-Teknik İşbirliğinin Durumu ve Beklentileri” Uluslararası Konferansın, s.64.
- Sinyavsky Antin (1993).** “SSCB ve Orta Doğu açık jeopolitiği "Doğu Dünyası”, No:6, s.18
- Varbanets Pavel (2004).** “AB'ye giden yolda Ukrayna ve Türkiye: Avrupa entegrasyon sürecinin başlıca sorunları ve üstesinden gelme olasılıkları "Uluslararası Konferansın Malzemeleri”, Kiev, s.54.

Vasilenko Svetlana (2002).“Ukrayna "Karadeniz doktrini" ve modern boyutları "Ukrayna sosyal ve insani bilimsel dergi” No:4, s.11-25.

Vorotnyuk Maryna (2005). “Türkiye'nin modern dış politika kavramlarında Ukrayna'nın rolü ve yeri "Uluslararası konferansın materyalleri”, s.75.

3. Elektronik Kaynaklar

Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti Arasındaki Dostluk ve İşbirliği Anlaşması (30.05.1994), Ukrayna Mevzuatı, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/792_005, erişim tarihi 11.12.2016

Uluslararası konferans materyalleri (26.05.2004)

<http://old.niss.gov.ua/Table/260506/index.htm>, erişim tarihi 11.12.2016

KEİ Şartı (19.03.1999),

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_009 erişim tarihi 11.12.2016

MustafaKemalAtatürkveTürkiye–Ukrayna İlişkileri (1918-1938), Atatürk Arştırma Merkezi, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-55/mustafa-kemal-ataturk-ve-turkiyeukrayna-iliskileri-1918-1938> Erişim Tarihi 12.10.2015

Ukrayna ve Türkiye, Karadeniz rafındaki hidrokarbonların ortak üretimini tartıştı (5.04.1007) <http://delo.ua/news/economics/ukraine/info-27682.html>, erişim tarihi 8.09.2016

Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko'nun Türkiye Ziyareti ve Türkiye – Ukrayna İlişkileri (27.10.2007). Türksam sitesi, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/440-ukrayna-devlet-baskani-viktor-yusenko-nun-turkiye-ziyareti-ve-turkiye-ukrayna-iliskileri>, Erişim Tarihi 12.10.2016

Ukrayna'da “Maidan” Kime Kalacak? (3.03.2014). Türksam sitesi, <http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/ukraynada-maidan-kime-kalacak-h13021.html>, Erişim Tarihi 12.10.2016

KırımTatarları yenihükümetitanımıyor (1.03.2014). Dünya Bülteni sitesi,

<http://www.dunyabulteni.net/manset/291118/kirim-tatarlari-yeni-hukumeti-tanimiyor>, Erişim Tarihi 12.10.2016

Ukrayna'daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler (10.03.2014). Tuic Akademi sitesi, <http://www.tuicakademi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>, Erişim Tarihi 12.10.2016

Ukrayna'ya Barış Gelir mi? (14.02.2017). TUID sitesi, <http://tuid.org.ua/ukraynaya-baris-gelir-mi>, Erişim Tarihi 12.08.2017

Ukrayna'nın ithalat-ihracat verileri: Türkiye ne durumda? (8.11.2016). Ukrayna Hayat sitesi, <http://ukraynahayat.com/ukraynanin-ithalat-ihracat-verileri-turkiye-ne-durumda/>, Erişim Tarihi 12.10.2017

Ukrayna ile Türkiye arasında ticari ve ekonomik işbirliği (8.01.2017). Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği sitesi, <http://turkey.mfa.gov.ua/tr/ukraine-tr/trade>, Erişim Tarihi 12.01.2018

Türkiye Ukrayna 2016 yılı dış ticaret değerlendirmesi (13.02.2017). Burak Pehlivan sitesi, <http://burakpehlivan.org/5705/turkiye-ukrayna-2016-yili-dis-ticaret-degerlendirmesi-haydar-kocak/>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Ukrayna Türkiye Serbest Ticaret Antlaşması (16.10.2013). Burak Pehlivan sitesi, <http://burakpehlivan.org/1958/ukrayna-turkiye-serbest-ticaret-antlasmasi/>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Türkiye, Ukrayna'dan en fazla hangi tarım ürünlerini satın alıyor (29.06.2017). Hürriyet sitesi, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-ukraynadan-en-fazla-hangi-tarim-urunlerini-satin-aliyor-40504073>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Türkiye-Ukrayna ekonomik ilişkilerinde yeni dönem (29.05.2017). Deik sitesi, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ukrayna-ekonomik-iliskilerinde-yeni-donem>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Ukrayna'dan İthalat (28.02.2017). Dış Ticaret Net sitesi, <https://disticaretnet.com/forum/ukrayna-dan-ithalat>, Erişim Tarihi 02.12.2017

Ukrayna'dan Türkiye'ye Tahıl İhracat Rekoru (20.05.2017). Ukraynalı sitesi, <http://www.ukraynali.com/ukraynadan-turkiyeye-tahil-ihracat-rekoru.html>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Türkiye-Ukrayna ilişkileri neden önemli? (15.03.2017). Aljazeera Türk sitesi, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-ukrayna-iliskileri-neden-onemli>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Ukrayna Türkiye ekonomik ilişkileri ve beklentiler (21.01.2016). Dünya sitesi, <https://www.dunya.com/gundem/ukrayna-turkiye-ekonomik-iliskileri-ve-beklentiler-haberi-305628>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Türkiye-Ukrayna arasında savunma sanayiinde dev işbirliği (10.10.2017). Takvim sitesi, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2017/10/10/turkiye-ukrayna-arasinda-savunma-sanayiinde-dev-isbirligi>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Ukrayna ile Türkiye arasındaki askeri işbirliği artacak (19.06.2017). Kırım Haber Ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/askeri-guvenlik/ukrayna-ile-turkiye-arasindaki-askeri-isbirligi-artacak/156812/>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Ukroboronprom, Türkiye'de ofis açacak (3.02.2017). Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukroboronprom-turkiye-de-ofis-acacak/152497/>, Erişim Tarihi 02.02.2018

Ukrayna Türkiye'de AKKA denetimi gerçekleştirecek (28.03.2016). Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-de-akka-denetimi-gerceklestirecek/143927/>, Erişim Tarihi 02.02.2018

The NATO Information and Documentation Centre in Ukraine celebrates its 20th anniversary (19.05.2017). NATO sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_143930.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi 02.02.2018

Ukraine and NATO: a distinctive partnership (9.03.2018). NATO sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi 02.04.2018

NATO Secretary General stresses Alliance's strong support for Ukraine (10.07.2017). NATO sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_146118.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi 02.04.2018

The NATO Information and Documentation Centre in Ukraine celebrates its 20th anniversary (19.05.2017), NATO sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_143930.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi 02.04.2018

NATO-Ukraine Commission discusses situation in eastern Ukraine (15.11.2016). NATO sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_137659.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi 02.04.2018

NATO Trust Fund improves services to amputees in Ukraine (3.04.2018). NATO sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_153514.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi 03.04.2018

Türkiye ile Ukrayna arasındaki askeri işbirliğinden neler beklenebilir?, Sputnik Türkiye sitesi, <https://tr.sputniknews.com/savunma/201707221029389860-turkiye-ukrayna-asker-isbirligi/>

Ukrayna, Türkiye ile askeri işbirliğini geliştirmek istiyor, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-ile-askeri-isbirligini-gelistirmek-istiyor/142124/>

Ukrayna Türkiye'de AKKA denetimi gerçekleştirecek, Kırım haber ajansı sitesi, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-turkiye-de-akka-denetimi-gerceklestirecek/143927/>

Ukroboronprom, Türkiye'de ofis açacak, Kırım haber ajansı sitesi,
<http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukroboronprom-turkiye-de-ofis-acacak/152497/>

Ukrayna ile Türkiye arasındaki askeri işbirliği artacak, Kırım haber ajansı sitesi,
<http://qha.com.ua/tr/askeri-guvenlik/ukrayna-ile-turkiye-arasindaki-askeri-isbirligi-artacak/156812/>

Türkiye-Ukrayna arasında savunma sanayiinde dev işbirliği, Takvim sitesi,
<https://www.takvim.com.tr/guncel/2017/10/10/turkiye-ukrayna-arasinda-savunma-sanayiinde-dev-isbirligi>

4. Gazeteler

Hürriyet

Milliyet

Resmî Gazete

EK: TÜRKİYE - UKRAYNA İŞ KONSEYİ FAALİYETLERİ

- Türk – Ukrayna İş Konseyi XVI. Ortak Toplantısı ve Forumu, 23 Aralık 2011, İstanbul
- Ukrayna – Türkiye Yatırım Köprüsü Toplantısı'na Katılım, 22 Kasım 2011, İstanbul
- Odessa Bölgesel Ticaret ve Sanayi Odası işbirliğinde “Türkiye – Ukrayna Gümrük İşbirliği ve Mense Şahadetnameleri” Toplantısı ve İş Görüşmeleri, 24 Ekim 2011, İstanbul
- Ukrayna Gümrüklerinde Türk Firmalarının Karşılaştığı Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Toplantısı, 26 Eylül 2011, Kiev
- Ukrayna ile Türkiye Arasındaki Gümrük Sorunlarına İlişkin Eylül 2011 Tarihinde Yapılması Planlanan Üst Düzey Görüşmelere Hazırlık Toplantısı, 22 Haziran 2011, İstanbul
- Türk – Ukrayna İş Konseyi Yürütme Kurulu Üyelerinin Ukrayna Çalışma Seyahati, 31 Mayıs – 3 Haziran 2011, Odessa - Kiev
- Ukrayna Başkanı M. Azarov'un Katılımı ile Çalışma Yemeği, 14 Mart 2011, İstanbul
- T. C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Ukrayna Ziyareti Kapsamında Türk – Ukrayna İş Konseyi XV. Ortak Toplantısı ve İş Forumu, 25 Ocak 2011, Kiev
- Türk – Ukrayna İş Konseyi Yürütme Kurulu Üyelerinin Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği Ziyareti, 24 Aralık 2010, Ankara
- Türk – Ukrayna İş Konseyi'nin Ukrayna'nın İstanbul Başkonsolosu ile Görüşmesi, 21 Aralık 2010, İstanbul
- Yeni Atanan Ukrayna İstanbul Başkonsolosu ile Tanışma Toplantısı, 8 Temmuz 2010, İstanbul
- Türk – Ukrayna Hükümetlerarası TEİK VII. Dönem Toplantısı Vesilesiyle Türkiye'de Bulunan Ukrayna Heyeti ile Akşam Yemeği, 25 Mayıs 2010, İstanbul
- Türk – Ukrayna Hükümetlerarası TEİK VII. Dönem Toplantısı Vesilesiyle Türkiye'de Bulunan Ukrayna Heyeti İle Çalışma Yemeği, 25 Mayıs 2010, İstanbul
- Türk – Ukrayna İş Konseyi'nin Ukrayna Başbakan Yardımcısı Sayın Sergiy Tigipko ile Görüşmesi, 25 Mayıs 2010, İstanbul
- Türkiye – Ukrayna Hükümetlerarası Ticari – Ekonomik İşbirliği Komisyonu VII. Dönem Toplantısına Katılım, 24 – 25 Mayıs 2010, İstanbul

- Türk-Ukrayna İş Konseyi'nin Odessa Çalışma Ziyareti ve Odessa Turizm Fuarına Katılım, 6 – 9 Nisan 2010, Odessa
- Yeni Atanan T.C. Kiev Büyükelçisi Ahmet Bülent Meriç ile Tanışma Toplantısı, 11 Ocak 2010, İstanbul
- Ukrayna Başbakan Yardımcısı G. Nemirya'nın Katılımı ile Toplantı, 5 Ekim 2009, İstanbul
- Ukrayna'nın Ankara Büyükelçisi S. Korsunsky ile Görüşme, 9 Şubat 2009
- Ukrayna'nın İstanbul Başkonsolosu V. Puzyrko ile Toplantı, 5 Ocak 2009, İstanbul
- “İnovasyonlar, Rekabet Gücü ve Yatırımlar” Konulu İş Forumuna Katılım, 16 – 17 Nisan 2008, Kiev
- Odessa Ticaret ve Sanayi Odası İşbirliği'nde Gümrük Uygulamaları Semineri ve Türk – Ukrayna İş Forumu, 9 Nisan 2008, İstanbul
- Dnipropetrovsk ve Donetsk Bölgesel Ziyareti, 6-9 Kasım 2007, Dnipropetrovsk ve Donetsk
- Türk-Ukrayna İş Konseyi'nin Kırım Özerk Cumhuriyeti Ziyareti, 23-28 Eylül 2007, Simferepol, Sivastopol, Yalta, Alusta
- Türk-Ukrayna İş Forumu, 1 Eylül 2007, İzmir
- Odessa Bölgesi İş Protokolü İmza Töreni, 5 Temmuz 2007, İstanbul
- Türk Ukrayna İş Konseyi Başkanının Odessa Uluslararası Yatırım ve İnovasyon Forumuna Katılımı, 31 Mayıs-2 Haziran 2007, Odessa
- Türk Ukrayna İş Konseyi Başkanının Ukrayna Temasları, 24-31 Mayıs 2007, Donetsk, Dnipropetrovsk, Odesa, Kiev
- Türk-Ukrayna İş Konseyi Başkanının Donetsk Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı ile Görüşmesi, 4 Nisan 2007, Donetsk
- Türk-Ukrayna İş Konseyi Başkanının Zaporozhye Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı ile Görüşmesi, 3 Nisan 2007, Zaporozhye
- Türk-Ukrayna 5. Dönem TEİK Toplantısına Katılım, 27-29 Mart 2007, Kiev
- Türk-Ukrayna İş Konseyi Ortak Toplantısı, 27 Mart 2007, Kiev
- Ukrayna Ekonomi Bakanı Volodimir Makukhanın Türk İşadamları ile Ortak Toplantısı, 18 Ocak 2007, İstanbul
- Ukrayna Dışişleri Bakanı Sayın Boris Tarasyuk'un Katılımı ile İş Konseyi Toplantısı ve Çalışma Yemeği, 2 Mart 2006, İstanbul

- Ukrayna Cumhurbaşkanı Sayın Viktor Yusenko'nun Türkiye Ziyareti ve Türkiye-Ukrayna Ticari ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu (TEİK) Toplantısı, 7-8 Haziran 2005, Ankara, İstanbul

- T. C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Ukrayna Ziyaretine Katılım ve Türk- Ukrayna İş Konseyi 13. Ortak Toplantısı, 1-4 Nisan 2004, Kiev

ÖZGEÇMİŞ

Maryana Kuzma 1988’da Ukrayna’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kazanka’da (Ukrayna)tamamladıktan sonra 2005 yılında Lviv Ivan Franko Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde lisans eğitim görmeye başladı. 2009 yılında lisans mezunu olduktan sonra aynı yıl Lviv Ivan Franko Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde yüksek lisansöğrenimine başladı. 2010 yılında yüksek lisansı tamamladı. 2013 yılında Türkiye Bursları’nı kazanarak aynı yıl Kocaeli Üniversitesi’nde Türkçe hazırlık sınıfına başladı. 2014 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyasi Tarih Bilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimine başladı. 2018’de “1990’dan Günümüze Türkiye-Ukrayna İlişkileri” başlıklı yüksek lisans tezini sundu.